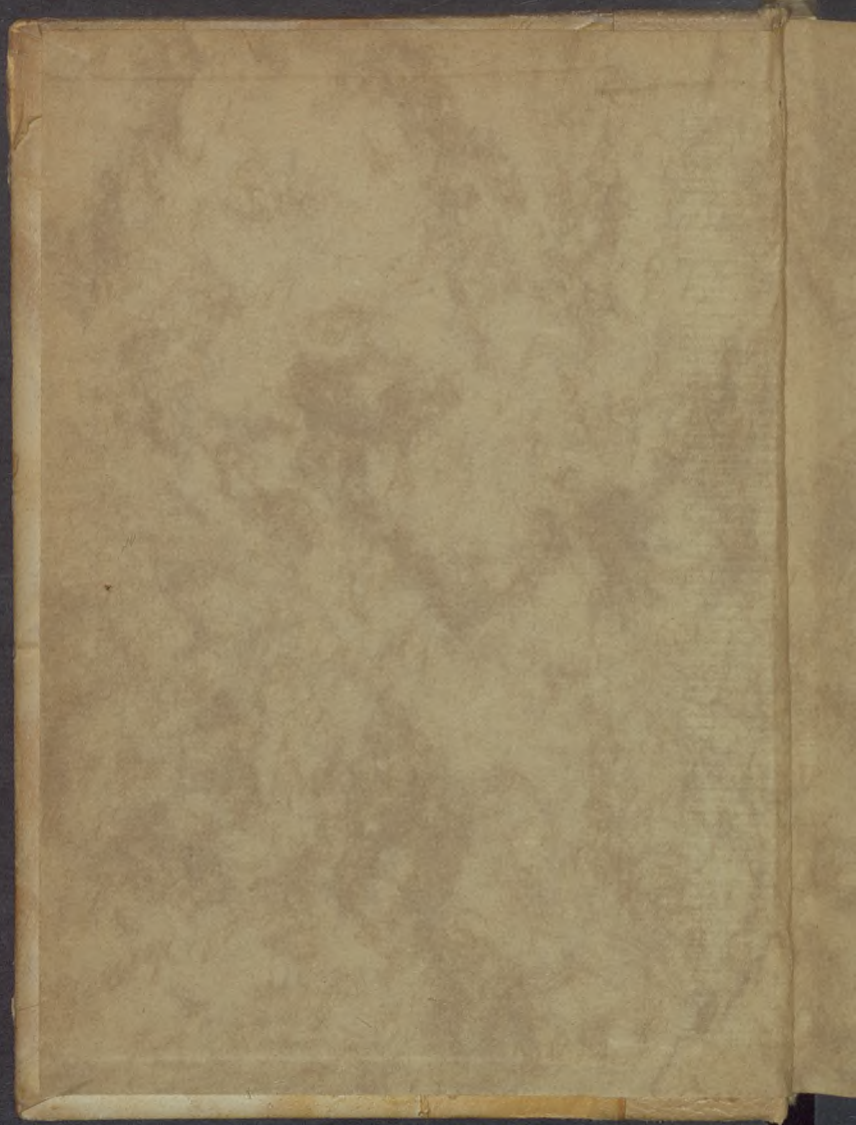
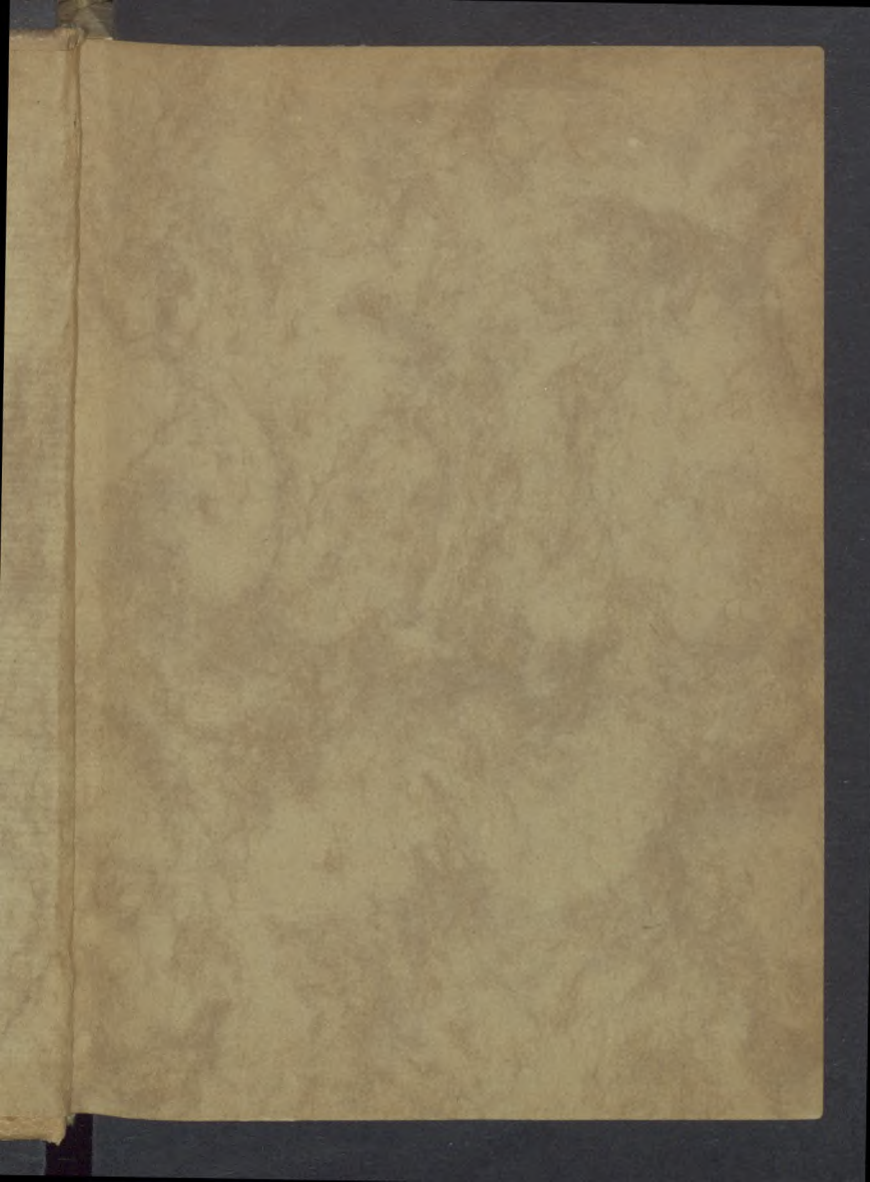

M:5

OSZK

279.629

A harangjáték:

Történet a rossz tündérekéről
és
néhány harangról, mely kiharangozott
egy ó-esztendőt és beharangozott
egy új évet

Irta

Dickens Károly

Angolból fordította

Balla Mihály

Dickens: Harangjáték.

Az első negyed

Nem sokan vannak — s kívánatos lévén, hogy a mesemondó, meg a mese olvasója minél előbb kölcsönösen megértse egymást, tessék figyelembe venni, hogy ezt a megjegyzésemet nemcsak a fiatalokra vagy a kicsinyekre értem, hanem kiterjesztem minden rendű és rangú emberre, kicsinyekre és nagyokra, fiatalokra és öregekre, meg serdülőkre és már hanyatló korban lévőkre — nem sokan vannak, mondom, akik szeretnének templomban aludni. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy prédikáció közben, meleg nyári napon (amikor a dolog egyszer, vagy kétszer csakugyan meg is esett), hanem éjjel és egyedül. Tudom, nagyon sokakat éjtene csodálkozásba ez az állítás, ha világos nappalra érteném. De én azt mondom: éjjel. Úgy értendő, hogy éjjel.

M 259.629.5

És kész vagyok meggyőzően bebizonyítani egy szabadon választandó viharos téli napon, bárkivel szemben, aki ellenkező véleményen van s aki hajlandó találkozni velem egyes-egyedül egy régi temetőben, egy vén templomajtó előtt és kész előre felhatalmazni arra, hogy amennyiben szükségesnek tartaná saját megnyugtatóására, bezárhassam oda kora reggelig.

Mert az éji szélnek megvan az a rémes szokása, hogy körüljárja — sóhajtván útja közben — az afféle épületeket; és meg-
rázza láthatatlan kezével az ajtókat és ablakokat; és keres valami rést, amelyen bejuthasson. És amikor bejutott: mint aki nem találja meg azt, — akármilyen legyen — amit keres; akkor úgy sír és nyöszörög, hogy megint kimehessen: és nem érve be azzal, hogy végigsuhan a folyosókon, és körülsurran az oszlopok körül és kipróbálja a mélyhangú orgonát, felkap a mennyezetre és el akarja pusztítani a szarugerendákat: aztán kétségbeesve dobja le magát a kőkoekákra és mormolva száll alá a sírboltozatokba. Majd újra fellopózik és végigsompolyog a falak mellett:

rémlik, mintha suttogva olvasná a sirfeliratokat. Az egyiknél metsző sikolyban tör ki, mintha kacagna, a másiknál jajgat és sóhajtozik, mintha siratna valakit. Kisérteties hangot ad akkor is, mikor megbúvik egy oltár mögött; ahol úgy rémlik, mintha szerencsétlenségről és gyilkosságról és hamis istenek imádásáról dalolna, szokott rakoncátlan módja szerint, nem nézve a törvénytáblákat, amelyek látszólag oly tetszetősek és simák, pedig annyiszor beszennyezték és megszegették őket. Brr! Isten óvjon bennünket, mikor, úgy meghitt körben, ott ülünk a kandallónál! Szörnyű hangja van a szélnek éjjél tájban, mikor egy templomban énekel!

De magasán fenn a toronyban! Ott zúg és füttyöl csak a szélroham! Magasan fenn a templom tornyában, ahol szabadon járhat be és ki akárhány szellős íven és akárhány résen, és körben kanyaroghat a csigalépcsőn és körülnyargalhatja a csikorgó szélkakast és megrázhatja és megreszkettetheti magát a tornyot is! Magasan fenn a templom tornyában, ahol a hárangláb van és ahol rozsda marja a vasgeren-

dákat; és ahol az időjárás változásaitól összehuzódott ólom- és rézfedelek recsegnek és ropognak szokatlan léptei alatt; ahol a madarak a régi tölgyszarufák és gerendák összeszögeléseibe rakják szegényes fészkeiket; és a por megöregszik és megőszül; és a harangok reszkető lendülései közben pettyes pókok, egyensúlyukat nem veszítve, lomha biztossággal himbálják kövér testüket fonalból szőtt légvéreikben, vagy hirtelen támadó nyugtalansággal kúsznak fel, mint a matróz, vagy alásiklanak a földre és mozgásba hozzák húszt gyors lábacskaikat, hogy nyomorult életüket megmenthessék! Magasan fenn egy vén templom tornyában, messze a város világozása és morajlása fölött és, melyek árnyékot vetnek reá: mélyen a szálló felhők alatt van éjnek idején az a borzalmas és kísérteties világ: és magasan fenn egy vén templom tornyában voltak azok a harangok, amelyekről történetemet mondom.

Öreg harangok voltak, elhihetitek. Évszázadokkal ezelőtt püspökök urak keresztelték meg ezeket a harangokat, még pedig oly sok száz esztendővel ezelőtt, hogy a

keresztelésükről szóló levél az emberemlékezetet jóval megelőző időben elveszett és senki sem tudja nevüket. Nekik is volt keresztapjuk, keresztanyjuk (közbevetőleg mondva, én a magam részéről inkább vállalnám a felelősséget egy harang, mint egy fiu keresztapaságáért) és kétségtelenül volt ezüstpoharuk is; de az idő lekaszált a keresztszüleiket és VIII. Henrik beolvasztotta poharaikat: és úgy függtek most névtelenül és pohártalanul a templom tornyában.

De nem szótlanul. Ellenkezőleg. Nagyon is tiszta, átható, erős, zengzetes hangjuk volt ezeknek a harangoknak, és a szelek szárnyán messzire elhallatszott szavuk. Egyébként pedig sokkal önfejűbb harangok voltak, semhogy reábizták volna magukat a szél kényére-kedvére; mert, mikor azt rossz kedv gyötörte, merészen csendültek szembe a széllel és valóban királyi módon szóltak vidám hangzataik a hallgató füléhez; s mikor azt akarták, hogy viharos éjjelen meghallja szavukat egy-egy szegény anya, ki beteg gyermekénél virraszt, vagy egy-egy elhagyott asszony, kinek párja

künn jár a tengeren, akkor túlharsogták néha az ádáz északnyugati szelet is, mint Veck Toby mondotta; mert, bár általánosan inkább nevezték őt Trottnak, valóság szerint Tobynak hívták, és senki sem változtathatta azt másra (legfeljebb Tóbiásra), ha csak külön parlamenti határozattal nem, mivelhogy annak idején épp oly törvényszerűen, ha nem is oly nagy ünnepélyességgel és nem oly közvigasság közben keresztelték meg, mint a maguk idején a harangokat.

Én a magam részéről hozzájárulok Veck Toby hiedelméhez, mert bizonyos vagyok benne, hogy neki bőséges alkalma volt, alapos véleményt alkotni e kérdésben. És amit Veck Toby mondott, azt mondom én is. És Veck Toby mellett foglalok állást, ámbátor ő napestig ott állt (keserves munka!) éppen a templom ajtajában. Tudniillik Veck Toby hordár volt és ott várta a megbizókat.

Arra, hogy az ember téli időben álldogáljon ott, elég széljárta hely volt biz' az és az embernek ludbőrözött ott a bőre, megkékült az orra, lefagyott a körme és vaco-

gott a foga, mint Veck Toby nagyon is jól tudta. A szél — különösen pedig a keleti szél — oly száguldfa rontott elő a sarkon, mintha egyenesen azért törtetett volna oda a világ végéről, hogy reáfujjon Tobyra. Gyakran úgy rémlett, mintha előbb botlott volna belé, mint remélte, mert mikor előszökött a sarok mögül és elrohant Toby mellett, hirtelen ismét visszafordult, mintha azt akarná mondani: »No nézd, itt van!« Menten a fejére csapta kis fehér kötenyét, mint a csintalan fiúnak a ruhácskáját, és Toby kétségbeesetten hadonázott gyöngé nádalcájával a levegőben, lábai reszkettek és összekocódtak, őt magát pedig a szél hol az egyik, hol a másik oldalára fordítva, úgy rázta és dönggette, tépte és cibálta, lökte és emelte, hogy nem sokkal maradt alatta a kész csodának, hogy a szél nem kapta fel a levegőbe, mint némelykor a békák, csigák, vagy más könnyen megmozdítható élőlk raját, és nem pottyantotta ismét alá, a bennszülöttek nagy csodálkozására, a világnak valami távoli zugában, ahol a hordárt nem ismerik.

De Tobynak mégis az ünnepnap egy neme volt a szeles időjárás, ha még oly kiméletlenül bánt is vele. Ezt tagadni nem lehet. Nem únta úgy a várást a keresetre a szélben, mint más időjárásban; mert lekötötte a figyelmét, mikor ezzel a rakoncátlan elemmel kellett birokra kelnie, és szinte felüdítette, mikor éhes, vagy csüggeteg volt. A szigoru fagy és a havas idő is esemény volt Toby szemében; és egy, vagy más módon jól esett neki — ámbár nehéz lett volna megmondani, hogy milyen tekintetben, Toby! Ilyeténképpen a szél, a fagy és a hó, s talán egy-egy alapos jégvihar is, vörösbetűs nap volt Veck Toby kalendáriumában.

A legrosszabb az esős időjárás volt: az a hideg, piszkos, párázatos nedvesség, mely úgyszólván nyirkos köpönyeget terített reá: a köpönyegnek egyetlen nemét, melyet Toby magáénak mondhatott, vagy melynek hiánya nagyban hozzájárulhatott volna, hogy jól érezze magát. Nyirkos napokon, mikor az eső lassan, sűrűn, szünetlenül esett; mikor az utcák úgy tele voltak köddel, hogy közeljárt a megfulla-

dáshoz; mikor a gőzölgő esernyők ide s tova futkostak és úgy íregtek-forogtak, mint a kivetett kocka, s az emberekkel zsúfolt gyalogjárókon egymáshoz csapódtak és a kellemetlen cseppeknek egész kis örvényét szórták ki magukból; mikor az ereszcatornában csörgedezett és a levezető csövekben öblögetett a víz; mikor a nedvesség a templom kiszögellő köveiről csitt, csatt, csitt, csatt, Tobyra hullott, és azt a szalmaköteget, amelyen állt, a legrövidebb idő alatt pusztá máladékká tette; ezek voltak azok a napok, amelyek próbára tették. Ilyenkor Toby nyugtalanul és hosszúra nyúlt arccal nézett ki a templom falának egyik szögletéből — ami bizony szegényes menedék volt és nyár idején nem vetett reá nagyobb árnyékot, mint egy közepeszerű sétapálca a napsütötte kövezetre. De mikor aztán egy perccel utóbb kijött onnan, hogy a mozgással fölmelegedjék, és néhány tucatszor fel és alá baktatott, akkor fölvidult és derültebb pillanással tért vissza a fülkéjébe.

Trottynak nevezték a baktató járásáért, mely gyors akart volna lenni, de nem volt

az. Talán határozottabb léptekkel is járhatott volna, fölöttébb valószínűen; de ha elveszik tőle a baktatást, Toby ágynak dől és meghal. A baktatása szennyyel freccsen-tette be sáros időben; kimondhatatlanul nagy fáradtságába került; sokkal, de sokkal kényelmesebben is járhatott volna; de éppen ez volt, amiért oly makacsul ragaszkodott hozzá. Gyöngé, kicsiny, vékonydongájú öregember volt, de a jószándékait tekintve, kész Herkules volt ez a Toby. Szerette megszolgálni a keresetét. Gyönyörködött abban a hitben, — Toby nagyon szegény volt és nem egykönnyen tudott megválni egy gyönyörüségtől — hogy reászolgált az ebédjére. Mikor egy shillingért, vagy 18 pennyért egy üzenetet kellett továbbítania, vagy egy kis csomagot kellett vinnie, mindig nagyfokú önbizalma még nagyobb fokra hágott. Mikor nekiindult a baktatásnak, reákiáltott a gyors-lábú postáslegényekre, hogy térjenek ki az útjából; mert szentül meg volt győződve, hogy a dolgok természetes rendje szerint okvetlenül megelőzi és csúffá teszi őket; és át volt hatva attól a — nem gyakran

kipróbált — meggyőződéstől, hogy el bír ő vinni mindent, amit más ember föl-emelni képes.

Igy aztán Toby akkor is baktatott, mikor előbujt a szögletéből, hogy fölmelegedjék az esős napon. Mikor a lyukas cipőjével puha lábnyomának kaeskringós vonalait hagyta a sárban; mikor nagyokat fújta és összedörgölte fázó kezeit, melyeket vajmi kevéssé védett meg a hidegtől szürke fonalból kötött keztyűje, melyben külön helyisége volt a hüvelykujjnak és egy közös szoba, vagy tok a többi ujj számára; hajlott térdével és hóna alá csapva a nádpálcáját, Toby mindig baktatott. Toby még akkor is baktatott, mikor kiment az utca közepére és felnézett a haranglábra, mikor a harangok megszólaltak.

Ez utóbb említett utat napjában többször is megtette, mert a harangok kedves társai voltak. És amikor hallotta hangjukat, érdeklődve nézett fel a házukba és elgondolkozott arról, hogyan is mozdították meg őket és milyen a harangnyelv, amely hozzájuk ütődik. Talán azért volt

oly kíváncsi mindenre, ami e harangokra vonatkozott, mert nem egy pontban volt hasonlatosság közte és köztük. Ott függtek bármily időjárásban: kitéve szélnek és esőnek: csak a külsejét látva annak a sok háznak; soha sem jutottak közelebb a ragyogó tüzekhez, amelyek kivetették fényüket az ablakokon, vagy ki-kicsaptak a kéményeken; és nem volt semmi részük abban a sok jóban, amit az utcai ajtón meg a rácsos ablakon szoktak benyújtani a prédáló szakácsoknak. Arcok jelentek meg és tűntek el akárhány ablakban: néha csinos, fiatalos, kedves arcok: néha ellenkezőek: de Toby (bár sokszor tünődött ezeken a dolgokon, mikor tétlenül állt az utcán) nem tudta jobban, mint a harangok, hogy honnan jöttek és hova mennek, vagy, hogy amikor az ajkukat mozgatták, ejtettek-e róla egy jó szót az egész eszten-dőben.

Toby — legalább amennyire tudta — nem volt kazuista, és nem akarom mondaní, hogy amikor érdeklődni kezdett a harangok iránt és amikor az ismeretség szorosabb és finomabb szövédékké alakult

közöttük, végigjárt volna elméjén egymás után mindez a gondolat, vagy, hogy forma szerint szemlét tartott volna a gondolatain. Csak azt akarom mondani és mondom is, hogy valamint Toby testi funkciói, például az emésztő szervei, a műveletek bizonyos során át, amelyek külön-külön és együttvéve ismeretlenek voltak előtte, s melyeknek ismerete nagy csodálkozásba ejtette volna, mégis bizonyos célhoz értek: azonképpen, tudtán és hozzájárulásán kívül, az észbeli képességei is mozgásba hozták mindezeket a kerekeket és rugókat, ezer más kerékkel és rugóval együtt, amikor a harangokat megkedveltették vele.

És bár nem mondtam, hogy megszerettették, nem vonnám vissza ezt a szót sem, bár nem igen fejezte volna ki a bonyolult érzelmeit. Mert, mivelhogy csak egyszerű ember volt, különös és ünnepélyes tulajdonságokkal ruházta fel őket. Oly titokzatosságok voltak, az ember gyakran hallotta és soha sem látta őket; oly magasan fenn, oly messzire voltak, annyira tele voltak azzal a mély, erőteljes dallammal, hogy csak az áhitat egy nemével nézhetett fel

reájuk; és némelykor, mikor felnézett a torony sötétívü ablakaira, félig-meddig azt várta, hogy szólítani fogja valami, ami nem harang és mégis az, amit oly sokszor hallott zengeni a harangszóban. Toby mindamellett felháborodva utasította vissza azt a rebesgetést, hogy a harangok körül kísértetek járnak, mert ez a lehetőség azt jelentette volna, hogy valami rossz dologgal állnak összeköttetésben. Szóval, nagyon sokszor csendültek a fülébe és nagyon sokszor jártak a gondolataiban, de mindig jó véleménnyel volt róluk; és nagyon sokszor úgy beállt a göres a nyakába, mikor nyitott szájjal bámult fel a toronyba, amelyben függtek, hogy kénytelen volt utána egy, vagy két külön sort baktatni, hogy újra rendbe jőjön.

Szakasztottan azt cselekedte egy hideg napon, amikor a déli órának utolsó álmos kongása zümmögött a toronyban, mint egy dallamos óriásméh, de semmi esetre sem a dolgozó méhek közül való.

— Ejnye, dél van! — mondotta Toby és fel s alá baktatott a templom előtt.
— Ejnye!

Tobynak nagyon vörös volt az orra és nagyon vörösek voltak a szemhéjai és nagyon sokat pislogatott velük, és a válla nagyon közel ért a füléhez és megmeredt a lába; nyilvánvalóan nagyon hosszan időzött a hidegnek fagyos oldalán.

— Ejnye, dél van! — ismételte meg Toby és a kisebb fajtájú öklöző keztyű egy nemének használta a jobb kezén levő keztyűt és megfenyítette vele a mellét azért, hogy hideg van. — Áh-h-h-h!

Azután egy, vagy két percig tartó baktatásba fogott.

— Semmi az, — mondotta újra Toby, de most egyszerre felhagyott a baktatással, és nagy érdeklődés kifejezésével arcán és némi nyugtalansággal tapogatta gondosan végtől-végig az orrát. Nem tartott sokáig és hamar végzett vele, mert orrnak nem volt valami sok.

— Azt hittem, oda van, — mondotta Toby és tovább baktatott. — De hát nincs semmi baj. Igazán, nem gáncsolnám érte, ha el akarna hagyni. Nagyon nehéz szolgálata van ebben a hidegben és nagyon keveset várhat tőlem, mert nem tubákolok.

Nagyon sokat szenved, szegény; mert ha szagol is valami jót (ami nem sokszor esik meg vele), rendszerint csak a mások ebédjének szagát érzi, amikor hazaviszik a péktől.

Ez a gondolat egy másik gondolatot juttatott az eszébe, melyet az imént félbeszakított.

— Nincs szabályosabb valami, — mondotta Toby — mint az ebéldió bekövetkezése, és nincs kevésbé szabályos valami, mint az ebéd bekövetkezése. Ebből áll a nagy különbség a kettő között. Sok időmbe került, míg rájöttem erre. Szeretném tudni, nem volna-e érdemes valami gentlemannek, hogy megvegye ezt a megfigyelésemet az ujságoknak; vagy a parlamentnek!

Toby csak tréfált, mert komolyan rázta a fejét sajátmagának alábecsülésében.

— Uramfia! — mondotta Toby. — Az ujság olyan, hogy tele van megjegyzésekkel; és olyan a parlament is. Tessék, itt van a multheti ujság; — és elővett a zsebéből egy nagyon piszkos ujságot és karjának hosszúságában a szeme elé tartotta; — tele van megjegyzésekkel!

Tele van megjegyzésekkel! Szeretek ujságot olvasni, csak úgy, mint akárki más, — mondotta Toby lassan, és valamivel kisebbre hajtotta össze, mint azelőtt, és visszadugta a zsebébe; — de mostanában a hátam is borzong, amikor ujságot olvasok. Szinte félek tőle. Nem tudom, mi lesz belőlünk, szegény emberekből. Adj a Isten, hogy jobb időket érhünk a reánk köszöntő új esztendőben!

— Papa, papa, hallod-e! — mondotta egy kedves hang a közelében.

De Toby nem hallotta és tovább baktatott hátra és előre: tünődve járása közben és beszélve magában.

— Úgy látszik, mintha nem tudnánk a helyes úton járni, vagy nem tudnánk helyesen cselekedni, vagy nem tudnók megszerezni magunknak a helyes igazunkat, — mondotta Toby. — Én a magam részéről nem jártam sokat az iskolába, mikor fiatal voltam; és nem tudunk tisztába jönni, hogy van-e, nincs-e valami keresnivalónk ezen a földön. Némelykor azt gondolom, hogy kell valamelyes keresnivalónk.

nak lenni; máskor meg azt gondolom, hogy csak tolakodók vagyunk. Némelykor annyira megzavarodom, hogy nem vagyok tisztában vele, van-e bennünk valami jó, vagy hogy gonosznak születtünk-e a világra. Úgy látszik, borzasztó dolgokat cselekszünk; úgy látszik, sokat fáradunk és küzdünk; mindig panasz van reánk és gyanakodva néznek bennünket. Vagy így, vagy úgy, velünk vannak tele az ujságok. Mit szólnak az új évről! — mondotta Toby gyászosan. — Kibirok annyit, mint akárki más, többnyire; többet, mint a legtöbben, mert erős vagyok, mint az oroszán és a legtöbb ember nem olyan; de feltéve, hogy csakugyan úgy van, hogy nekünk nincs új esztendőre jogunk — feltéve, hogy valóban csak tolakodók vagyunk...

— Papa, papa, hallod-e — mondotta újra az a kedves hang.

Toby ezúttal meghallotta; megtorpant; megállt és rövidebbre fogva pillantását, mely messze kalandozott, mikor a közelgő év szívében kereste az útbaigazítást, szemközt találta magát saját gyermekével és közelről nézett a szeme közé.

Ragyogó szempár volt az. Szempár, melybe akár az egész világ belenézhetett volna, anélkül, hogy megmérhette volna egész mélységét. Fekete szempár, mely visszatükrözte a belenéző szemeket, nem felvillanó, kivéve, mikor a tulajdonosa úgy akarta, de tiszta, nyugodt, becsületes, kitartó fény sugárzott benne, hasonló ahhoz a világosságához, amelyre az ég mondotta, hogy legyen. Szép és hűséges szempár, amelyben Remény fénylett. Oly ifjú és üde Remény, oly vidám, erős és csillogó Remény, dacára annak a munkában és szegénységben töltött húsz esztendőnek, melyre visszatekintethetett: hogy szózat kelt belőle és azt mondotta Veck Trottnak: — Azt hiszem, hogy van mit keresnünk itt — van egy kevés!

Trotty megcsókolta a szempárhoz tartozó szájat, és a két kezébe fogta azt a viruló arcot.

- Ejnye, kiesikém, — mondotta Trotty.
- Mi ujság? Ma nem vártalak, Margitka.
- Nem is hittem, hogy eljövök, papa,
- kiáltotta a leány, megrázva a fejét és

mosolyogva szavai közben. — De itt vagyok! És nemcsak magam; nemcsak magam!

— Csak nem akard azt mondani, — felelte Trotty és kíváncsian nézett egy letakart kosárra, mely a kezében volt, — hogy...

— Szagolj hozzá, édes papa, — mondotta Margitka. — No, szagolj már hozzá!

Trotty mindjárt fel akarta emelni a kosár fedelét, de Margitka jókedvűen tette reá a kezét.

— Nem, nem, nem, — mondotta Margitka gyermeki jókedvvel. — Tartóztasd még magad egy kissé. Majd én emelem fel a sarkát; csak egy kicsi-kicsi részen, tudod, — mondotta Margitka és úgy tett, amint mondotta, a legnagyobb óvatossággal, és oly halkan beszélt, mintha attól tartana, hogy benn a kosárban meghallja valami; — így ni. No, mi van benne?

Toby a lehető leggyorsabban odaszagolt a kosár széléhez és elragadtatva kiáltotta:

— Ejnye, hiszen ez meleg!

— Forró, mint a tűz! — kiáltotta Margitka. — Ha, ha, ha! Még szinte forr!

— Ha, ha, ha! — kacagott Toby és majd, hogy vissza nem hőkölt. — Szinte forr!

— De mi az, papa? — kérdezte Margitka. — Jere! Még nem találtad el, hogy mi. Pedig el kell találnod, hogy mi. Szó sincs róla, hogy kivegyem, míg el nem találod, hogy mi. Ne légy oly mohó! Várj egy percig! Emeljük fel kissé jobban a fedelét. No, találd el most!

Margit szinte félt, hogy kelleténél előbb találja el az igazat; visszahúzódott, mikor a kosarat odatartotta hozzá; felvonta a csinos vállát; bedugta a fülét a kezével, mintha visszatartóztathatná azzal az igazat Toby ajkán; s egész idő alatt halkan nevetett.

Eközben Toby, kezét a térdére támasztva, orrával a kosárra hajolt, és nagyot szagolt a födelén. A vigyorgás úgy terjedt el a viharvert arcon, mintha neveltető gázt szívott volna magába.

— Oh! nagyon finom valami, — mondotta Toby. — Csak nem... Igazán, csak nem kolbász?

— Nem, nem! — kiáltotta Margitka elragadtatva. — Semmiféle kolbász!

— Nem, — mondotta Toby újabb szimat után. — Jobb szaga van, mint a kolbásznak. Nagyon jó szaga van. Pillanatról-pillanatra sokkal erősebb szaga van, semhogy borjuláb lehetne. Nem az?

Margitka el volt ragadtatva. A papája nem lehetett messzebb az igazságtól, mint a borjulábbal — hát még, mint a kolbásszal.

— Máj? — mondotta Toby magában. — Nem. Oly finom szaga van, hogy semmi esetre sem lehet máj. Disznókörme? Nem. Ahhoz, hogy disznókörme lehessen, nem elég gyenge a szaga. Ahhoz meg, hogy kakasfej legyen, nem elég erős. És tudom, hogy sült kolbász sem. Megmondom, hogy mi az. Malacaprólék!

— Szó sincs róla! — kiáltotta Margitka, kitörő gyönyörűséggel. — Szó sincs róla!

— Ejnye, hová nem gondolok! — mondotta Toby, és egyszerre oly függőleges állásba helyezkedett, amilyenbe csak tudott. — Maholnap elfelejtem a saját keresztnévemet is. Pacal van benne!

Pacal volt, és Margitka boldog örömmel

biztosította, hogy fél perc múlva maga is be fogja ösmerni, hogy soha annál különb pacalt még nem főztek.

— Most pedig, — mondotta Margitka, vidáman keresgélve a kosárban — mindjárt teríték papa; mert a pacalt lábasban hoztam és a lábast egy zsebkendőbe kötöttem; és ha már oly gőgös vagyok és asztalterítőnek használom és mondom, nincs az a törvény, mely nekem azt eltilthatná; nem igaz, papa?

— Nem biz' azt, édesem, — mondotta Toby. — Pedig egyre-másra hozzák az új törvényeket.

— És amiről nemrég olvastam fel valamit az ujságból papa; tudod, amit az a bíró mondott; hogy nekünk szegény embereknek ismernünk kellene valamennyit. Ha, ha! Micsoda tévedés! Istenem, milyen okosnak hisznek bennünket!

— Az ám, édesem, — felelte Trotty; — de meg is becsülnék közülünk azt, aki csakugyan ismerné valamennyit. Felhízná a sok munkától, amit kapna és közkedveltségben állna valamennyi úri szomszédja előtt. De nagyon!

— Jó étvággyal költené el az ebédjét, akárki volna, ha olyan jó szaga volna, mint ennek itt, — mondotta Margitka vidáman. — Siess, mert van mellette még egy pár forró krumpli, meg egy fél itce friss csapolt sör az üvegben. Hol akarsz ebédelni papa? Az oszlopon-e, vagy a lépcsőn? Édes Istenem, milyen nagy urak vagyunk! Két hely között is válogathatunk.

— Ma a lépcsőn, drágám, — felelte Trotty. — Száraz időben a lépcsőn; nedves időben az oszlopon. A lépcsőn mindig kényelmesebb, mert az ember ott leülhet; de nyirkos időben megcsúszosodik ott.

— Tehát itt, — mondotta Margitka, és egy pillanatig tartó szorgoskodás után tapsolt; — tessék, itt van, készen áll! Érdemes nézni! Jere már papa. Jere!

Trotty, mióta fölfedezte, hogy mi van a kosárban, ott állt és szórakozottan nézett Margitkára és nem kevésbé szórakozottan beszélt is vele: világos jeléül, hogy ámbár csak őt — no, meg a pacalt — látta és csak vele — no, meg a pacallal — foglalkozott a gondolataiban, nem olyannak

látta és nem úgy gondolt reá, mint amilyen e pillanatban volt, hanem jövőő életének valami elképzelt vázlatos képe, vagy drámája áll előtte. Felocsúdva most vidám biztatásaitól, hirtelen támadó mélabúval csóválta meg a fejét, és melléje baktatott. Abban a pillanatban, amikor éppen le akart ülni, megszólaltak a harangok.

— Amen! — mondotta Trotty, levéve fejéről a kalapot, és felnézett reájuk.

— A harangoknak mondod azt, papa, hogy amen? — csodálkozott Margitka.

— Úgy szólaltak közbe, édesem, mint az imádság, — mondotta Trotty, és elfoglalta helyét. — Szépen imádkoznának, ha tudnának. Nagyon sok kedves dolgot mondanak nekem.

— Ejnye, a harangok, papa? — kacagott Margitka, mikor elébe tette a lábast, meg a kést, villát.

— Nekem úgy rémlik, kicsikém, mintha sok mindenfélét mondanának, — felelte Trotty és nagy étvágygyal látott hozzá az ebédjéhez. — És amikor hallom a szavukat, mit bánom én, hogy beszél-

nek-e, vagy sem? Jaj, áldjon meg az Isten, édesem, — folytatta Toby és a toronyra mutatott a villájával s mindjobban fölélnkült az ebéd hatásától — hány-szor nem hallottam, mikor így szóltak hozzám azok a harangok: »Veck Toby, Veck Toby, soh'se búsulj, Toby; Veck Toby, Veck Toby, soh'se búsulj, Toby!« Milliószer? Többször!

— No de ilyet! — kiáltott fel Margitka.

Megjegyzendő, hogy már akárhányszor hallotta tőle. Mert Toby mindig arról beszélt.

— Mikor rosszul mennek a dolgok — mondotta Trotty — úgy értem, hogy igazán nagyon rosszul, majdnem a legrosszabbul, akkor meg így mondják: »Veck Toby, Veck Toby, majd csak kerül valami, Toby! Veck Toby, Veck Toby, majd csak kerül valami, Toby!«

— És végre kerül is, papa, — mondotta Margitka, a szomorúság, árnyalatával kedves hangjában.

— Mindig, — felelte, mit sem gyanítva, Toby. — Soha sem marad el.

Áközben, hogy ez a beszélgetés folyt köztük, Toby nem tartott szünetet az előtte álló jószagú ebéd ellen intézett rohamai-ban, hanem vágott és evett és vágott és ivott, és vágott és majszolt, és a pacalról a forró krumplira és a forró krumpliról ismét a pacalra tért át fáradhatatlan és olthatatlan étvággyal. De amikor most éppen körüljártatta szemét az utcán, — hogy hátha hordárért int valaki, valamelyik kapuból — a pillantása, visszatérőben, Margitkával találkozott, aki kezét karba téve ült vele szemközt és nem tett mást, mint hogy boldog mosollyal nézte, hogyan halad előre a falatozásban.

— Uram bocsá'! — mondotta Trotty, kiejtve kezéből a kését meg a villáját. — Margitkám, galambom, miért nem szóltál, hogy milyen ostoba vagyok?

— Papa?

— Itt ülök, — mondotta Trotty, megbánóan magyarázva — és teletöltöm a potrohomat és túlterhelem a gyomromat, te meg itt vagy előttem és nem akarsz megszegni a bőjtöt és nem kérsz semmit, mikor...

— De hiszen megszegtem, papa —
vetette közbe a leánya, és kacagott —
nincs semmi baj. Már megebédeltem.

— Lehetetlen, — mondotta Trotty. —
Két ebéd egy napon! Nem lehet az! Épp
úgy mondhatnád, hogy két újesztendő
napja köszönt be egyszerre, vagy hogy
teljes életemben tartogattam magamnál
egy sárga csikót és soha sem váltottam fel.

— Pedig mégis megebédeltem — mon-
dotta Margitka, közelebb húzódva hozzá.
— És ha eszel, akkor elmondom, hogyan
és hol; és hogy hogyan hozhattam neked
ezt az ebédet; és... és még valamit.

Toby még mindig hitetlennek látszott,
de Margitka reánézett a ragyogó szemével
és vállára téve a kezét, biztatta, hogy
addig egyék, míg az étel meleg. Arra
aztán Trotty újra kezébe vette a kést meg
a villát, és újra munkához látott, de sokkal
lassabban, mint az imént, és a fejét csó-
váltgatva, mintha egyáltalában nem volna
megbékülve magával.

— Én, papa, — mondotta Margitka
némi habozás után, — én... Richárd-
dal ebédeltem. Ő korán ebédelt ma; és

minthogy magával hozta az ebédjét, amikor eljött s meglátogatott, megosztottak egymással, papa.

Trotty ivott egy kis sört és cuppantott a szájával. Aztán azt mondotta, hogy: — Oh! — mert Margitka szünetet tartott.

— És Richárd azt mondja, papa... — kezdette Margit újra a szót. Aztán elhallgatott.

— Mit mond Richárd, Margit? — kérdezte Tobby.

— Richárd azt mondja, papa... Újabb hallgatás.

— Sokáig mondja Richárd, — mondotta Toby.

— Hát azt mondja, papa, — folytatta Margitka, végre fölvetve a szemét és reszkető, de tökéletesen érthető hangon beszélt: — megint elmúlt egy esztendő, és mit ér, várni évről-évre, mikor oly nem nagyon valószínű, hogy valaha jobban megy sorunk, mint most? Azt mondja, hogy most szegények vagyunk, papa, de szegények leszünk azután is; de most fiatalok vagyunk, az évek pedig, mielőtt észre is vennők, megöregítenek bennünket.

Azt mondja, hogy ha a magunkféle emberek addig várnak, míg megnyílik előttük az út, úgy járhatnak, hogy nagyon is összeszorul — mindnyájunk közös útja az, papa, — a sír.

A Veck Trottnál bátrabb embernek is össze kellett volna szednie minden bátorságát, hogy ezt tagadásba vegye, Trotty hát veszteg maradt.

— És milyen keserű dolog az, papa, hogy az ember megöregedjék és meghaljon, és arra gondoljon, hogy örömeire is lehattunk volna egymásnak és segíthettünk volna egymáson! Mily keserű dolog is, szeretni egymást teljes életünkön át és búsulni külön-külön, és nézni, hogy a másik hogyan változik el, hogyan öregszik és öszül meg. Még ha a legjobb esetet veszem is, és elfelejtem őt (amit soha sem tudnék megtenni), oh, édes papa, mily keserű dolog az, mikor az embernek úgy tele van a szíve, mint most az enyém, és nézni, hogyan szárad ki lassankint minden cseppje, és élni, anélkül, hogy az ember visszagondolhatna az asszonyéletnek egyetlenegy boldog pillanatára is, mely meg-

maradna és megvigasztalna és jobbá tenné!

Trotty csöndesen ült a helyén. Margitka megtörölte a szemét, aztán vidámabban mondotta — ami úgy értendő, hogy egyszer kacagott, egyszer zokogott, aztán kacagott és zokogott egyszerre:

— Úgy mondja Richárd, papa; és mint-hogy tegnap egy időre biztosította magának a munkát, én pedig szeretem és szeretem már teljes három éve — oh! annál is régebben, ha tudta volna! — újév napján feleségül akarok menni hozzá; azt mondja, az a legjobb és legszerencsésebb nap az egész esztendőben, olyan nap, mely egész bizonyosan szerencsét hoz. Rövid határidő, úgy-e, papa? de nekem fölösleges előbb rendbehozni a vagyoni viszonyaimat, vagy megvarratni a menyasszonyi ruhámat, mint a nagyúri kisasszonyoknak — nem igaz, papa? Ennyit mondott és úgy mondotta, mint mindig, oly határozottan és komolyan és mégis oly jószívvel és nyájasan, hogy én azt mondtam neki, eljövök és beszélek veled, papa. És mint-hogy ma reggel váratlanul kiadták a pénzt a munkámért, te pedig egy álló

hétig nagyon sovány kosztón éltél, azt akartam, hogy valamiképpen ünnepnapod legyen ez a nap, mint ahogy kedves és boldog napom lett nekem, és megfőztem ezt a kis ünnepi ebédet, és kihoztam neked, hogy meglepjelek vele.

— És nézd, hogyan hagyja, hogy kihűljön a lépcsőn! — mondotta egy másik hang.

A hang a szóbanforgó Richárdé volt, aki észrevétlenül közeledett hozzájuk, és egyszerre ott állt az apa meg a leánya előtt: oly arccal nézve le rájuk, mely úgy tűzelt, mint a vas, melyre minden nap lesújtott a pörölye a kovácsműhelyben. Csinos, megtermett, erős legény volt; a szeme szikrát hányt, mint a vörösén izzó parázs, mely az olvasztó kemence tűzéből hull alá; fekete haj göndörödött szépen a barna halántékán; és a mosolya mindenképen igazolta a dicséretet, amelyet Margitka a beszédemódjáról mondott.

— Nézd, hogyan engedi kihűlni a lépcsőn! — mondotta Richárd. — Margitka nem tudja, mi esik jól neki. Nem biz' ő!

Trotty, ki csupa hév és elragadtatás volt, mindjárt kezét nyújtott Richárdnak és nagysietve éppen szólni akart hozzá, mikor a ház kapuja minden előzetes figyelmeztetés nélkül kinyílt, és egy szolga majd' hogy bele nem lépett a pacalba.

— El innen, hallja! Magának is mindig ide kell telepednie a mi lépcsőnkre! Nem mehetne egyszer másnak a háza elé is? Kotródnak innen az útból, igen, vagy nem?

Szorosan véve a dolgot, ez az utóbbi kérdés merőben fölösleges volt, mert már megcselekedték.

— Mi baj, mi baj? — kérdezte az az úr, akinek kaput nyitottak: azokkal a félig könnyű, félig nehézkes léptekkel, a járásnak és kullogásnak azzal a sajátságos vegyülékével lépett ki a házból, amellyel nemcsak a méltóságának megfelelő módon léphet ki a házból az olyan úr, aki az élet ereszkedőjén már lefelé jár s ropogós cipőt, óraláncot és tiszta fehéreneműt visel, hanem azzal a látszattal is, hogy fontos és hasznos dolga van másfelé. — Mi baj. Mi baj!

— Magának is mindig kérni és könnyörögni kell, — mondotta a szolga nagy nyomatékka! Veck Tobynak — hogy ne mindig a mi lépcsőnkre telepedjék le a görbe térdével. Miért nem megy máshová? Nem mehet máshová?

— No, jól van, jól van! — mondotta az úriember. — Hallja-e! hordár! — és intett a fejével Veck Trottnak. — Jőjjön csak ide. Mi az ebédje?

— Igenis uram, — mondotta Trotty, hátratulva az ebédjét egy sarokba.

— Ne hagyja ott, — kiáltotta az úriember. — Hozza ide, hozza ide. Úgy! Ez az ebédje, ez az?

— Igenis, uram, — mondotta újra Trotty és kidülledő szemmel és mohó vágygal nézett arra a néhány darabka pacalra, melyet utolsó kíváncsú falatnak tett félre, s melyet az az úr most ide-oda piszkált a villával.

Két másik úr jött ki vele együtt. Az egyik közepeskorú, rosszkedvű, szegényesen öltözött és elégedetlen képű férfiú volt. A kezét állandóan szürkepettyes rövidre szabott nadrágjának zsebében tartotta,

amely szokása következtében a nadrág nagyon kiment a formájából; azonkívül nem volt valami nagyon tisztára mosakodva és keféltetve. A másik úr fényes gombú kék frakkot és fehér nyakkendő-t viselt. A képe vörös volt, mintha nagyon sok vér futott volna föl a testéből a fejébe, és talán ez volt az oka, hogy meglehetősen hidegszívű embernek látszott.

Az, aki Toby ebédjét megpiszkálta a villával, az előbbi Filer néven szólította magához; és mind a ketten összedugták a fejüket. Minthogy mr. Filer rendkívül rövidlátó ember volt, annyira közel kellett hajolnia Toby ebédjének maradványaihoz, hogy megösmérje, miből is áll, hogy Tobynak a szája padlásán dobogott a szíve. De mr. Filer nem evett a tányérjából.

— Ez itt az élvezhető állati anyagnak egy neme, alderman — mondotta Filer, és lyukakat bökdösött bele a ceruzájával — amelyet ez ország munkásosztálya a pacal néven ismer.

Az alderman kacagott és intett a szemével, mert nagyon tréfás ember volt az a Cute alderman. És ráadásul ravasz férfi

volt, aki mindent tudott, mindenben ott-hon volt és akit nem tévesztett meg semmi. Mélyen belelátott ő a nép szívébe! Ha volt, aki ismerte azt, Cate ismerte. El-hihetik!

— De ki az, aki pacalt eszik? — folytatta mr. Filer, és körülnézett. — A pacal általában a legkevesbbé gazdaságos, a leg-pazarabb fogyasztási cikk, amely ez ország vásárain kapható! Alapos vizsgálat meg-állapította, hogy egy font pacal, mikor megfőzik, elveszíti hétnyolcadát, egyötöd-del többet mint bármely más állati tápláló anyag. A pacal a szó valódi értelmében drágább, mint a melegházi ananász. Ha még oly szerényen vesszük a szarvasmarhák számát, amelyet évente csak a város területén belül vágnak le, és a pacalnak mennyiségét, melyet ez állatokból fejtenek ki, feltéve, hogy okszerűen vágják le azokat, arra az eredményre jutunk, hogy abból a veszteségből, melyet a pacal szenved, mikor megfőzik, ötszáz főből álló helyőrség él-hetne meg öt harmincegynapos hónapon és egy februáriuson át. Oh, micsoda tékoz-lás!

Trotty a lélekzetét visszafojtva állt ott és reszketett a lába. Olyan volt, mintha egy ötszáz főnyi helyőrséget sajátkezűleg éheztetett volna ki.

— Ki az, aki pacalt eszik? — mondotta mr. Filer hévvel. — Ki az, aki pacalt eszik?

Trotty szánalomraméltóan hajolt meg.

— Maga? maga az? — kérdezte mr. Filer. — Akkor mondok magának valamit. Barátom, maga özvegyek és árvák szájától veszi el a pacalt.

— Nem hinném, — mondotta Trotty gyöngye hangon. — Inkább éhen pusztulnék.

— Ossza el, alderman, a pacalnak imént említett mennyiségét, — folytatta mr. Filer — az özvegyeknek és árváknak megközelítő számával, és minden egyes özvegyre és árvára egy lat pacal esik. Ennek az embernek egy szemernyi sem marad. Következésképpen ez az ember rabolt.

Trotty úgy megrendült, hogy csöppet sem törődött vele, mikor látta, hogy az alderman maga is elfogyaszt egy darabka pacalt.

— És mit szól hozzá ön? — kérdezte az alderman tréfásan a vörösképű és kékfrakkos úrtól. — Hallotta, hogy mit mond Filer barátunk. Mit szól hozzá ön?

— Mit szólhatnék? — felelte a gentleman. — Mit szóljon hozzá az ember? Kit érdekelhetne egy ilyen ember, — szavát Trottyra értette — ily elkorcsosult időkben? Nézzen reá! Micsoda alak! A régi jó idők, a régi pompás idők, a régi nagy idők! Csakis azokban az időkben alakulhatott ki erőteljes földmivelő osztály és más miegyéb. Azok voltak az igazi idők, az igazi idők. — Söhajtotta a vörösképű férfiú. — A régi jó idők, a régi jó idők!

A tiszteletreméltó férfiú nem magyarázta meg, hogy voltaképen miféle időkre gondolt; azt sem mondotta meg, hogy szemrehányással illeti-e a jelen időket abban a minden érdekeltség nélkül való tudatban, hogy nem műveltek különösebben nevezetes dolgot azzal, hogy őt a világra segítették.

— A régi jó idők, a régi jó idők, — ismételte újra. — Milyen idők is voltak! Azok voltak az igazi idők! Kár

más időkről beszélni is, vagy arról vitatkozni, hogy milyen emberek is élnek a mostani időkben. Csak nem nevezi ezeket az időket időknek, csak nem? Én nem teszem. Nézze meg csak Strutt alakjait, és megláthatja, hogy milyen is volt egy hordár bármelyik régi jó angol világban.

— Nem volt ing a testén és nem volt harisnya a lábán, mikor legjobban ment a dolga; és az angol kertekben nem azért nőtt a vetemény, hogy betevő falatja legyen, — mondotta mr. Filer. — Táblázatokkal is bebizonyíthatom.

De a vörösképu úr még mindig a régi jó idők, a régi pompás idők, a régi nagy idők dicséretét zengette. Akárki mit mondott, ő csak a meggyökeresedett szólásformái körül forgott; mint a mókus a forgó kalitkájában, amelynek szerkezetéről és fortélyáról épp oly tiszta fogalmai vannak, mint ennek a vörösképu úrnak volt az ő letünt ezeréves birodalmáról.

Lehetséges, hogy a szegény öreg Trotty-nak ezekbe a nagyon határozatlan Régi Időkbe vetett hite nem omlott egészen össze, mert ő maga is eléggé határozat-

lanul érzett ebben a pillanatban. De egy dolog egészen tisztán állt előtte a nyomorúságában; mert vélekedhettek ezek az urak másképp az egyes részletkérdésekről mint ő, az ő ma reggel és sok más reggelen érzett kétségei mégis alaposak voltak. — Nem, nem. Lehetetlen, hogy helyes úton járunk, vagy helyesen cselekszünk, — gondolta Trotty kétségbeesve. — Nincs bennünk semmi jó. Rossznak születünk!

De Trottynek atyai szív dobogott a keblében, mely ilyen vélekedésének ellenére valamiképpen mégis odatévedhetett; nem viselhette el azt a gondolatot, hogy Margitka, rövid örömeinek virágzó korában, előre meghallja e böles uraktól, hogy milyen jövő néz reá. — Őrizze meg az Isten, — gondolta a szegény Trotty. — Úgy is elég korán megtudja majd.

Tehát aggódva intett a fiatal kovácsnak, hogy vezesse el onnan Margitot. De az annyira el volt mélyedve abba a halk beszélgetésbe, melyet kissé távolabb állva folytatott Margittal, hogy csak akkor vette észre az intést, amikor Cute alderman is észrevette. Igen, de az alderman még nem

mondhatta el a mondókáját, ámbátor ő is filozófus volt, még pedig gyakorlati filozófus! Oh, nagyon gyakorlati! — És mint-hogy nem volt kedve, elveszíteni hallgatóinak csak egy részét is, reájuk förmedt: — Várjanak!

— Hát, tudják — mondotta az alderman, szokott önelégült mosolyával fordulva a két barátjához — egyszerű ember vagyok és gyakorlati ember vagyok; és egyszerű és gyakorlatias módon járok el dolgaimban. Én már olyan vagyok. Nincs abban semmi titok és nehézség, hogy az ember bánni tudjon az efféle emberekkel, csak az a fő, hogy az ember megértse őket, és a saját nyelvükön tudjon beszélni velük. Hallja kend, hordár! Nehogy azt mondja nekem, vagy bármelyik barátomnak, hogy nincs mindig mit ennie, még pedig a legjavából; mert én azt jobban tudom, mint maga. Megkóstoltam a pacalját, és engem ugyan nem tesz lóvá. Tudja-e, mi az, lóvá tenni valakit? Úgy-e. hogy ez a megfelelő szó! Ha, ha, ha! Az Isten áldja meg önöket, — mondotta az alderman és újra barátaihoz fordult — nincs könnyebb a

világon, mint az, hogy az ember bánni tudjon az efféle emberekkel, csak az a fő, hogy megértse őket.

Nagyszerűen tud bánni a közönséges emberekkel ez a Cute alderman! Soha sem esik ki a sodrából! Barátságos, beszédes, tréfás, megértő úri ember ő!

— Lássá, barátom, — folytatta az alderman — az emberek sok hiábavalóságot beszélnek a nélkülözésről, — a »rossz idők«-ről, tudja: úgy-e annak szokták mondani? ha! ha! ha! — én pedig elhatároztam, hogy be fogom azt szüntetni. Sokat fecsegnek arról is, hogy a nép éhezik — a fecsegést is be fogom szüntetni. Azzal vége! Istenem, Uram, — mondotta az alderman, ismét a barátaihoz fordulva — be lehet szüntetni az efféle emberek közt mindent, csak érteni kell a módját!

Trotty megfogta és a saját karjába fonta Margitka kezét. Úgy látszott, nem is tudja, mit cselekszik.

— A maga leánya, mi? — kérdezte az alderman és barátságosan megfogta Margitka állát.

Mindig barátságos a munkásosztállyal

ez a Cute alderman! Tudja az, mi esik jól nekik! Egy csöppet sem büszke ember!

— Hol van az anyja? — kérdezte az érdemes férfiú.

— Meghalt, — felelte Toby. — Az anyja mosónő volt s a jó Isten magához szólította az égbe, mikor ez a gyermek született.

— De csak nem azért, hogy ott is fehéreneműt mosson, — jegyezte meg az alderman tréfásan.

Lehet, hogy Toby külön tudta választani, vagy nem tudta külön választani a feleségét az égben a régi foglalkozástól. De kérdzem: Ha Cute alderman felesége ment volna fel az égbe, vajjon Cute alderman úr órála is valamiféle foglalatosságban, vagy helyzetben festett volna képet?

— Te pedig, úgye bár, csapod a szelet ennek a leánynak? — mondotta Cute az ifjú kovácsnak.

— Igenis — felelte Richárd gyorsan, mert a kérdés bosszantotta. — És újsztendő napján megesküszünk egymással.

— Mit beszél? — kiáltotta Filer élesen.
— Megesküsznek!

— No igen, az a szándékunk, uram,
— mondotta Richárd. — Láthatja, sie-
tünk, mert még be találnák szüntetni az
esküvőket is.

— Oh! — sóhajtotta Filer — *azt* az
egyet csakugyan szüntesse be, alderman,
jó dolgot mivel vele. Megesküsznek! Meg-
esküsznek!! Ezeknek az embereknek a
nemzetgazdaság legfőbb elveiben való já-
ratlansága, vigyázatlanságuk, elvetemült-
ségük, Istenemre! elég arra, hogy... No,
nézze meg ezt az emberpárt, tegye meg a
kedvemért!

Minden bizònnyal érdemes volt meg-
nézni őket, és a házasságuk oly észszerű
cselekedetnek látszott, hogy észszerűbb
valamit elképzelni is bajos lett volna.

— Az ember akár Metuzsálem korát
érhetné meg, — mondotta Filer — és
fáradhatna egész életén át az ilyen nép
javára, és hegymagasságra halmozhatná a
tényeket a számokra, a tényeket a szá-
mokra és mégsem remélhetné, hogy meg-
győzi őket arról, hogy nincs rá joguk
és okuk, hogy összeházasodjanak, mint
ahogy nem remélheti, hogy meggyőzi

őket arról, hogy nincs a világon semmi okuk arra, hogy megszülessenek. Pedig mi tudjuk, hogy nincs. Régóta vált ez már matematikai bizonyossággá előttünk.

Cute aldermant nagyon mulattatta a dolog. Az orrára tette a mutatóujját, mintha azt akarná mondani a barátainak: — No, no, hallgassanak hát én reám! Figyeljenek a gyakorlati emberre! — és magához intette Margitkát.

— Jer ide, gyermekem! — mondotta Cute alderman.

Fiatal kedvese, kinek a legutóbb lefolyt néhány percben haragosan szökött fejébe a forró vér, nem akarta odaengedni. De aztán erőt vett magán, egy lépést tett előre, mikor Margitka az aldermanhoz közeledett, és maga is odaállt melléje. Trotty még mindig a karján tartotta a leánya kezét, de oly izgatottan nézett egyik arcról a másikra, mintha rossz álmot látna.

— Jó tanácsot adok neked egynéhány szóval, derék leányom, — mondotta az alderman szokott nyájas és barátságos módja szerint. — Illik hozzám, hogy taná-

csot adjak, tudod, mert bíró vagyok. Tudod, hogy bíró vagyok, úgye bár?

Margitka bátortalanul felelte, hogy igenis, tudja. Du tudta is mindenki, hogy Cute alderman bíró! Oh, Istenem, oly nevezetes bíró! Nem igen akad ember, aki oly fényes állást foglalt volna el a nyilvánosság előtt, mint Cute!

— Azt mondod, hogy férjhez akarsz menni, — folytatta az alderman. — Nagyon illetlen és izléstelen dolog az, hogy leány létedre ilyeneket mondasz! De azt nem bolygatom. Majd ha férjhez mentél, sokat fogsz patvarkodni az uraddal és szerencsétlen asszony lesz belőled. Lehet, hogy te azt hiszed, nem: de az lesz belőled, mert én mondom neked. Előre figyelmedbe ajánlom: feltettem magamban, hogy beszüntetem a szerencsétlen házasságokat. Tehát nehogy elém hozzanak! Lesznek gyermekeid — fiaid. Természetesen, rossz fiúk lesznek és az utcán fognak kószálni cipőtlenül és harisnyátlanul. Jegyezd meg magadnak, kis barátnőm, sommásan meg fogom büntetni őket, mert el vagyok reá határozva, hogy beszüntetem a cipő és

harisnya nélkül járó fiúkat. Lehet (sőt nagymértékben valószínű), hogy a férjed fiatalon hal meg és özvegyen hagy egy kis babával. Téged akkor majd kitesznek a lakásodból és kószálhatsz az utcákon. Valamiképpen ne tévedj felém, kedvesem, mert el vagyok reá szánva, hogy beszüntetek minden kószáló anyát. Eltökélt szándékom, hogy beszüntetek minden rendű és rangú fiatal anyát. Nehogy betegséggel, vagy gyermekeiddel mentetetődzzél előttem; mert el vagyok rá határozva, hogy beszüntetek minden beteg nőt és minden kis gyermeket. És ha kétségbeesett, hálátlan, istentelen és csalfa merénnyel arra vetemednél, hogy a vízbe fojtanád, vagy felkötnéd magad, nem foglak sajnálni, mert elhatároztam, hogy beszüntetek minden öngyilkosságot. Ha van, — mondotta az alderman önelégült mosollyal — amiről elmondhatom, hogy jobban eltökéltem reá magam, mint bármi másra, az öngyilkosság beszüntetése az. Tehát meg se próbálkozzál vele. Csak ezt akartam mondani! Ha! ha! most már megértettük egymást.

Toby nem tudta, kétségbeesség-e, vagy örüljön-e, mikor látta, hogy Margitka halálosan elsápad és elbocsátja kedvesének kezét.

— Ami pedig téged illet, te eszeveszett legény, — mondotta az alderman még jobb kedvvel és még udvariasabban fordulva az ifjú kovácshoz — hova gondolsz te, hogy meg akarsz házasodni? Mi szükséged van arra, hogy megházasodjál, te együgyű fiú! Ha olyan csinos, fiatal, jól megtermett fickó volnék, mint te, szégyelném, hogy oly tökkelütött vagyok és odakötöm magam egy asszony kötényéhez! Gondold meg, öreg asszony lesz már abból, mikor te még mindig deli férfiú leszel! És jó alak lesz belőled, mikor majd egy lompos asszony, meg egy csomó piszkos gyermek fog utánad kiabálni, bármerre jársz!

Oh, tudta ő, hogyan figurázza ki a közönséges népet, az a Cute alderman!

— No, most már elmehettek, — mondotta az alderman — és jó lesz, ha magatokba tértek. Ne üzzetek bolondot magatokból, hogy újév napján esküdjete meg.

Magad is egészen másképp gondolkozol majd erről a dologról, jóval azelőtt, hogy megérjük a következő újesztendőt: olyan csinos fiatal legény, mint te, akin megakad minden leány szeme. No, de most már eredjetek ám!

Elementek. Nem kart karba fűzve, vagy kéz a kézben, vagy derült pillantást váltva egymással: hanem Margitka sirva, Richárd komoran és a földre szegezve szemét. Vajjon ez volt az a két szív, mely csak az imént úgy felrázta az öreg Toby szívét a csüggetegségéből? Nem, nem. Az alderman (áldás a fejére) beszüntette őket.

— Minthogy éppen itt van, — mondotta az alderman Tobynak — elviheti egy levelemet. Tud sietni? Öregember maga.

Toby, ki bambán nézett még Margitka után, sietett kijelenteni, hogy ő nagyon szaporán jár és nagyon erős ember.

— Hány éves? — kérdezte az alderman.

— Hatvanon fölül, uram, — mondotta Toby.

— Oh! Ez az ember jóval túl van már az átlagos életkoron, — vágott a szavába

mr. Filer, mint aki sokáig győzi türelmemel, de elvégre megsokalja azt, ami sok.

— Érzem, hogy fölösleges vagyok, uram, — mondotta Toby. — Oh... gyanítottam már ma reggel. Oh, édes Istenem!

Az alderman a szavába vágott és odaadta neki a zsebéből kivett levelet. Úgy volt, hogy Toby kap egy shillinget is; de minthogy mr. Filer napnál világosabban bebizonyította, hogy a jelen esetben fejenként ennyi meg ennyi fillértől fosztaná meg az embereknek egy bizonyos számát, csak egy sixpencet kapott; és még szerencsésnek vallotta magát, hogy azt is kapta.

Az alderman aztán karját nyújtotta mindegyik barátjának és feszesen indult lefelé, de mindjárt vissza is sietett egyedül, mintha megfedkezett volna valamiről.

— Hordár! — mondotta az alderman.

— Parancs! — mondotta Toby.

— Vigyázzon a leányára. Nagyon is csinos perszóna az.

— Még a csínosságát is úgy lophatta valakitől, gondolta Toby és a kezében levő

sixpencere nézett, de a pacalra gondolt. — Vagy ötszáz úri kisasszonytól lophatta más és más szépségét. Szörnyűség!

— Nagyon is csinos perszóna, barátom, — mondotta újra az alderman. — A dolog úgy áll, hogy úgy sem lesz jó vége, előre látom. Jegyezze meg magának, amit mondtam. Vigyázzon reá! — és azzal másodszor is elsietett.

— Mindenképpen nagy hiba! Mindenképpen nagy hiba! — mondotta Trotty összekulcsolva a kezét. — Gonosznak születünk. Nincs mit keresnünk ezen a világon!

A harangok leszóltak hozzá, mikor ezeket mondotta. Tömören, hängosan és zengzetesen — de nem biztatva. Nem, egy cseppet sem.

— Megváltozott a hangjuk, — mondotta az öregember, és odafigyelt. — Egy szó sincs benne abból, amit az ember hallani vélt belőle. Miért is volna? Semmi jogom az újesztendőre, csak úgy nem, mint a régre sem. Bár meghalnék!

A harangok még egyre szóltak és még a levegő is megmozdult körülöttük. Be-

szüntetem, beszüntetem! Régi jó idők, régi jó idők! Tények és számok, tények és számok! Beszüntetem! Ezt mondták, ha mondtak valamit, Tobynak pedig szédült az agyveleje.

A két keze közé szorította a fejét, mintha szét akarna pattanni, és éppen jókor tette, mert az egyikben megtalálta a levelet, és, minthogy az eszébe juttatta a megbízását, gépiesen nekilódult és elbaktatott.

A második negyed.

A levél, melyet Toby Cute aldermantól kapott, egy nagy férfiúnak volt címezve a város egyik nagy kerületébe. A város legnagyobb kerületébe. Okvetlenül a város legnagyobb kerületének kellett lennie, mert a lakói rendszerint A Világnak mondták.

A levél határozottan nehezebbnek tűnt fel Toby kezében, mily bármely más levél. Nem azért, mert az alderman nagyon nagy címerrel és végtelenül sok spanyolviaszkkal pecsételte le, hanem a címzett nevének nagy súlyánál és a temérdek aranynál és ezüstsínél fogva, amely e névhez fűződött.

— Mily egészen más, mint mi vagyunk! — gondolta Toby teljes együgyűséggel és komolysággal, amikor abba az irányba nézett. — Oszd el a városban kapható élő teknősbékák számát azoknak az előkelő uraságoknak a számával, akik megvenni képesek, és kiki éppen azt a részt kapja meg, amely neki kijár! Azt, hogy elvegye a pacalt az emberek szájától — méltóságán alul levőnek tartotta volna!

Az ily nagyúri egyéniség iránt való önkéntelen hódolatában a kőtenye egyik sarka meg az ujjai közé fogta Toby a levelet.

— Az ő gyermekei, — mondotta Trotty, és a szeme elborult — az ő leányai... Őri fiatalok hódíthatják meg szívét, és vehetik feleségül őket; boldog feleség és anya válhatik belőlük; nekik szabad oly csinosnak lenniök, mint az én drága Margit...

Nem fejezhette be a nevét. A végső szótagja az egész ábéce teljes nagyságával dagadt meg a torkán.

— Sebaj, — gondolta Trotty. — Tudom, hogy mit akarok mondani. Nekem az több

az elégnél. — És e gondolatban megvigasztalódva, tovább baktatott.

Fagyos idő volt azon a napon. A levegő éles, metsző és tiszta volt. A téli napsugár, noha melegíteni nem tudott, fényesen nézett le a jégre, melyet felolvasztani gyenge volt, és ragyogó fényű glóriát vetett reá.

Az esztendő elaggott ezen a mai napon. A türelmes esztendő végig elviselte a rágal-mazók szemrehányásait és visszaéléseit és hűségesen járt végére feladatának. Tavasz, nyár, ősz, tél. Elvégezte megszabott körfutását, most pedig lehajtotta fáradt fejét és várta halálát. Reményét, hatalmas életkedvét, igazi boldogságát veszve, beérte azzal, hogy az emberek vissza fognak emlékezni küzdelmes napjaira és békéntűró óráira, és engedik békében meghalni. Trotty a szegény ember allegóriáját olvashatta volna ki a téli nap haldoklásából; de hol van már attól!

Az utcák tele voltak mozgalmassággal és tarka-barka ékességben úsztak a boltok. Mindenki istenhozottal, ajándékokkal és ujjongva várta az új évet, mint az egész világ ifjú örökösét. Volt könyv és játék-

szer az új esztendőre, csillogó ékszer az új esztendőre, voltak ruhák az új esztendőre, gazdagságról szőtt álmok az új esztendőre; új találmányok, melyek csábítóvá tették. Az új esztendő élete előre ki volt rajzolva a naptárakban és az évkönyvekben; hónapjainak, csillagképeinek és időszakainak elrendezése ismeretes volt előre perenyi pontossággal; évszakainak minden változása, a nap és az éjszaka óráinak minden munkája épp oly pontosan meg volt állapítva, mint ahogy mr. Filer szokta sommázní az ő férfiai és asszonyait.

Az új esztendő, az új esztendő. Mindenhol az új esztendő! Az ó-esztendőt már mindenki holtnak tekintette; és a holmiját már elvesztegették olcsó pénzen, mint a vízbefúlt tengerész ingóságait. A formái a tavalyiak voltak és semmibe sem vették, mikor még ki sem adta a lelkét. A kincsei merő semmiség voltak még meg sem született utódának gazdagságához képest!

Trotty gondolatai közt egyetlenegy sem illette az ó-esztendőt, vagy az újat. — Beszüntetni, beszüntetni. Tények és Számok,

tények és számok, Régi jó Idők, régi jó idők. Beszűntetni, beszűntetni — erre az ütemre baktatott előbbre, és sehogy sem alkalmazkodott volna más ütemhez.

De akármily bús ütem volt, mégis eljuttatta kellő időben útjának végéhez. Sir Joseph Bowleynek, a parlament tagjának házához.

Kapus nyitott előtte kaput. De milyen kapus! Nem olyanféle ám, mint Toby. Egészen másmilyen. Szolgaembernek szolgaember volt az is, de nem a Toby fajtájából való.

Ez a kapus erősen kapkodott a levegő után, mielőtt szólni tudott; kifogyott a lélekzete, mihelyt vigyázatlanul kelt ki a székéből s nem vett magának időt, hogy gondolkozzék róla és felkészüljön reá. Mikor megtalálta a hangját — ami jókora időbe került, mert messziről jött és el volt bujva a húsrétegek súlya alatt — szuszogva mondotta:

— Kitől hozta?

Toby megmondotta.

— Vigye be maga, — mondotta a kapus

és a csarnokból nyíló hosszú folyosó végére, s ott is egy szoba ajtajára mutatott. — Ezen a mai napon mindenki egyenesen bemehet. Egy csöppet sem érkezett korán, mert a kocsi már künn áll az ajtó előtt és csak pár órára jöttek be a városba, valami dolguk miatt.

Toby gondosan megtörülte a lábát (mely különben amugy is szárazra volt már törölve), és elindult a megjelölt irányban, megjegyezve magában, hogy szörnyen nagy, de csöndes ház ez, és minden le van takarva benne, mintha a család a vidéken laknék. Bekopogtatott a szoba ajtaján és azt mondták neki, hogy lépjen be; s amikor belépett, egy tágas könyvtárszobában találta magát, ahol papirteker-
csekkkel és irományokkal fődött asztalnál egy díszes hölgy ült, kalappal a fején; egy fekete ruhás, nem nagyon díszes úr irta, amit tollba mondott neki, egy másik korosabb és sokkal díszesebb úr pedig, kinek botja és kalapja az asztalon hevert, félkezét a mellénye nyílásába dugva, fel s alá sétált és időről-időre önelégülten nézett fel a saját, teljes alakját mutató

arcképére, mely a kandalló fölött függött a falon.

— Mi az? — mondotta az utóbb említett úr. — Mr. Fish, nem volna oly szíves figyelni?

Mr. Fish bocsánatot kért, átvette a levelet Tobytól, és hódolattal nyújtotta át.

— Cute aldermantól, sir Joseph.

— Ennyi az egész? Nincs más mondanivalója, hordár? — kérdezte sir Joseph.

Toby tagadó választ adott.

— Nincs számlája, vagy követelése rajtam? Bowley vagyok, sir Joseph Bowley; vagy van valamiféle bárkitől? — mondotta sir Joseph. Ha van, adja át. Ott van az utalványoskönyv, mr. Fish mellett. Nem engedek semmit átvinni az új év számlájára. Ennél a háznál az ó-év végén minden számlát ki szoktak egyenlíteni. Úgy, hogy ha a halál el... el...

— Elvágna, — segítette mr. Fish.

— Eltépné — felelte sir Joseph élesen — az életem fonálát, az ügyeim, remélem, a legteljesebb rendben találatnának.

— Drága sir Josephem! — mondotta

a hölgy, ki jelentékenyen fiatalabb volt, mint az úr. — Mennyire megijeszt!

— My Lady Bowley, — felelte sir Joseph, olyan mozdulatot téve olykor-olykor, mintha lubickolna megjegyzéseinek nagy mélységében — az évnek ebben a szakában gondolnunk kellene — hm... — önmagunkra. Bele kellene pillantanunk számláinkba. Éreznünk kellene, hogy az emberi ügyletek ily eseményteljes szakának minden visszatérése igen fontos teendőket von maga után az ember és... és a bankárja közt.

Sir Joseph úgy mondotta ki ezeket a szavakat, mintha átérezné a teljes erkölcsi tartalmát annak, amit mondott, és óhajtott, hogy legyen alkalma Trottnak is, megjavulni ily kijelentések hallatára. Lehet, hogy ez a cél volt előtte, hogy még mindig nem törte fel a levél pecsétjét és hogy azt mondotta Trottnak, hogy várjon még egy pillanatig ott, ahol van.

— Azt kívánta mondani, my lady, mr. Fishnek... — jegyezte meg sir Joseph.

— Azt hiszem, mr. Fish mondotta, — felelte a lady, a levélre pillantva. —

De szavamra mondom, sir Joseph, azt hiszem, még sem hagyhatom abba. Oly nagyon drága.

— Micsoda drága? — kérdezett sir Joseph.

— Az a jótékonyági egyesület, kedvesem. Csak két szavazatot ajánlanak öt fontot tevő alapítványomért. Mondhatom szörnyűség.

— Csodálkozásba ejt, my lady Bowley, — felelte sir Joseph. — Vajjon a nemes érzelmek a szavazatok számában lelik-e fokmérőjüket, vagy pedig — ha éplelkű emberekről van szó — inkább a kérők számában, akik a szavazatot kérik? Nem a legtisztább örömek közé tartozik-e, két szavazattal is rendelkezni ötven szavazó között?

— Beismerem, hogy nekem nem, — felelte a lady. — Az embert untatja. Azonkívül az ember nem kötelezheti le az ismerőseit. De, tudja, ön a szegény emberek barátja, sir Joseph. Ön másképp gondolkodik.

— Úgy van, én a szegény emberek barátja vagyok, — felelte sir Joseph, egy

pillantást vetve a jelenlevő szegény emberre. — Szememre is vetik. De nekem nem kell más cím.

— Áldja meg az Isten a nemeslelkű urat! — gondolta magában Trotty.

— Én például ebben nem értek egyet Cute-tal, — mondotta sir Joseph, oda-mutatva a levelet. — Nem értek egyet a Filer-párttal. Nem értek egyet semmiféle párttal. Az én barátomnak, a Szegény Embernek, semmi köze az efféléhez és semmi effélének nincs köze hozzá. Az én barátom, a Szegény Ember, az én kerületben énreám tartozik. Semmiféle embernek és az emberek semmiféle testületének nincs joga beavatkozni az én dolgaimba meg a barátom dolgába. Én erre az alapra helyezkedem. Én atyai minőségben állok a barátommal szemben. Én azt mondom, »derék fiam, atyai módon akarok bánni veled«.

Toby megilletődve hallgatta ezt és kezdette jól érezni magát.

— Magának, jó fiam, — folytatta sir Joseph és szórakozottan nézett Tobyra — magának ebben az életben csak velem van

dolga. Fölösleges azzal terhelnie magát, hogy bármire gondoljon. Én gondolkozom maga helyett, én tudom, hogy mi válik javára; én az állandó édesapja vagyok. Így rendeli azt a böles gondviselés! Az Isten nem azért teremtette magát a világra, hogy dúskáljon és tobzódjék ételben, italban, mint az értelmetlen állat, — Toby megbánóan gondolt a pascalra — hanem arra, hogy átérezze a munka méltóságát; menjen ki fölemelt fejjel az üde reggeli levegőre és... és maradjon ott. Éljen mértékletesen és takarékosan, legyen istenfő, gyakorolja magát az önmegtagadásban, tartsa fenn a családját úgyszólván semmiből, fizesse az adóját oly pontosan, mint az óraütés, legyen megbízható a dolgaiban (én jó példával járok elől; Fish urat, a magántitkáromat mindig úgy fogja látni, hogy tele pénztár áll előtte); akkor aztán mindig Barátját és Atyját fogja találni bennem.

— Szép gyermekek, mondhatom, sir Joseph! — mondotta a lady megborzadva. — Csúsz és lázas betegségek, görbe lábak, asztmák és a szörnyűségek mindenféle neme!

— My lady, — felelte sir Joseph ünne-
pélyesen — én azért mégis a szegény em-
ber barátja és atyja vagyok. Ő azért mégis
megtalálja nálam a buzdítást. Minden év-
negyedben érintkezésbe fog ő lépni mr.
Fishsel. Minden újév napján inni fogok
barátaimmal együtt az egészségére. Min-
den évben egyszer a legmélyebb érzéstől
áthatva fogunk beszédet intézni hozzá én,
meg a barátaim. Életében egyszer talán
ő is kaphat valamit; a nyilvánosság előtt
az egész úri társaság jelenlétében; egy
csekélységet, egy jó barátjától. És ha nem
éltetve többé mind e buzdítástól és a
munka méltóságától, csöndes sírjába dől,
akkor, my lady, — sir Joseph e szavak
közben kitágította az orrcimpáit — akkor
barátja és atyja leszek — ugyanazokkal a
feltételekkel — a gyermekeinek.

Toby mélyen meg volt illetődve.

— Oh! Hálás családja van önnek, sir
Joseph! — kiáltotta a felesége.

— My lady, — mondotta sir Joseph
szinte fenséggel — a hálátlanság közös
bűne ennek az osztálynak. Nem várok
más viszonzást.

— Oh! Gonosznak születünk! — gondolta Toby. — Semmi sem hat meg bennünket!

— Amit ember megtehet, *én* megteszem, — folytatta sir Joseph. — Mint a szegény ember barátja és atyja, teljesítem kötelességemet; és igyekszem kiművelni gondolkozását, amennyiben minden alkalommal bevésem lelkébe azt a nagy erkölcsi tanítást, melyre ennek az osztálynak szüksége van. Tudniillik azt, hogy teljesen rendelje magát alá nekem. Nincs nekik semmi közüik... önmagukhoz. Ha gonosz emberek és bujtogatók mást mondanak nekik, ők pedig türelmüket vesztik és elégedetlenkednek és a fegyelmetlen viselkedés és a fekete hálátlanság bűnébe esnek — amit minden esetre meg is tesznek — én azért barátjuk és atyjuk maradok. Úgy van az már rendelve. Benne van a dolgok természetében.

E nagy gondolat kimondása közben felbontotta az alderman levelét; és elolvasta.

— Igazán nagyon kedves és figyelmes! — kiáltotta sir Joseph. — My lady, az alderman oly lekötelezően szíves, hogy em-

lékeztet arra, hogy része volt abban a »kiváló szerencsében« — nagyon kedves — hogy találkozhatott velem közös barátunk, Deedles bankár házánál; és azt a barátságos kérdést intézi hozzám, hogy kellemes volna-e nekem, ha lecsukná Fern Willt.

— *Nagyon* kellemes! — felelte my lady Bowley. — A legrosszabb ember valamennyi közt! Remélem rabolt?

— No, nem, — mondotta sir Joseph, átnyújtva a levelet. — Nem éppen. Nagyon közel járt hozzá, de nem egészen. Feljött Londonba, mint látszik, azért, hogy munkát keressen, (meg akart javulni — úgy áll a dolog) és éjnek idején, mikor alva találták egy félszerben, őrizetbe vették és másnap reggel az alderman elé állították. Az alderman (nagyon helyesen és találóan) megjegyzi, hogy el van határozva, beszüntetni az efféle dolgokat. És hogy ha nekem kellemes, boldognak fogja érezni magát, ha rajta kezdheti.

— Mindenesetre jó lesz megbüntetni már a példaadás kedvéért is, — felelte a lady. — A télen, amikor csinos esti foglalkozásként meghonosítottam a falu férfiai

és fiúgyermekai közt a horgolást meg a gomblyuk-kivarrást, és az új módszer szerint megzenésítettem ezt a verset,

Oh, végezzük kötelmeinket,
Áldjuk kegyes jóltevőinket,
Becsüljük napi kenyerünket,

Magasra ne vessük szemünket,
amelyet ez idő alatt énekelniök kellett,
ugyanaz a Fern — mintha még most is látnám — megbillentette a kalapját és azt mondotta: »alázatosan bocsánatot kérek, my lady, de nem vagyok-e én mégis valamennyire más, mint egy eladó leány?«
Én természetesen nem vártam külömbet tőle; ki is várhatna orcátlanságnál és hállátlanságnál mást ettől a néposztálytól?
De hát ez nem tartozik ide. Adasson vele példát, sir Joseph!

— Hm! — köhögött sir Joseph. —
ha volna oly szíves, idefigyelni...

Mr. Fish rögtön kezébe vette tollát és a következőket írta sir Joseph tollbamondása szerint:

»Magánügy. Mélyen tisztelt uram! Nagyon lekötözöttnek érzem magam Fern William ügyében tanusított udvarias-

ságáért. Sajnálattal jelentem ki, hogy semmi jót sem mondhatok arról az ember-ről. Váltig barátjának és atyjának tekintettem magam, de hálátlansággal és állandó ellenszegüléssel fizetett, ami, sajnálattal kell kijelentenem, mindennapi eset. Nyugtalanvérű és akaratos ember ő. Érdeke ellen volna, hogy tüzetesebben foglalkozzam jellemével. Semmivel sem bírható rá, hogy boldog legyen, ha lehetne is. Ily körülmények közt, megvallom, úgy tűnik nekem, hogy ha ismét eléje kerül (és ön közli velem, hogy saját ígérete szerint holnap jelentkezni fog önnél, s azt hiszem, hogy ebben a tekintetben meg lehet bízni benne), mint csavargónak rövid időre való lezáratása jó szolgálattétel volna a társadalomnak, és üdvös példaadás volna egy oly országban, hol — azoknak kedvéért is, akik a jó és rossz vélekedésre való tekintet nélkül Barátai és Atyjai a szegényeknek, valamint általánosságban szólva, a félrevezetett osztályok kedvéért is — nagy szükség van az ilyen példaadásokra. Maradtam« és így tovább.

— Úgy látszik, — jegyezte meg sir

Joseph, mikor aláírta és mr. Fish lepecsételte a levelet — mintha Isten rendelése volna, csakugyan. Az esztendő végeztével lezárom számadásaimat és elrendezek mindent, még Fern Williammel is!

Trotty, ki már jóval azelőtt visszaesett és megint nagyon csüggeteg volt, fájdalmas arckifejezéssel lépett előre és át akarta venni a levelet.

— Adja át tiszteletemet és köszönetemet, — mondotta sir Joseph. — Várjon!

— Várjon! — visszhangoztatta mr. Fish.

— Talán hallott itt, — mondotta sir Joseph orákulumszerűen — bizonyos megjegyzéseket, melyeket megtenni jónak láttam arra az ünnepélyes időszakra vonatkozóan, amelyhez elérkeztünk és arról a reánk váró kötelezettségünkről, hogy rendezzük ügyeinket és mindenre készulten álljunk. Észrevehette, hogy nem bujok magas társadalmi állásom mögé, hanem, hogy mr. Fish — ez az ur — egy utalványos könyvet tart a keze ügyében és valóság szerint azért van itt, hogy képessé tegyen arra, hogy teljesen új lapot nyissak

és hogy tiszta számadásokkal lépjek át az előttünk álló időszakba. Nos, barátom, szívére teheti-e a kezét és elmondhatja-e, hogy maga is éppen úgy felkészült az új esztendőre?

— Tartok tőle uram, — hebegte Trotty és alázatosan nézett reá — hogy én egy... egy... kissé hátralékban vagyok a világgal szemben.

— Hátralékban a világgal szemben — ismételte meg sir Joseph Bowley rettentően határozott hangon.

— Tartok tőle uram, — dadogta Trotty, — hogy tiz vagy tizenkét shillinggel hátralékban vagyok mrs. Chickenstalkernél.

— Mrs. Chickelstalkernél! — ismételte meg sir Joseph ugyanazon a hangon, mint az imént.

— Egy kis boltról van szó, uram, — kiáltotta Toby — a Fő-utcában. Azonkívül egy... egy csekély kis kamattal is. Nagyon csekéllyel, uram. Tudom, hogy nem kellene adósságot csinálni, de igazán nagyon nehéz sorunk volt!

Sir Joseph a feleségére, aztán mr. Fishre, aztán Trottyra nézett, egyikre a

másik után, kétszer köröskörül. Aztán kétségbeesett mozdulatot tett mind a két kezével, egyszerre, mintha egészen letenne a dologról.

— Hogy ebből az előre nem látó és engedetlen fajtából való ember, egy öreg ember, egy öszülő ember, hogy egy ilyen ember milyen emlékekkel várhatja az új-évet, mikor ennyire nincsenek rendben az ügyei; hogyan fekkhet le este az ágyába, hogyan kelhet föl ismét reggel, anélkül, hogy... Hallja! — mondotta hátat fordítva Trottynek. — Fogja a levelet. Fogja a levelet!

— Szívemből kívánnám, hogy másképp volna, uram, — mondotta Trotty, aki nagyon szerette volna tisztára mosni magát. — Nagyon nehéz volt a sorunk.

Sir Joseph még egyre azt ismételte: — Fogja a levelet, fogja a levelet! — És mr. Fish nemcsak, hogy ugyanazt mondotta, hanem támogatta kérelmét azzal is, hogy az ajtó felé tolta a hordárt, akinek nem volt fontosabb dolga, mint hogy mélyen meghajoljon és kitakarodjék a házból. Mikor aztán kiért az utcára, a szegény

Trotty a szemébe húzta elnyűtt, öreg kalapját, így rejtve el amiatt érzett bánatát, hogy neki már nem lesz semmi igénye az új esztendővel szemben.

Nem tolta hátra a kalapját még azért sem, hogy fölnézzen a harangtoronyra, mikor visszatérő útjában az öreg templomhoz ért. Csak pusztá megszokásból állt meg ott egy pillanatra; és tudta, hogy beesteledt, és hogy a torony elmosódó, homályos körvonalakban emelkedik fölötte a sötét levegőbe. Tudta azt is, hogy a harangok mindjárt megszólalnak, és hogy ilyenkor úgy csendülnek meg képzeletében, mintha a felhőkből szólnának hozzá. De azért annál inkább sietett, hogy kézbesítse a levelet az aldermannek és kitérjen a harangok útjából, mielőtt megszólalnának. Mert tartott tőle, hogy ahhoz a nótához, melyet utoljára zengettek, hozzáfűzik még ezt is: »Barátja, Atyja, Barátja, Atyja«.

Toby tehát lehető gyorsan lerázta magáról a megbiztatását és baktatva hazafelé indult. De akár a járása miatt, mely legjobb esetben is ügyetlen volt az utcán, akár a kalapja miatt, mely éppen nem

tette jobbá a helyzetet, a legrövidebb idő alatt nekiment valakinek és kiperdült az utca közepére.

— Igazán bocsánatot kérek! — mondotta Trotty, nagy zavarral kapva le fejéről a kalapját és megakadva a kalap meg a kiszakadt bélése között, mely úgy fogta körül a fejét, mint egy méhkas. — Remélem, nem tettem kárt önben.

Ami azt illeti, hogy kárt tehetett volna bárkiben is, Toby nem volt olyan Sámson, hogy sokkal több valószínűséggel inkább magában nem tett volna kárt, és tényleg úgy is repült ki az út közepére, mint a tollaslapda. De hát oly nagy véleménye volt a saját erejéről, hogy őszintén aggódott a másik fél miatt, és még egyszer megkérdezte:

— Remélem, nem tettem kárt önben?

Az az ember, akinek nekiszaladt — napbarnított arcával, őszbecsavarodott hajával és borostás állával falusi embernek látszott — egy pillanatig úgy nézett rá, mintha élne a gyanuperrel, hogy Toby gúnyolódik vele. De mikor meggyőződött

róla, hogy komolyan beszél, azt felelte:

— Nem, barátom, nem tett kárt bennem.

— Remélem, a gyermekben sem? —
mondotta Trotty.

— A gyermekben sem, — felelte az idegen. — Köszönöm szépen.

Mikor ezt mondotta, egy kis leányra nézett, aki a karján aludt, és betakarva arcát annak a szegényes kendőnek a hosszú végével, amelyet a nyakára csavarva viselt, lassan továbbment.

Az a hang, amellyel azt mondotta: »Köszönöm szépen«, belemarkolt Trotty szívébe. Oly fáradt volt, úgy el volt csigázva és oly piszkos volt a hosszú járástól, és oly idegenül és elhagyottan nézett körül, hogy jól esett a lelkének, ha köszönetet mondhatott valakinek, akár mily csekélységért. Toby utána nézett, mikor nehéz léptekkel tovább cammogott s mikor a karján ülő gyermek a nyakára fonta kis kezét.

Trotty megállt és nem is látva az utca többi részét, csak azt a rongyos cipőjű alakot nézte, meg a nyersbőr lábszárvédő-

jét, közönséges zekéjét, meg széles karimájú kalapját, mely elárnyékolta a szemét, aztán a gyermeket, aki a nyakára füzte karját.

Az idegen, mielőtt eltűnt volna a sötétségben, megállt, s mikor körülnézett és még ott látta Trottyt, tétovázni látszott, hogy visszaforduljon-e, vagy továbbmenjen. Meg is tette előbb az egyiket, aztán a másikat, azután visszatért, és Trotty a feleútjáig eléje ment.

— Talán megmondhatja, — mondotta az idegen bágyadt mosollyal — és ha megmondhatja, tudom, hogy meg is mondja, és szívesebben kérdezem magától, mint másától — hol lakik Cute alderman.

— Itt egészen közel, — felelte Toby. — Szívesen megmutatom a házát.

— Holnap reggel másvalahol kellett volna fölkeresnem, — mondotta az idegen, hozzászegődve Tobyhoz; — de gyanuval illetnek és szeretném kitisztázni magam, hogy szabadon mehessek oda, ahova akarok és kereshessem a kenyeremet — magam sem tudom, hol. Így majd csak megbocsát, ha lakásán keresem fel ma este.

— Nem lehet az, — kiáltotta Toby és ijedten megállt — hogy magát Fernnek hívják!

— Ugyan! — mondotta a másik és csodálkozva fordult hozzá.

— Fernnek! Fern Willnek! — mondotta Trotty.

— Annak hívnak, — felelte a másik.

— Akkor hát, — mondotta Trotty, aztán karon ragadta és óvatosan körülnézett — az Isten szerelmére, oda ne menjen hozzá! Oda ne menjen hozzá! Beszünteti magát, oly szent igaz, mint hogy most itt látom. Jőjjön, menjünk be ebbe a kis utcába, ott aztán majd elmondom a többit. Ne menjen oda hozzá!

Az új ismerőse úgy nézett reá, mintha bolondnak hinné; de azért vele tartott. Mikor bizonyosak voltak benne, hogy nem figyelí őket senki, Trotty elmondotta neki, amit tudott, és hogy milyenek mondták, meg a többit.

Történetének tárgya oly lelki nyugalommal hallgatta, hogy csodálkozásba ejtette vele. Nem vetett ellene semmit és nem vágott a szavába egyetlenegyszer sem.

Néha-néha reábólintott a fejével — inkább, hogy megerősítse, a régi kieszelt történet megerősítésére, mint azért, hogy reácáfoljon; és egyszer, vagy kétszer hátrataszította a kalapját, s a szeplős kezét végighúzta a homlokán, melyen minden barázda, melyet szántott rajta, mintha hátrahagyta volna kicsinyben a saját képét. De mást nem tett.

— Nagyjában és egészében meglehetősen igaz, — mondotta. — Itt-ott ugyan el tudnám választani a pelyvát a tiszta buzától, de ne bolygassuk. Mit mondjak még? Szerencsétlenségemre beleütköztem a terveibe. Nem tehetek róla; holnap megint csak azt tenném. Ami a becsületet illeti, az az úri nép csak keres és kutat, fürkészik és firtat és azt akarná, hogy egy makula se legyen rajtunk, de azért még egy rideg jó szót is sajnál tőlünk. No! remélem, ők nem vesztik el oly könnyen a jó hírnevüket, mint mi, mert ha másképp volna, ugyancsak meg kellene tartóztatniok magukat és nem volna érdemes a világon lenniök. Ami engem illet, jó barátom, én soha sem vettem el ezzel a kezemmel

— és eléje tartotta a kezét — semmit, ami nem volt az enyém, és soha sem féltettem ezt a munkától, ha még oly nehéz és még oly rosszul fizetett munka volt is. Aki meghazudtolhat, jőjjön és vágja le! De ha a munkámból nem élek úgy, mint emberhez illik, ha oly nyomorultul vagyok, hogy koplalok otthon és a házon kívül: mikor látom, hogy a munkásember élete így kezdődik és így végződik, a változásnak minden reménye nélkül, akkor azt mondom, annak az úri népnek: Táguljatok tőlem! Ne háborítsatok a viskómban! Elég sötét az én kapum, nem szükséges, hogy ti még sötétebbé tegyétek. Ne várjátok tőlem, hogy elmenjek a parkotokba és segítsek nagyobbá tenni a parádét, mikor a születéseitek napját ünneplitek vagy szép beszédekot mondotok, vagy mi egyebet tesztek. Végezzétek a játékaitokat meg a vadászataitokat nélkülem és teljék örömtök benne. Semmi közünk egymáshoz. Legjobb, ha békében hagytok!

Látva, hogy a karján tartott gyermek kinyitja szemét és csodálkozva néz körül, felhagyott ezzel a beszéddel és valami

badarságot motyogva a fülébe, letette maga mellé a földre. Azután — míg a gyermek a porlepett térdébe kapaszkodott — egyik hosszú hajfonatát lassan a durva mutatóujjára csavarta, mint valami gyűrűt, és így szólt Trottyhoz:

— Nem vagyok csökönyös ember, azt hiszem. És velem igazán könnyű megfézni. Nem forralok rosszat egyikük ellen sem: csak azt akarom, hogy úgy élhessek, mint akit szintén Isten teremtett a világra. Nem élhetek és nem élek úgy; ez aztán mély szakadékot ás köztem és azok közt, akik úgy élhetnek és úgy élnek. Vannak mások is hozzám hasonlók. Inkább százankint és ezrenkint számlálhatja őket, mint egyenkint.

Trotty tudta, hogy igazat mond ezzel, és hozzájárulása jeléül reábólíntott a fejével.

— Így aztán rossz hírbe keveredtem, — mondotta Fern; — és félek, nem igen lesz már nekem jobb hírem. Keserves dolog az, amikor az embernek rossz kedve van, én pedig rosszkedvű ember vagyok, ámbátor Isten a tanum, hogy inkább sze-

retnék jókedvű ember lenni, csak tudnék. Hát nem tudom, nagy bajt okozna-e nekem az az alderman, ha tömlőcbe vetne: de olyan emberrel, mint én, akinek nincs szószólója, könnyen megteheti, és nézze...! — s lefelé mutatott ujjával a gyermekre.

— Szép kis orcája van, — mondotta Trotty.

— Oh, hogyne! — felelte amaz halkan. Gyöngéden a két kezébe fogva, feltartotta maga felé a gyermek arcát és merően nézett reá. — Sokszor gondoltam magam is. Sokszor gondoltam, mikor a tüzhelyem nagyon hideg volt és az éléskamrámban nem volt semmi. Arra gondoltam az éjszaka is, mikor úgy fogtak meg bennünket, mint két tolvajt. Pedig... pedig mégsem volna szabad annyit gyötörniök azt a kicsike arcot, úgy-e bár, nem volna szabad, Lilian? Kár úgy bánni az emberrel.

Oly halkan mondotta és oly szeliden és oly komolyan nézett a gyermekre, hogy Toby, más irányba akarta terelni a gondolatait, azzal a kérdéssel fordult hozzá, hogy él-e még a felesége.

— Soha sem volt feleségem, — felelte

az és a fejét rázta. — Az öcsém gyermeke: árva gyermek. Nem is hinné, csak kilenc éves; de most fáradt és el van csigázva. Az Union gondviselésébe akarta venni; huszonnyolc mérföldnyire a falunktól; négy fal közé (mint az apámat, mikor már nem dolgozhatott, igaz, hogy az nem sokáig alkalmatlankodott neki); de én magamhoz vettem, s azóta nálam van. Az anyjának volt valami rokona itt Londonban. Szerettük is volna megtalálni, és munkát is szerettünk volna kapni; de hát nagy város ez. Se baj. Annál tágasabb, hogy jár hassunk benne, Lili!

Olyan mosolyogva nézett a gyermek szemébe, hogy Toby jobban megilletődött, mint ha könnyezett volna, és megszorította a kezét.

— Azt sem tudom, hogyan hívják magát, — mondotta a jövevény — és mégis kiöntöttem előtte a szívemet, mert hálás vagyok magának; van is rá okom. Megfogadom a tanácsát és őrizkedem attól a...

— Bírótól, — segített neki Toby.

— Oh! — mondotta amaz. — Ha már

azon a néven tisztelik. Attól a bírótól. És holnap megpróbálom, akad-e nekem jószerencse, valamerre London közelében. Jó éjszakát. Boldog újesztendőt!

— Álljon meg! — kiáltotta Toby és elkapta a kezét, mikor az abbahagyta a kezének szorítását. — Álljon meg! Nem lehetne boldog az új esztendőm, ha így válnánk el egymástól. Nem lehetne boldog az új esztendőm, ha így kószálni látnám magát meg ezt a gyermeket, és ha tudnám, hogy nincs hova lehajtani a fejét. Jöjjenek hozzám! Szegény ember vagyok és szegényes házban lakom; de adhatok maguknak szállást egy éjszakára, anélkül, hogy meg-sínyleném. Jöjjenek hozzám! Erre ni! Majd az ölembe veszem! — kiáltotta Trotty, karjára emelve a gyermeket. — Kedves kicsike! Elvinnék hússzor ekkora terhet és föl se' venném. Csak szóljon, ha nagyon gyorsan megyek. Nagyon sebesen járok én. Mindig is úgy jártam! — Így szólt Trotty és hatot is lépett baktatva, míg fáradt kísérője csak egyet; és vékony lábai reszkettek terhük alatt.

— No, de milyen könnyü, — mondotta Trotty, és a beszéde is épp úgy baktatott, mint a lába; mert sehogy sem akarta, hogy megköszönjék neki és reszketett minden pillanatnyi szünettől. — Könnyü, mint a pehely. Könnyebb, mint a pávatoll... Még annál is könnyebb. Itt vagyunk és itt járunk! Jobbra kanyarodjon, itt az első fordulónál, Will bácsi, aztán tovább ott a szivattyú mellett, és egyenesen befelé, éppen a korcsmával szemben. Itt vagyunk és itt járunk. Vágjon át, Will bácsi és vigyázzon ott, ahol az a pástétomsütő bolt van a sarkon! Itt vagyunk és itt járunk! Arra le, az istállók felé, Will bácsi, és álljon meg annál a fekete ajtónál, ahol ez van fölírva egy táblára: »Veck T., hordár«; és itt vagyunk és itt járunk, és itt vagyunk bizony, és meglepünk téged, drága Margitkám!

Igy szólva, Trotty lélekzete fogytán tette le a szoba közepére a gyermeket a leánya elé. A kis vendég mindjárt fölvetette a szemét Margitkára, és minthogy nem látott azon az arcon semmit, ami kétséget támasztott volna benne, hanem

csak bizalomkeltőt látott benne, a karjai közé szaladt.

— Itt vagyunk és itt járunk! — mondotta Trotty és észrevehetően fuldokolva szaladt körül a szobában. — Ide! Will bácsi! Nézze, itt van a tűzhely. Mondja, miért nem jön a tűzhöz? Oh, itt vagyunk és itt járunk! Margitkám, drága gyermekem, hol van az üst? Itt van és itt jár, és egy-kettőre felforralom benne a vizet!

Trotty csakugyan kerített magának egy teafőző üstöt valamerre, hordári pályájának vad hajszái közben, és most reátette a tűzre, míg Margit, leültetve egy jó meleg zugolyban a gyermeket, letérdelt a kicsikéhez, levetette a cipőcskáját és megtörölgette a lábát egy száraz ruhával. Úgy bizony, és mosolyogva nézett Trottyra is — oly derűlten, hogy Trotty szerette volna megáldani, mikor ott térdelt, mert észrevette, hogy amikor belépett a szobába, ott ült a tűznél és könnyezett.

— Ejnye papa, — mondotta Margitka — hiszen azt sem tudod, melyik lábadra állj jókedvedben ma este. Nem tudom, mit szólnának hozzá a harangok. A szégyen kis lábacskaí! Oh, mily hidegek!

— Oh, már melegebbek! — kiáltotta a gyermek. — Már egészen fölmelegedtek.

— Nem, nem, nem, — mondotta Margitka. — Szó sincs róla, hogy már eleget dörgöltük volna. Annyi dolgunk van még. Annyi dolgunk! S amikor rendben leszünk vele, még kifésüljük az átázott haját, s amikor azzal is végeztünk, egy kissé kiszínesítjük még, jó friss vízzel, azt a halovány kis arcát; mikor aztán azzal is végeztünk, oly vígak és boldogok leszünk...!

A gyermek sírva fakadt, megölelte a nyakát, megcirógatta kezével a szép arcát és azt mondotta: — Oh, Margitka! oh édes Margitka!

Tobby áldása sem érhetett volna többet. Mi is érhetett volna többet!

— Ejnye papa! — mondotta Margit egy kis hallgatás után.

— Itt vagyok és itt járok, drágám, — mondotta Trotty.

— Istenem Uram! — kiáltotta Margitka — egészen megzavarodott! A kedves kicsikének a főkötőjét tette a teásüstre és a teásüst födelét akasztotta az ajtó mögé!

— Nem akartam, drágám, — mondotta Trotty, és sietett helyrehozni tévedését.
— Margitkám, drágám?

Margitka odanézett és látta, hogy szándékosan a vendég széke mögé áll, ahol sok titokzatos taglajtés közben mutatja oda neki azt a sixpencet, amelyet ma keresett.

— Mikor bejöttem, édesem, — mondotta Trotty — láttam, hogy valahol a lépcsőn egy fél obon tea hever; és egészen bizonyos vagyok benne, hogy volt mellette egy kis szalonna is. Minthogy nem jut tisztán az eszembe, hol is volt, kimegyek magam és megkeresem.

Ezzel a nagyon kevésse átlátszó fortéllyal Toby kiment, hogy megvegye készpénzben mrs. Chickenstalkernél azt az ennivalót, amelyet említett, és mindjárt vissza is jött, mondván, hogy a sötétségben nem találta meg mindjárt azt, amit keresett.

— De végre mégis itt van, — mondotta Trotty, és letette a teához valókat — minden úgy volt, amint mondtam! Meglehetősen bizonyos voltam benne, hogy tea meg egy darabka szalonna volt. Úgy

is van. Margitkám, drágám, ha te leforázod a teát, míg a te méltatlan apád megpirítja a szalonnát, egy-kettőre elkészülünk. Különös dolog, — mondotta Trotty, s a pirító villával a kezében hozzálátott a szakácskodáshoz — különös, de akik ösmernek, tudják, hogy nem becsülöm sokra a teát meg a szalonnát. Örülök, mikor látom, hogy másoknak is ízlik, — mondotta Trotty, nagyon hangosan, hogy ne kerülje el vele a vendége figyelmét — de nekem nem kell.

Trotty azért mégis nagy élvezettel szívta magába a sístergő szalonna illatát — oh! — mintha szerette is volna; és mikor a vizet a teásbögrébe forrázta, szeretetteljes pillantást vetett a csinos edény mélyére és szívesen türte, hogy a jószagú pára ott bodorodik az orra alatt és sűrű felhőbe burkolja a fejét meg az arcát. De azért sem evett, se nem ivott, csak éppen, hogy kedvet csinálni egy falatocskát vett a szájába a forma kedvéért, amelyet aztán minden látszat szerint a legnagyobb gyönyörűséggel nyelt le, bár kijelentette, hogy csöppet sem ízlik neki.

Nem. Trottynak elég volt, hogy lássa enni-inni Fern Willt meg Liliánt; és úgy volt vele Margitka is. És soha sem gyönyörködött úgy senki sem városházi nagy ebéden, sem udvari banketten abban, hogy másokat enni látott, még ha király, vagy pápa lett volna is, aki előtte evett. Margitka mosolyogva nézett Trottyra, Trotty mosolyogva nézett Margitkára. Margitka a fejét rázta és úgy tett, mintha összehúzná a kezét és tapsolni akarna Trottynak; Trotty meg nem érthető történeteket mondott el néma nyelven Margitkának arról, hogyan, mikor és hol találta a vendégeiket; és boldogok voltak. Nagyon boldogok.

— Ámbár, — gondolta magában szomorúan Trotty, mikor Margitka arcát figyelte; — ámbár úgy látom, az a házasság semmivé lett!

— No, most mondok valamit, — mondotta a tea után Trotty. — A kicsike, tudom, Margitkánál alszik.

— A jó Margitkánál, — kiáltotta a gyermek, kedveskedve. — Margitkánál.

— Hát azzal rendben vagyunk, — mon-

dotta Trotty. — És csöppet sem csodál-
nám, ha megcsókolná Margitka papáját,
megteszi-e? Én a Margitka papája vagyok
ám!

Trotty borzasztóan örült, mikor a gyer-
mek bátortalanul odament hozzá; de ami-
kor megcsókolta, visszafutott Margitkához.

— Olyan esze van, mint böles Sala-
monnak, — mondotta Trotty. — Itt va-
gyunk, és itt... nem, ...dehogy...
mert... mit is akartam csak mondani,
Margitkám, drágám?

Margitka a vendégükre nézett, aki a
székére támaszkodott és arcát elfordítva,
simogatta a gyermek fejét, mely félig
elbujva pihent az ölében.

— Persze, — mondotta Toby. —
Persze, nem is tudom, miket beszélek ma
este. Nem is tudom, hol jár az eszem. Fern
Will, jőjjön csak velem, hiszen holtra fá-
radt, és egészen letörte a nagy fáradság.
Jőjjön csak velem.

Az pedig még mindig a gyermek fűrt-
jeivel játszadozott, még mindig reáhajolt
Margitka székének támlájára és még min-
dig elfordította az arcát. Nem szólt sem-

mit, de a kérges, vastag ujjaiban, amelyek még mindig a gyermek szőke hajában dúltak, oly ékesszólás volt, mely eleget mondott.

— Igen, igen, — mondotta Trotty és arra felelt öntudatlanul, amit leányának arcáról olvasott le. — Vidd magaddal, Margitka, fektesd le. Vigyed már! Most pedig, Will, megmutatom magának, hol alszik maga. Nem valami különösebb hely: csak szénapadlás: de hát annak, amikor az ember istállóépületben lakik, megvan az a nagy előnye, hogy van az embernek szénapadlása is; és amíg a kocsiszínt meg az istállót jobb áron ki nem adják, elég olcsó lakásunk van itt nekünk. Sok puha széna van odafenn; egy szomszédunké; és oly tiszta, amilyenné csak Margitka kezei tehetik. Rajta! Oda se neki. Adjon az Isten friss kedvet az új esztendőre!

Az a kéz, mely elhagyta most a gyermek haját, reszketve hullott Trotty kezébe. Trotty pedig, aki megszakítás nélkül beszélt, oly kimélettől és oly vigyázatosan kísérté ki vendégét, mintha az is csak gyermek volna.

Visszatérve Margitkához, egy pillanatig hallgatódzott a kis szobájának ajtajánál, mely a meleg szobából nyilott. A gyermek lefekvés előtt egyszerű imádságot rebegett; s mikor megemlítette Margitka nevét, »édes, édes« — ezek voltak a szavai — — Trotty hallotta, hogy elhallgat, aztán az ő nevét kérdezi.

Némi kis időbe tartott, míg a bolondos kis öregember összeszedhette magát anynyira, hogy megpiszkálja a tüzet és egy székkel toljon a meleg tűzhely mellé. Mikor azt is megtette, és lekoppantotta a gyertya kanócat, elővette zsebéből és olvasni kezdte az ujságot. Előbb egykedvűen, s föl és alá sétáltatva szemét a hasábokon; de csakhamar komoly és szomorú figyelemmel.

Mert ugyanaz a rettegett ujság visszatartelte Trotty gondolatait abba a mederbe, amelyben egész nap folytak és amelyet a nap eseményei oly élesen megjelöltek és megástak. A két vándor iránt való érdeklődése egy időre más és kedvesebb gondolatokra fordította figyelmét; de most, hogy ismét egyedül volt, és a nép bűneiről és

erőszakosságairól olvasott, ismét visszaesett előbbi gondolatmenetébe.

Ebben a hangulatában egy tudósításhoz ért (és nem az volt az első, amelyet valaha olvasott), egy asszonyról, aki nemcsak magára, hanem a kis gyermekének életére is reá vetette kétségbeesett kezét. Oly rettentő bűn az, és úgy felháborította a lelkét, mely túláradt a Margitka iránt való szeretettől, hogy leejtette az ujságot és rémülten dőlt hátra székében.

— Természetellenes és kegyetlen dolog! — kiáltotta Toby. — Természetellenes és kegyetlen dolog! Csak olyanok követhetnek el ilyet, akiknek rossz a szívük, akik már rossznak születtek, akiknek nincs mit keresniök itt a földön. Nagyon is igaz, amit ma hallottam; nagyon is helyes, nagyon is tele van élettapasztalással. Rosszak vagyunk!

A harangok oly hirtelen szólaltak meg — oly hangosan, tisztán és zengzetesen — hogy úgy érezte, mintha megütötték volna, amint ott ült a széken.

És mi volt, amit mondtak?

— Veck Toby, Veck Toby, várunk té-

ged, Toby! Veck Toby, Veck Toby, várunk téged, Toby! Gyere hozzánk, gyere hozzánk. Cipeld hozzánk, cipeld hozzánk. Űzzed, hajtsad, Űzzed, hajtsad. Zavard álmát, zavard álmát! Veck Toby, Veck Toby, tárva-nyitva áll az ajtónk, Toby. Veck Toby, Veck Toby, tárva-nyitva áll az ajtónk, Toby... — aztán elülről kezdték vadul a szilaj danájukat és felverték a visszhangot a falak tégláin és vakolatán.

Toby figyelt. Képzelőds, képzelőds! Csak a megbánás teszi, hogy elszaladt előlünk ma délután! Nem, nem. Semmi afféle. Újra, meg újra, s vagy tízszer is megismételve »Űzzed, hajtsad, Űzzed, hajtsad. Cipeld hozzánk, cipeld hozzánk!« Belésiketül az egész város!

— Margitka, — mondotta Trotty hal-
kan, bekopogtatva az ajtaján. — Hallasz-e
valamit?

— A harangokat hallom, papa. Csak-
ugyan, nagyon hangosan szólnak ma este.

— Elaludt már? — mondotta Toby
mentséget keresve, hogy bekandikált.

— Oly nyugodtan és boldogan alszik!

De még nem hagyhatom magára. Nézd, hogyan fogja a kezemet!

— Margitka! — súgta Trotty. — Hallgasd csak a harangokat!

Margitka egyre hallgatta, atyja felé fordítva arcát. De a vonásain nem változott semmi. Nem értette meg a szavukat.

Trotty visszavonult, elfoglalta helyét a tűzhelynél, és újra hallgatódzott egymagában. Egy kis ideig ott maradt.

Nem lehetett azt elviselni; borzasztó erővel szóltak.

— Ha a torony ajtaja csakugyan nyitva van, — mondotta Toby, és gyorsan félretette a köte nyét, de nem gondolva kalapjára — miért ne mennék fel a toronyba és miért ne győződném meg róla magam? Ha az ajtó be van zárva, akkor nincs szükségem más megnyugtatasra. Az elég.

Meglehetősen meg volt róla győződve, mikor csöndesen kiosont az utcára, hogy zárva fogja találni, mert nagyon jól ismerte már az ajtót és oly ritkán látta nyitva, hogy nem is emlékezett többre, mint legfeljebb három esetre. Alacsony boltíves kapu volt, a templomon kívül,

egy sötét sarokban, egy oszlop mögött; és egynéhány olyan vaskapocs és oly óriási zár volt rajta, hogy az egész inkább volt vaskapocs és zár, mint ajtó.

De mily nagy volt a csodálkozása, mikor födetlen fejvel a templomhoz érkezett; és benyújtva a kezét a sötét sarokba, nem minden félelem nélkül, hogy elkapja valaki, és nem minden hajlandóság nélkül, hogy borzadva húzza vissza: az ajtót, mely kifelé nyilt, csakugyan tárva-nyitva találta!

Első csodálkozásában arra gondolt, hogy visszamegy; vagy hogy gyertyát hoz, vagy elhi magával valakit; de a bátorsága egyszerre visszatért; és elhatározta, hogy fölmén egyedül.

— Mitől féljek? — mondotta Trotty.
— Hiszen templom. Különben talán fenn vannak a harangozók, és elfelejtették becsukni az ajtót.

Tehát bement; úgy tapogatva ki útját, mint a vak; mert nagyon sötét volt. És nagy csend volt, mert a harangok hallgattak.

Az utcáról befújta a szél a port ebbe a

rejtekhelybe; és ahogy az lerakódott, olyan volt, mintha bársonyszőnyeget terítettek volna Toby lába alá, s ebben megint volt valami, ami megijesztette Tobyt. A keskeny lépcső oly közel volt az ajtóhoz, hogy Toby megbotlott az első fokán; s amikor egy rugással belökte maga után az ajtót, úgy, hogy dörömbölve csapódott be, nem tudta már újra kinyitni.

De ez csak újabb ok volt arra, hogy előremenjen. Trotty tapogatódzva kereste útját, és előrement. Föl, föl, föl, és körbe, körbe; és föl, föl; magasabbra, magasabbra, mind magasabbra!

Kellemetlen volt, úgy előretapogatózni ezen a lépcsőn; oly szűk volt és oly alacsony volt, hogy a tapogatódzónak keze mindig hozzáért valamihez, ami sokszor olyan volt, mintha valami ember, vagy valami kísérteties alak állna merően előtte, és utat engedne neki, hogy észre ne vegye, úgy hogy Trotty feljebb nyujtotta tapogatódzó ujját a síma falon, keresve az arcát, és lefelé, hogy megtalálja a lábát, s közben végigfutott rajta a hideg borzadály. Kétszer, vagy háromszor ajtó, vagy

fülke szakította meg a fal egyhangú síkját; és olyankor oly óriásinak tűnt fel az előttte, mint az egész templom; aztán úgy érezte, mintha egy szakadék szélén állna és most mindjárt hanyatt-homlok a mélybe zuhanna; de aztán mégis csak újra megtalálta a falat.

Csak föl, föl, föl; és körbe, körbe; és föl, föl, föl; magasabbra, magasabbra, mind magasabbra!

A fojtó és dohos levegő végre felfrissült egy kissé; egyszerre széljárást érzett, egyszerre oly erősen fujt a szél, hogy Toby alig állhatott meg a lábán. De aztán felért a toronynak egyik boltíves ablakához, mely a mellének magasságáig ért, és görcsösen megkapaszkodva, lenézett a házak tetejére, a füstölgő kéményekre, a lámpák fényfoltjaira (arrafelé, ahol Margitka azt kérdezhetette magában, hogy hová is lett az atyja és ahol talán éppen most szólítja is), melyek egybe voltak dagasztva a köd és a sötétség tésztájává.

A harangszoba volt, ahova a harangozók jártak. Toby megfogta az egyik elvásott kötelet, amely, mint a többi, a tölgyfa-

mennyezet nyílásából függött alá. Kezdetben megijedt; hajtinesnek gondolta; aztán remegés fogta el arra a gondolatra, hogy fel találja ébreszteni az öreg Harangot. A Harangok magasabban voltak. Trotty, az ígézet alatt, vagy talán inkább azért, mert hatott reá a bűbáj, magasabbra és magasabbra tapogatódzott fel. Létrákon és nagy bajjal most, mert meredeken álltak és nem nyújtottak elég biztos támaszt a lábának.

Föl, föl, föl; kúszva és kapaszkodva; föl, föl, föl; magasabbra, magasabbra, mind magasabbra!

Végre, átbujva a padlón és kidugva a fejét a gerendák között, feljutott a harangok közé. Alig volt képes megkülönböztetni a sötétségben a nagy árnyaikat; de ott voltak. Árnyszerűen, sötétén és némán.

A félelem és az egyedülvalóság érzése nehezedett reá hirtelen, amint felkapaszkodott ebbe a kőből és ércből való szellős fészekbe. A feje szédült. Hallgatódzott, aztán vadul elkiáltotta: Halló!

Halló! adták tovább búsan és vontatottan a visszhangok.

Szédülten, összezavarodva, lélekzete fogytán és ijedten nézett körül Toby, és ájultan roskadt össze.

Harmadik negyed.

Feketék a viharfelhők és zavarosak a mély vizek, mikor a gondolatok tengere — először vetve hullámot a szélcsend után — kiadja halottait. Félelmetes, furcsa szörnyek ébrednek időelőttvaló tökéletlen föltámadásukra. Különböző dolgoknak más és más részei és alakjai kapcsolódnak és keverednek együvé pusztá véletlen szerint; és senki sem mondhatja meg, mikor, hogyan és mily csodás egymásutánban válnak el egymástól, és mikor ölti magára szokott formáit a lélek minden fogékony-sága és minden tárgya — bár minden ember maga is minden nap hüvelye a Nagy Titokzat e képének — mikor éled fel újra.

Úgy van az; nem lehet adatokkal, vagy szavakkal megmondani, mikor és hogyan változott át a torony éjfelete sötétsége fényes világossággá. Mikor és hogyan

népesült meg a magányos torony az alakok miriádjaival; mikor és hogyan szólalt meg az a halk »Űzzed, hajtsad«, mely egyhangúan zsongva járt álmában vagy ájultában, és mikor kiáltotta Trottnak éber fülébe: »Zavard álmát«; mikor és hogyan tett le Trotty arról a képtelen és zavart gondolatról, hogy az efféle dolgok csakugyan vannak, a más dolgoknak egész seregétől kísérve, melyek nincsenek. Csak az az egy dolog bizonyos, hogy amikor felébredt és ott állt a lábán azon a deszkapadlón, amelyen az imént feküdt, a következő kísérteties és tündéries tüneményt látta.

Látta, hogy a torony, hova elbűvölt léptei vitték, a Harangok törpe rémeinek, szellemeinek, tündéralakjainak rajával van tele. Látta azokat szünetlenül ugrálni, repülni, esni, lódulni alá a Harangokról. Látta őket sajátmaga körül a földön; fölötte a levegőben; felkészve mellőle a harangköteleken; lenézni reá a tömör, megvasalt gerendákról; előkandikálni a falak réseiből és nyílásaiból; mindig szélesebb és szélesebb körökben távolodva el tőle,

mint azok a gyűrűk, melyek a vízbe hirtelen bedobott nagy kődarab körül támadnak. Láttá őket, minden formájukban és alakjukban. Látott köztük rútakat és csinosakat, nyomorékokat és kiválóan formásakat. Látott köztük fiatalokat, látott öregeket, látott kedveseket, látott ádázokat, látott fürgéket, látott mogorvákat; látta őket táncolni és hallotta őket dalolni; látta, hogy némelyik a haját fésüli és hallott másokat üvölni. Látta, hogy sűrű tőlük a levegő. Látta őket szünetlenül jönni és menni. Látta őket lefelé lovagolni, felfelé szállni, tovavitorlázni, közelében üldögelni, úgy, hogy elérhette volna őket a kezével, megállás nélkül és buzgó tevékenységben látta valamennyit. A kő meg a téglá, a rézlemez és a cserépszindely épp oly átlátszóvá vált neki is, mint volt nekik. Látta sűrögni-forogni őket, a házakban, az alvók ágyainál. Látta hogyan nyugtatják meg az embereket álmaikban; látta, hogyan verik az alvókat csomósvégű korbáccsal; látta, hogyan üvöltenek a fülükbe; látta, hogyan szólaltatják meg vánkosukon a legédesebb muzsikaszót; látta

őket, hogyan vidítanak fel némelyeket a madarak dalával és a virágok illatával; látta őket, hogyan vetítenek másoknak megzavart nyugalmába szörnyű arcokat a varázstükörrel, melyet kezükben tartottak.

Látta ezeket a lényeket nemcsak az alvók, hanem a virrasztók közt is, a legkülönfélébb és egymással össze nem egyeztethető dolgokkal foglalkozva és a legellentétesebb tulajdonságokat öltve, vagy egyesítve magukban. Látta az egyiket, hogy tenérdek szárnyat csatol magára, hogy fokozza, a másikat, hogy láncokkal és súlyokkal terheli meg magát, hogy fékezze gyorsaságát. Látott olyanokat, kik előreigazították, látott olyanokat, kik hátraigazították az óra mutatóit, és látott olyanokat is, akik egészen meg akarták állítani az órát. Látta, hogy itt lakodalmi, ott temetési szertartást rendeznek; az egyik szobában választás, a másokban táncvigalom, mindenütt szünetlen és fáradhatatlan mozgalmasság.

Összezavarodva az egyre váltakozóbb és rendkívüli alakok sokaságától, valamint a szünetlenül zengő harangok szörnyű lár-

májától, Trotty belekapaszkodott egy tartógerendába és néma, kábult csodálattal fordította hol ide, hol oda a holtfehér arcát.

Mikor fölvetette szemét, a harangok elhallgattak. Pillanat alatt végbemenő változás! Az egész raj eltűnt; az alakok összeomlottak, gyorsaságuk elhagyta őket; repülni akartak, de abban a pillanatban, mikor lehullottak, meghaltak és széteszlottak a levegőben. Pótlás nem következett utánuk. Az utolsók egyike kecses fürgeséggel ugrott le az Öreg Harang pereméről és talpra esett, de már nem élt és vége volt, mielőtt fordulhatott volna egyet. Néhányan a társaságból, akik eddig a toronyban szökdécseltek, ott is maradtak és kissé tovább keringtek és forogtak; de minden forduló közben gyöngültek, fogytak, és el-lankadtak, és csakhamar ők is arra az útra jutottak, mint a többiek. Egy kis púpos volt az utolsó valamennyi közt; egy visszhangos sarokban húzta meg magát és sokáig pergett még, oly makacs kitartással, hogy azután a fél lábszárává, sőt lábafejévé zsugorodott össze, mikor végre föl-

hagyott vele; de utoljára ő is eltűnt, aztán csend volt a toronyban.

Azután, de nem előbb, látott Trotty mindegyik harangban egy szakállas alakot, akkorát és formára olyat, mint a harang — érthetetlen módon alakot, és mégis magát a harangot. Óriási volt, és sötéten nézett le reá, ki ott állt a földbe gyökerezve.

Titokzatos és szörnyű alakok! Nem támaszkodtak semmire; kalapos, csuklyás fejükkal a sötét födélzetbe merülve, lebegtek a torony éji levegőjében; mozdulatlanul és mint az árnyak. Sötéten és árnyyszerűen, bár némi világosságban látta őket, melyet önmagukból árasztottak, — más nem volt jelen senki — eltakart kezét a kísérteties ajkán tartva mindenik.

Trotty nem tudott elég hirtelen alábukni a padló nyílásán, mert elhagyta minden képessége, hogy megmozdulhasson. Másképp megtette volna — igen, inkább le is ugrott volna a torony tetejéről, semhogy lássa, hogyan figyelik a szemeikkel, melyek reámeredtek és nézték, ámbár szembogaruk nem volt, mert kiszedték.

Újra, meg újra megragadta, mint valami kisérteties kéz, a félelem és a rettegés attól a magános helytől és attól a szörnyű és félelmetes éjszakától, mely benne uralkodott. Távolléte minden segítségtől; a hosszú sötét, kanyargó, kisértetekkel meg-
rakott út, mely közte és a föld között volt, ahol az emberek laknak; az érzés, hogy oly magasan, magasan, magasan van odafenn, ahol világos nappal is megszállt, mikor látta szállni a madarakat, elszakítva minden jó embertől, aki a napnak ily órájában békén van otthon és alszik ágyában; mindez hidegen futott végig rajta, nem mint gondolat, hanem mint testi érzés. Eközben a szemei, a gondolatai és a rettegései az éberén figyelő alakokon csüggttek, amelyek bár nem hasonlítottak a világnak semmiféle alakjához, mégis úgy az őket körülvevő mély sötétség, mint külsejük és formájuk által, valamint az által is, hogy természetfölötti módon lebegtek a föld felett, oly világosan voltak láthatók, mint azok a vaskos keresztrudak és gerendák, melyek a harangokat tartották. Ezek a faragott fának valóságos erdejével vették

körül a harangokat és összefonódásaikból, keresztezéseikből és mélységeikből őrkdtek azok sötéten és mozdulatlanul, mintegy az ő kísérteties használatukra rendelt holt erdő ágai közül.

Egy légáramlat — de mily hideg és metsző! — húzott át sóhajtv a tornyon. Mikor elszállt, megszólalt az Öreg Harang vagy az Öreg Harang Szelleme.

— Micsoda látogató ez! — mondotta. A hang tompa és mély hang volt és Trottnak úgy rémlett, hogy tovább zsong a többi alakban is.

— Azt hittem, a harangok nevemen szólítottak! — mondotta Trotty, esdeklő mozdulattal emelve föl a két kezét. — Nem is igen tudom, miért vagyok itt és hogyan kerültem ide. Sok-sok éven át hallgattam a harangokat. Sokszor leltem örömet bennük.

— És megháláltad nekik? — mondotta a harang.

— Egyszer! — kiáltotta Trotty.

— Hogyan?

— Szegény ember vagyok, — hebegte

Trotty — és nem háláltam meg neki mással, csak szóval.

— És mindig úgy cselekedtél? — kérdezte a harang Szelleme. — Soha sem bántottál meg bennünket szóval?

— Nem, — felelte reá Trotty sietve.

— Soha sem mondottál rólunk rosszat, hamisat, igaztalanságot? — folytatta a harang Szelleme.

Trotty éppen azt akarta felelni, hogy »Soha!« De elhallgatott és zavarba esett.

— Az Idők szava, — mondotta a Rém — azt kiáltja az embernek: Haladj előre! Az Idők azt akarják, hogy haladjon előre és boldoguljon; hogy növekedjék értékben, boldogságban, hogy jobban éljen; hogy haladjon előre ahhoz a célhoz, mely megismerésén, szemhatárán belül van és amelyet akkor tűztek ki számára, mikor az Idő meg Ő kezdődött. A sötétség, a gonoszság és az erőszak korszakai jöttek és mentek; megszámlálhatatlan milliók szenvedtek, éltek és haltak meg, hogy mutassák az utat, mely előtte állt. Aki vissza akar fordulni, vagy meg akar állni útjában, megállít egy hatalmas gépezetet, mely ha-

lálra fogja gázolni a tétovázókat, aztán annál szilajabban és vadabbul megy tovább a pillanatig tartó megállása miatt!

— Tudtommal soha sem tettem meg azt, uram, — mondotta Trotty. — Csak véletlenül történhetett, ha megtettem. Igazán nem tenném meg.

— Aki az Időnek, vagy a szolgálinak, — mondotta a Harang Szelleme — sirató feljajdulást ad a szájába a megpróbáltatások és a kudarcok napjaiért, melyek oly mély nyomot hagytak hátra, hogy a vak is megláthatja — feljajdulást, mely csak a Jelen Időt szolgálja azzal, hogy megmutatja az embereknek, hogy mily nagy szükség van segítségükre, mikor némely fül az ily multakért való sirámra hallgathat — aki ezt cselekszi, rosszul cselekszik. És te elkövetted ezt a rosszat ellenünk, a Harangok ellen.

Trotty félelmének első rohama elmúlt.

De Trotty, mint tudjuk, szerető érzelmekkel és hálával viseltetett a harangok iránt, és mikor hallotta, hogy ily súlyos megbántásukkal vádolják, a szíve megbánással és fájdalommal telt meg.

— Ha tudnátok, — mondotta Trotty áhitatosan kulcsolva össze a kezét — vagy talán tudjátok is — ha tudnátok, hány-szor beszélgettetek velem, hány-szor köny-nyítettétek meg a lelkem, mikor elcsügged-tem; hogy az én kis Margitka leányomnak játékszere voltatok (majdnem az egyetlen játékszer, melyet valaha magáénak mond-hatott), mikor az anyja meghalt és ma-gunkra hagyott bennünket, őt meg engem — nem neheztelnétek reám egy elhamarko-dott szavamért!

— Aki úgy hallja, mintha mi, haran-gok, megvetnők a sokat szenvedő emberi-ségnek bármely reményét, örömét, gondját, vagy bánatát; aki hallani véli, hogy mi felelgetünk bármely hitre, mely úgy méri az ember baját, szenvedését, mint ahogy mértékre veti a nyomoruságos ennivalót, melyért az emberiség töri, zúzza magát: igaztalanságot követ el velünk szemben. Ezt az igaztalanságot követtél el velünk te! — mondotta a Harang.

— Elkövettem! — mondotta Trotty. — Oh, bocsáss meg érte!

— Aki a föld nyomorult szavát hallja

visszhangzani bennünk; aki elnyomóját látja bennünk azoknak a letört és megalázott lelkeknek, melyek arra vannak hivatva, hogy magasabbra emelkedjenek, mint amilyenre az Időknek ily nyűvei felkapaszkodni képesek volnának, vagy amilyenre csak gondolni is tudnak, — folytatta a Harang Szellemé — aki azt cselekszi, igazságtalanságot követ el velünk szemben. És te igazságtalanságot követtél el velünk szemben!

— Nem szándékosan, — mondotta Trotty. — Tudatlanságomban. Nem akartam!

— Végül és főképpen, — folytatta a Harang — aki elfordul azoktól a saját fajtájabeliektől, akik elbuktak és gyalázatba dőltek; aki letesz róluk, mint érdemetlenekről és nem keresi és kutatja részvevő szemmel azt az óvatlan mélységet, amelyért a jótól elszakadtak — holott még bukásuk közben is görcsösen ragadták meg elvesztett világuk néhány rögét és göröngyét, és kezükben szorongatták még akkor is, amikor összezúzva és haldokolva feküdtek a mélységben; aki ezt teszi, igaz-

talanságot követ el az éggel és az emberekkel, az Időkkel és az Örökkévalósággal szemben. És te elkövetted ezt az igaztalanságot!

— Ne bánts, — kiáltotta Trotty és a térdére esett; — az irgalmasságra kérlek, ne bánts!

— Figyelj! — mondotta az Árnyék.

— Figyelj! — mondotta a többi Árnyék.

— Figyelj! — mondotta egy tiszta, gyermeki hang, melyet Trotty már hallani vélt valahol.

Az orgona halkán megszólalt odalenn a templomban. Lassan-lassan erősbült a hangja, a dallam felszállt a mennyezetig s megtöltötte a kórust és a templom hajóját. Mindig tovább és tovább áradva szállt feljebb és feljebb; magasabbra, magasabbra, mind magasabbra; és felébresztve az érző szívet az erős tölgyfaoszlopokban, az üres harangokban, a vassal kivert ajtóokban, a kőből faragott lépcsőfokokban, míg végre nem ért el többé a torony falai közt, és felszállt az égbe.

Nem csoda, hogy egy öregember keblé-

ben sem férhetett el ily erős és hatalmas hang. A könnyek áradatával tört ki ebből a börtönéből, és Trotty az arcára szorította a két kezét.

— Figyelj! — mondotta az Árnyék.

— Figyelj! — mondotta a többi Árnyék.

— Figyelj! — mondotta a gyermek hangja.

Különböző hangok ünnepélyes dallama szállt fel a toronyba.

Mélyen zengő, szomorú dallam volt: halotti ének. És Trotty, mikor reáfigyelt kihallotta gyermekének hangját az ének-lők között.

— Meghalt! — kiáltotta fel az öregember. — Margitka meghalt! A lelke kiált fel hozzám. Hallom a szavát!

— Gyermekednek lelke siratja a holtakat és elvegyül a holtak közt — az ifjúság holt reményei, holt álmai holt képzelmei közt, — felelte a Harang — de él. Tanulj meg az életétől egy élő igazságot. Tanuld meg attól a lénytől, aki legdrágább a szívednek, hogy mily rosszak azok, akik rossznak születtek. Nézd, mint

fosztanak le minden bimbót és levelet, egyiket a másik után, a legszebb virágtőről és lássad, mily szegénnyé és nyomorulttá tehetik. Kövessed leányodat! A kétségbeesésbe!

Az árnyalakok mindegyike kinyújtotta a jobb karját, és lefelé mutatott.

— A Harangok Szelleme lesz a kísé-
rőd, — mondotta az alak. — Eredj!
mögötted áll!

Trotty hátrafordult és a háta mögött látta — a gyermeket! A gyermeket, akit Fern Will hordott ölében az utcán; a gyermeket, akit Margit gondjába fogadott, de aki most alszik!

— Én magam vittem őt ma este, —
mondotta Trotty. — Ezen a két karomon!

— Mutasd meg neki, hogy mi az, amire
azt mondja: »Én magam«, — mondották a
sötét alakok, egyik úgy, mint a másik.

A torony megnyílt a lába előtt. Lenézett, és megpillantotta a saját alakját mely a földön feküdt a torony előtt: össze-
zúzva és mozdulatlanul.

— Nem élő ember az már! — kiáltotta
Trotty. — Meghalt!

— Meghalt! — mondották az alakok mind egyszerre.

— Irgalmas Isten! És az új esztendő...

— Elmult, — mondották az alakok.

— Hogyan! — kiáltotta Trotty megborzadva. — Eltévesztettem az útat és kiléptem a toronyból a sötétben, leestem — egy évvel ezelőtt?

— Kilenc évvel ezelőtt! — felelték az alakok.

Igy szólva, visszahúzták a kinyújtott karjukat; és ott, ahol az alakjaik voltak most a harangok voltak.

És megszólaltak; eljött újra az idejük. És hirtelen megint életre keltek a rémek óriási sokaságai; megint oly összefüggéstelen dolgokat műveltek, mint azelőtt; megint eltűntek, mikor a Harangjáték elhallgatott; és semmivé zsugorodtak össze.

— Micsodák ezek? — kérdezte Trotty a kísérijétől. — Ha nem örültem meg, mondd, mik ezek?

— A harangok Szellemei. A levegőn átszálló hangjaik, — felelte a gyermek. — Olyan az alakjuk és a más-más elfog-

laltságuk, minőt a halandók reményei gondolatai és felgyülemlett emlékezései adnak nekik.

— És te, — mondotta Trotty zavarodottan — mi vagy te?

— Csitt, csitt! — felelte a gyermek.

— Nézz ide!

Szegényes, alacsony szobában szakasztottan oly hímzőmunkával foglalkozva, minőt annyiszor, annyiszor látott előtte Margitka, az ő tulajdon édes leánya tünt a szemei elé. Nem is gondolt reá, hogy megcsókolja arcát; meg sem próbálta, a szerető szívére szorítani; tudta, hogy az ily gyengédségek az ő számára nincsenek többé. De visszafojtotta remegő léleketét, és letörölte a szemét vakító könnyeket, hogy reánézhesen; hogy legalább láthassa.

— Oh! Megváltozott. Megváltozott! Hogyan elborult a tiszta szemének ragyogása! Hogyan lehervadt arcáról a virág. Szép volt, mint mindig, de a remény, a remény, a remény, óh, hova lett az az üde remény, mely úgy szólt hozzá, mintha hangot hallana!

Margitka felpillantott a munkájáról s egy társára nézett. Az öregember követte a pillantását és visszatántorult.

Mindjárt felismerte, ki az a fejlett nő. Ugyanazokat a fűtőket látta a hosszú selyemhajában; az ajkán még mindig az a gyermeki kifejezés settenkedett. Lám! Azokban a szemekben, melyek most kérdően fordulnak Margitkához, még ugyanaz a kifejezés ragyog, melyet oly jól meg-nézett, amikor hazavitte.

— Akkor ki az, aki mellette jár?

Félelemmel nézett a szemébe és látta, hogy valami uralkodik benne: valami meg nem határozható és meg nem különböztethető magasztosság, mely aligha fejezett ki többet, mint egy emlékezését annak a gyermeknek — annak az alaknak ott, alighanem — mert hiszen ő az, ő az: még a ruha is azé a gyermeké rajta.

— Csitt. Beszélnek!

— Margitka, — mondotta Lilian, habozva — hányszor emeled már föl a fejed a munkádról, hogy reám nézz!

— Úgy megváltozott a nézése, hogy megijeszt? — kérdezte Margitka.

— Dehogy, édesem! De hiszen magad is mosolyogsz rajta! Miért nem mosolyogsz, Margitka, mikor reám nézel?

— Hiszen mosolygok. Nem mosolygok? — felelte és mosolygott reá.

— Most igen, — mondotta Lilian — de nem mindig. Mikor azt hiszed, hogy el vagyok foglalva és nem látlak, akkor oly aggódónak és oly merengőnek látszol, hogy alig merek felpillantani reád. Igaz, nincs nagy okunk mosolyogni ebben a nehéz és küzdelmes életben, de valamikor oly vidám volt a lelkem.

— És most nem? — kérdezte Margitka különösen nyugtalan hangon, és felállt, hogy megölelje. — Úgy-e, Lilian, én teszem nehezebbé számodra a mi küzdelmes életünket?

— Te voltál az egyetlen, aki elviselhetővé tette, — mondotta Lilian és forrón megcsókolta — néha az egyetlen, akiért örültem, hogy élek. Ilyen munka, ilyen munka! Annyi óra, annyi nap, a reménytelen, örömtelen, soha véget nem érő munkának annyi hosszú, hosszú éjszakája — nem, hogy az ember kincseket halmozzon

fel, nem, hogy bőségben, vagy vígan, nem, hogy kényelemben, bár takarékosan éljen, hanem, hogy megkeresse a betevő falatját, hogy éppen csak annyit takarítson meg, hogy szűkössen megélhessen és elevenen tartsa magában azt a tudatot, hogy nehéz az élet! Oh, Margitka, Margitka! — mondotta hangosabban és fájdalmasan ölelte meg a két karjával. — Hogyan is lehet a világ oly kegyetlen és hogyan nézheti nyugodtan, hogy vannak, akik így élnek!

— Lili! — mondotta Margitka vigasztalóan, és hátrasimította haját könnytől nedves arcából. — Ej, Lili! Te! aki oly csinos, oly fiatal vagy!

— Oh, Margitka. — szakította félbe a szavát Lilian, és eltartva magától a karjával, esdekelve nézett a szemébe. — Hiszen éppen ez az, ami a legrosszabb, a legrosszabb! Tedd, hogy öreg legyek, Margitka! Hervadnék el, és lenne arcom ráncos, akkor nem bántanának azok a szörnyű gondolatok, amelyek kísértésbe viszik ifjúságomat!

Trotty megfordult, hogy a kísérőjét nézze. De a gyermeknek szelleme futásnak eredt. Eltűnt.

Ő maga sem maradt azon a helyen, ahol volt; mert sir Joseph Bowley, a szegények Barátja és Atyja, nagy ünnepélyt rendezett Bowley Hallban lady Bowley születésnapjának örömére és minthogy lady Bowley újév napján született, (amiben a helyi ujságok a Gondviselésnek különös utalását látták a Gondviselés ujjára, mely az Egyes számra mutatott, mintegy célozva reá, hogy lady Bowleynek nincs párja a teremtésben), ez a lakoma is újév napján esett meg.

Bowley Hall zsúfolva volt vendéggel. Ott volt a vörösképzű úr, ott volt mr. Filer, ott volt a nagy Cute alderman — Cute alderman nagyon rokonszenvezett az előkelő osztállyal, és sir Joseph Bowleyhoz való viszonya jelentékenyen bensőbbé vált ama figyelmes levele óta: attól fogva a családnak valósággal barátja volt — és volt ott még igen sok vendég. Ott volt Trotty szelleme is, és a szegény kísértet nyugtalanul járt-kelt és kereste a kísértőjét.

A nagy csarnokban terítettek a nagy ebédre, amelyen sir Joseph Bowley nagy beszédet volt tartandó, abban a minőség-

ben, melyről híres volt: mint a Szegények Barátja és Atyja. Úgy volt elrendezve, hogy Barátai és Gyermekai előbb elköltenek egy másik csarnokban bizonyos plumpuddingokat, aztán a Barátok és Gyermek, egy jeladásra elvegyülnek Barátjaik és Atyjaik közé, hogy oly családi gyülekezetet alkossanak, amelyben egyetlen férfi szeme sem fog szárazon maradni megilletődésében.

De történni fog ott még több is. Még annál is több. Sir Joseph Bowley, a baronet, és a parlament tagja, együtt fog kuglizni — igen, kuglizni — a parasztjaival.

Ami eszébe juttatja az embernek, — mondotta Cute alderman — az öreg Harry király, a tömzsi Harry király, az ádáz Harry király idejét. Oh. Nagyszerű karakter!

— Nagyon, — mondotta mr. Filer szárazon. — Amennyiben nyakra-főre házasodott és megölte feleségeit. Mellesleg szólva, mindenesetre jóval több asszony van a világon az untig elégnél.

— Ügy-e bár, te majd csak feleségül veszed, de nem gyilkolod meg a szép höl-

gyeket? — mondotta Cute alderman, Bowley tizenkét éves örököséhez. — Kedves fiú! Kerülünk-fordulunk, és már be is visszük a parlamentbe ezt az uracskát, — folytatta az alderman, megfogva a vállát, és oly elgondolkozva nézett reá, ahogy csak tudott. — Hallani fogjuk hírét a választási sikereinek, a Házban mondott beszédeinek, az ajánlatoknak, melyeket a kormánytól kapott, mindenféle derék cselekedeteinek. Oh! Ma-holnap mi is elmondjuk róla a kisded beszédeinket a városi közgyűlésen!

— Oh, a cipő meg a harisnya teszi a különbséget! — gondolta Trotty, de a szíve sóvárgott a gyermekért, meg azokért a cipőtlen és harisnyátlan fiúkért, akik (az alderman jóslata szerint) rossz útra fognak tévedni, akik a szegény Margitka gyermekei lesznek.

— Richárd, — sóhajtott Trotty, föl és alá tébolyogva a társaságban; — hol van Richárd? Nem találom Richárdot: Hol van Richárd?

Nem igen lehet ott, ha ugyan még életben van! De Trottyt megzavarta a

bánat és az egyedüllét; és tovább botorkált a díszes társaságban, keresve a kísérőjét és mondvá: — Hol van Richárd? Mutasd meg nekem Richárdot!

Igyen botorkálva, összetalálkozott mr. Fishsel, a magántitkárral: nagyon fel volt izgulva mr. Fish.

— Uram Istenem! — kiáltotta mr. Fish. — Hol van Cute alderman? Nem látta senki az aldermant?

Nem látta senki az aldermant? Istenem! Ki az, aki nem látta volna az aldermant? Cute alderman oly megértő, oly előzékeny ember volt; oly sokszor gondolt az embereknek arra a természetes óhajására, hogy lássák őt, hogy, ha volt benne hiba, talán az volt, hogy mindig szem előtt tartotta magát. És ahol nagyúri emberek voltak, bizonyára ott volt Cute is, akit természetesen a nagy lelkek vonzalma vitt a nagy lelkek közé.

Több hang azt felelte, hogy abban a körben van, amely sir Joseph köré sereglett. Mr. Fish útat tört magának, megtalálta és rejtelmesen egy közeli ablakmélyedésbe vonta magával. Trotty hozzájuk csat-

lakozott. Nem a maga szántából. Érezte, hogy valami odairányítja a lépteit.

— Kedves Cute aldermanom, — mondotta mr. Fish. — Jőjjön egy kissé még tovább. A legborzasztóbb dolog történt. Ebben a pillanatban kaptam meg a hírért. Azt hiszem, legjobb lesz, ha nem említjük sir Josephnek, míg ez a nap el nem mult. Ön ismeri sir Josephet és meg fogja mondani nekem, mint vélekedik a dologról. A legrémesebb és legsajnálato-sabb esemény!

— Fish! — felelte az alderman. — Fish! Mi baj van, kedves barátom? Remélem, nem valami forradalomféle! Csak... csak nem valami ellenszegülési kísérlet a hatóságokkal szemben?

— Deedles, a bankár, — lihegte a titkár. — Deedles Testvérek — akit mára idevártunk — aki oly nagy tekintélyben áll a Goldsmith-csoportban...

— Csak nem szüntette be a fizetéseit!
— kiáltotta az aldermán. — Csak nem!

— Agyonlőtte magát.

— Szent Isten!

— Kétesövü pisztolyt tett a szájába, a

saját váltóházában, — mondotta mr. Fish — és kifújta az agyvelejét. Az okát nem tudja senki. Fényes anyagi viszonyok!

— Viszonyok! — kiáltotta az alderman.

— Oly kiváló vagyonú ember. Egyike a legtisztéletreméltóbb férfiaknak. Öngyilkosság, mr. Fish! A saját kezével!

— Ma reggel, — felelte mr. Fish.

— Oh, az agyvelejét, az agyvelejét! — kiáltotta az ájtatos alderman és föl-emelte a két kezét. — Oh, azok az idegek, azok az idegek; az a titokzatos gépezet, melyet embernek mondanak! Oh, mily kevés kell ahhoz, hogy meghibbantsák: mily nyomorult teremtmények vagyunk! Talán egy ebéd, mr. Fish. Talán a fiának viselkedése, aki mint hallom, nagyon könnyelmű életmódot folytat és minden felhatalmazás nélkül váltókat szokott kibocsátani az atyja nevére! Nagyon tisztéletreméltó férfiú. Egyike a legtisztéletreméltóbbaknak, akiket ismertem! Sajnálatos példa, mr. Fish. Országgra szóló szerencsétlenség! Indítványozni fogom, hogy a legmélyebb gyászunknak adjunk kifejezést. Rendkívül tisztéletreméltó férfiú. De él

fölöttünk az Isten. Meg kell nyugodnunk benne, mr. Fish. Meg kell nyugodnunk benne!

Hogyan, alderman! Egy szavad sincs a beszüntetésről? Jusson eszedbe, bíró úr, a nagy erkölcsi szempont, amellyel kérkedni szoktál, és jusson eszedbe a te nagy büszkeséged! Rajta, alderman! Hozd mozgásba a mérleg serpenyőit. Vess az egyikbe, az üresbe, egy szegény asszonyt, aki nem találhat ebédet, s akiben az éhség és a nyomoruság kiapasztotta a természet életadó forrását, úgy, hogy megrögzötten áll szemközt azokkal az igényekkel, melyeket a gyermek joggal támaszt követelést Éva anyánk óta. Vessd mérlegre ezt a kettőt, te Dániel, te, aki ítélkezel, mikor majd a te napod következik el. Vessd mérlegre őket, a szenvedők ezreinek szemeláttára, akik hallgatják (s nem felejtik el) azt a gyalázatos komédiát, melyet végigjátszol! Vagy feltéve, hogy elveszted az öt érzékedet — nem kell oly messzire menned, hogy megessék veled — és kezet vetsz erre a saját torkodra, figyelmeztetve ezzel a hozzád hasonlókat (ha ugyan vannak hoz-

zád hasonlók), hogyan kárognák az ő kényelmes gonoszságait az őrzöngő fejeknek és a sebzett szíveknek — mi lesz akkor?

Ezek a szavak Trotty melléből törtek elő, mintha egy más hang szólt volna belőle. Cute alderman megigérte mr. Fishnek, hogy támogatni fogja, mikor közölni kell a szomorú katasztrófa hírét sir Josephfel, majd ha túlestek ezen a mai napon. Aztán, mielőtt elváltak, lelkének keserűségével szorította meg mr. Fish kezét és így szólt: — A legtiszteletreméltóbb férfiú! — És hozzátette, hogy nem tudja, még ő sem tudja, hogyan is lehetségesek a földön az ily szörnyű esetek.

— Az ember, ha nem tudná jobban, — mondotta Cute alderman — szinte azt hihetné, hogy néha felforgató események történnek a társadalmi élet gyáranak általános berendezkedésében. Deedles Testvérek!

A kuglizás nagy sikerrel folyt tovább. Sir Joseph nagy ügyességgel döntögette a bábokat. Bowley úrfi is részt vett rövidebb távolságból a játékban és mindenki azt

mondotta, hogy most, mikor már egy baronet, meg egy baronetnek a fia is kuglizik, az ország dolga hovahamarább rendbe jön.

Kellő időben feltálalták a bankettet. Trotty akaratlanul ment a többivel a csarnokba, mert úgy érezte, hogy szabad akaratánál erősebb kényszer viszi oda. Rendkívül tetszetős látvány volt; a hölgyek csinosak voltak, a vendégek jókedvűek, vidámak, meglegegedettek. Mikor kinyitották az alantabb levő ajtókat és beözönlött a nép parasztos öltözetében, a látvány szépsége tetőpontjára ért; de Trotty mind gyakrabban dűnnyögte magában: — Hol van Richárd! Úgy kellene, hogy segítse, vigasztalja őt: Nem látom Richárdot!

Elmondottak néhány beszédet és ittak lady Bowley egészségére; sir Joseph köszönetet mondott és előadta nagy beszédét, melynek során különböző érvekkel bizonyította be, hogy ő született Barátja és Atyja, stb., és poharát Barátaira és Gyermekeire és a munka méltóságára ürítette. Ekkor a csarnok háttérében egy kis nyugtalanság

vonta magára Toby figyelmét. Némi zűrzavar, láрма és vitatkozás után egy ember tört át a többiek során, és kiállt az asztalok elé.

Nem Richárd volt. De olyan valaki, akire sokszor gondolt és akit sokszor várt. Gyéresebb világításban talán kételkedett volna annak az öreg, őszhajú és megviselt, görnyedt embernek a személyazonosságában; de a lámpák ragyogó fényében, mely dudoros koponyájára esett, mindjárt felismerte Fern Willt, mihelyt előrelépett.

— Mi az! — kiáltotta sir Joseph és felállt. — Ki engedte meg ennek az embernek, hogy bejöjjön? Ez egy börtönből kiszabadult gonosztevő! Mr. Fish, nem volna oly szíves...

— Egy pillanatig! — mondotta Fern Will. — Egy pillanatig! My lady! Ön ezen a mai napon, az esztendővel együtt született. Engedje meg, hogy csak egy pillanatig szólhassak.

A lady közbevetette magát érdekében és sir Joseph, a veleszületett méltósággal, újra elfoglalta helyét.

A rongyos vendég — mert nyomorultul

volt öltözködve — végignézett a társaságon és alázatos meghajlással adott kifejezést hódolatának.

— Nagyuraim! — mondotta. — Önök poharat ürítettek a munkások egészségére. Nézzenek meg engem!

— Eppen most szabadult a börtönből, — mondotta mr. Fish.

— Most szabadultam a börtönből, — mondotta Will. — És nem is most először, nem is másodszor, nem is harmadszor, és nem is negyedszer.

Mr. Filer szárazan jegyezte meg, hogy négyszer több az elégnél; és hogy szégyelhetné magát.

— Nagyuraim! — mondotta újra Fern Will. — Nézzenek meg engem. Láthatják, hová jutottam. Nekem már nem árthat semmi; önök sem segíthetnek rajtam; mert az az idő, amikor jó szóval és kegyes cselekedetekkel jót tehettek volna velem — mellére ütött a kezével és megrázta a fejét — elmúlt a tavalyi babvirág és a lucerna illatával. De engedjék meg, hogy ejtsek egy szót ezeknek érdekében — a

csarnokban levő munkások tömegére mutatott — és ha úgy tetszik, hallgassák meg egyszer a tiszta igazságot.

— Senki sincs itt, — mondotta a házigazda — aki őt kívánná hallani.

— Könnyen meglehet, sir Joseph, magam is hiszem. De azért nem kevésbbé igaz, amit mondok. Talán éppen az is mellette bizonyít. Nagyuraim, számos esztendőig éltem ebben a községben. Láthatják a viskómat, arról a düledező bástyafalról. Százszor is láttam, hogy az úri nők lerajzolták a könyveikbe. Hallottam is, mikor mondták, hogy nagyon mutatós a képen; de a képen nincs mindenféle időjárás, és meglehet, jobban is való arra, hogy képet fessenek róla, mint arra, hogy az ember lakjék benne. No hát, én laktam benne. El sem akarom mondani, mily keservesen laktam benne. Az esztendőnek akármelyik napján, és minden istenadta nap megítélhetnék maguk is.

Úgy beszélt, mint akkor este, mikor Trotty az utcán találkozott vele. A hangja mélyebb és rekedtebb volt, és néha-néha megremegett; de soha sem szólalt meg

benne szenvedély és ritkán emelkedett magasabbra amaz egyszerű tények biztos és komor színvonalánál, amelyeket megállapított.

— Nehezebb mint gondolnák, nagyuraim, tisztességgel — a közönséges értelemben vett tisztességgel — növekedni fel egy olyan helyen. Hogy ember lett belőlem, — már amilyen akkor voltam — nem pedig oktalan állat, az valamennyire mellettem bizonyít. Most már, hogy ilyenné lettem, amilyen vagyok, nem lehet segíteni rajtam sem szóval, sem cselekedettel. Túl vagyok én már azon.

— Örülök, hogy ez az ember itt van, — mondotta sir Joseph és derülten nézett körül. — Ne zavarja senki. Úgy látszik, úgy kellett lennie. Ez az ember példa, élő példa. Hiszem és remélem, hogy nem fog kárba veszni ittlelvő Barátaimra nézve.

— Boldogultam valahogy, — mondotta Fern egy pillanatig tartó szünet elmúltával. — Úgy, ahogy. Magam se' tudom, más se' tudja, hogyan; de oly nehezen, hogy nem vághattam hozzá jó képet és nem akarhattam elhíttetni az emberekkel,

hogy más vagyok, mint ami voltam. Már most uraim, — önök uraim, akik a törvényházban ülnek — amikor önök elégedetlen képű embert látnak, azt mondják róla egymásnak, hogy: »gyanus ember az. Gyanus nekem«, mondják önök, »ez a Fern Will. Vigyázzatok erre az emberre!« Nem azt mondom, uraim, hogy ez nem volna egészen természetes, csak azt mondom, hogy így van; és attól az órától fogva akármit tesz, vagy nem tesz az a Fern Will, minden a rovására megy.

Cute alderman a mellénye zsebébe dugta hüvelykujját, hátradőlt a székén, s mosolyogva és hunyorgatva nézett egy közelében levő karosgyertyatartóra, mintha azt mondaná: »Persze! En is azt mondom. A szokott jajongás! No, de el tudunk mi banni az efféle dolgokkal — én meg az emberi természet«.

— Nos, uraim, — mondotta Fern Will, előrenyújtva mind a két kezét, s egy pillanatilag pirosság futotta el a sápadt arcát. — Nézzék a törvényeiket, melyek csak arra valók, hogy elfogjanak és üldözzenek bennünket, mikor az embert odáig juttatták.

Iparkodom máshol boldogulni. És csavargó vagyok. A börtönbe vele! Visszajövök. Kimegyek mogyorót szedni az erdeikbe, és letörök — ki az, aki nem teszi meg? — egy galyacskát vagy kettőt. A börtönbe vele! Az egyik vadőrük meglát világos nappal a tulajdon kis kertem mellett, puszkával a kezemben. A börtönbe vele! Persze, hogy odavágok egy pár kemény szót annak az embernek, mikor kiszabadulok. A börtönbe vele! Vágok magamnak egy botot. A börtönbe vele! Megeszem egy rothadt almát, vagy egy karórépát. A börtönbe vele! Húsz mérföldnyire van ide, s mikor visszajövök, kérek valami csekélységet az országúton. A börtönbe vele! Szó ami szó, a rendőr, a vadőr — mindenki — megtalál mindenhol, és én teszek mindent. A börtönbe vele, mert csavargó, mert közismert börtöntöltelék; és a börtön az egyedüli otthona, amelyre szert tehetett.

Az alderman bölcsen biccentett reá a fejével, mintha azt akarná mondani: »Nagyon megfelelő otthon az neki!«

— De hát magamért mondom én el mindezt? — kiáltotta Fern. — Ki adhatja

nekem vissza a szabadságomat, ki adhatja nekem vissza a jó híremet, ki adhatja nekem vissza az ártatlan unokahugomat? Széles Angolországban minden lordja és ladyje sem. De uraim, uraim, majd ha más hozzám hasonlókkal lesz bajuk, fogják meg a dolgot a jobbik végén. Adjanak nekünk, az Isten szerelmére jobb lakást, mint azt, amelyben a bölcsőnk áll; adjanak jobb táplálékot, mikor a megélhetésért dolgozunk; adjanak elnézőbb törvényeket, hogy visszavezessenek minket a jó útra, mikor a rosszra tévedtünk; és ne állítsanak elénk börtönt, börtönt, börtönt, bármerre fordulunk. Akkor aztán nincs az a leereszkedés, amelyet a munkásnak mutathatnak, melyet nem fogadnánk el oly szívesen és oly hálással, mint ember csak elfogadhatja; mert a munkásnak türelmes, békeszerető, minden jóra hajló szíve van. Az önök dolga, hogy előbb öntésük beléje az igazi lelket; mert akár olyan rongcs, mint én vagyok, vagy akár olyan, mint azok, akik most itt állnak, a lelke most elszakadt önöktől. Hozzák azt vissza, nagyuraim, hozzák vissza! Hozzák

vissza, míg el nem jön az a nap, amikor még a bibliája is másképp szól a megváltozott lelkéhez, s mikor úgy rémlik neki, mintha ezeket a szavakat olvasná benne, mint ahogy némelykor magam is ezeket véltem olvasni belőle — a börtönben: »Ahova te mégy, oda én *nem* mehetek; ahol te lakol, ott én *nem* lakom; a te néped *nem* az én népem; és a te istened *nem* az én istenem!«

Egyszerre, mozgalmasság és izgalom támadt a csarnokban. Trotty eleinte azt hitte, hogy többen felálltak és ki akarják lökni azt az embert, és emiatt változik el úgy az egész valójuk. De a következő pillanatban kitűnt, hogy a terem és az egész társaság eltűnt a szeme elől és hogy megint a leánya van előtte s ül a munkájánál. De szegényesebb, alacsonyabb szobában, mint előbb; és nincs ott mellette Lilian.

A himzőráma, melyen dolgozott, fenn állt egy polcon, és le volt takarva. A szék, amelyen ült, a falhoz volt fordítva. Egész történet volt megírva ezekben a kicsinységekben és Margitkának bánattól lefo-

gyott arcán. Oh! ki nem olvashatta volna le róluk!

Margitka a munkájára szegezte szemét, míg nem lett oly sötét, hogy nem látta a fonalat; mikor aztán beesteledett, meggyújtotta gyöngén világító gyertyáját és tovább dolgozott. Öreg édesatyja még mindig láthatatlanul állt mellette s nézett le reá; szerette — oh, mily forrón szerette leányát! — és épp oly gyöngéd hangon szólította, mint régente, a Harangok idejében. Ámbár a szegény Trotty tudta, hogy úgy sem hallja meg szavát.

Elmult az est jó nagy része, mikor kopogtatás hallatszott az ajtón. Margitka kinyitotta az ajtót. Egy ember állt a küszöbön. Nehézkes, piszkos, részeg ember: a mértéktelen élet és a bűn meglátaszott arcán. És a haja, meg a vágatlan szakállá kusza rendetlenségben. De még megmaradt rajta némi nyoma, hogy csinos, jóképű legény volt fiatal korában.

Megállt, míg engedelmet nem kapott, hogy beléphessen; és Margitka, visszahátrálva egy, vagy két lépéssel a nyitott ajtó mellől, némán és szomorúan nézett reá.

Trottynak teljesült a kívánsága. Látta Richárdot.

— Szabad-e bemennem, Margitka?

— Szabad! Jőjj be, jőjj be!

Jó volt, hogy Trotty reáismert, mielőtt megszólalt; mert ha kételkedett volna, a rekedt és nyers hangjáról ítélve azt hitte volna, hogy nem is Richárdot látja, hanem mást.

Nem volt több szék a szobában, csak kettő. Margitka odatolta neki a magáét, aztán kis távolságban megállt előtte és várta, hogy mi mondanivalója van hozzá.

De Richárd leült és kifejezéstelen pillantással nézett a padlóra; fénytelen és bamba mosollyal. Annyi lealacsonyultság, oly teljes reménytelenség, oly szánalomraméltó züllöttség volt ebben a látványban, hogy Margit az arca elé tette a két kezét s elfordult, hogy ne lássa megrendültségét.

Felriasztva ruhájának suhogásától, vagy valami más afféle jelentéktelen nesztől, Richárd fölemelte a fejét és beszélni kezdett, mintha nem is lett volna szünet, mióta belépett.

— Mindig csak dolgozol, Margitka?
Későn dolgozol.

— Úgy szoktam.

— És korán?

— És korán.

— Lilian is mondotta. Úgy mondotta, sohasem fáradsz bele, vagy soha sem ismered be, hogy elfáradtál. Soha, míg együtt laktatok. Még akkor sem, mikor elhagyott az erőd, munka és koplalás közben. De hiszen már említettem, mikor utoljára voltam nálad.

— Igen, említetted, — felelte Margitka — és kérve-kérlek, hogy ne mondj semmi többet; és te ünnepélyesen megígérted, hogy nem teszed soha.

— Ünnepélyesen megígérted, — mondotta utána bárgyu mosollyal és semmitmondó pillantással. — Ünnepélyesen megígérted! Igaz. Ünnepélyesen megígérted! — Kis idő múlva újra felocsúdott révetegségéből, mint az imént és nem várt élénkséggel mondotta:

— Mit tehetek róla, Margit? Mit tegyek? Megint ott járt nálam!

— Megint! — kiáltotta Margitka és egymásba kulcsolta a két kezét. — Hát annyiszor gondol reám? Megint ott járt?

— Húszszor is, — mondotta Richárd. — Valósággal üldöz, Margit. Utánam jön az utcán, és a kezembe csúsztatja. Hallom a lépését a hamun, mikor munkában vagyok (ha, ha, nem sokszor esik meg az rajtam), és kerülök-fordulok, már a fülemben hallom a hangját, amint azt mondja: »Ne nézzen hátra, Richárd. Az Isten szerelmére, adja át ezt neki!« Utánam hozza a szállásomra; elküldi levélben; bekopogtat az ablakomon, és odateszi az ablakdeszkára. Mit tehetek? Nézd, itt van!

Odatartott neki egy kis erszényt és megcsörgette a pénzt, amely benne volt.

— Tedd el, — mondotta Margitka. — Tedd el! Ha megint odamegy hozzád, mondd meg neki, Richárd, hogy lelkemből szeretem. Hogy soha sem fekszem le anélkül, hogy ne áldanám és ne imádkoznám érte. Hogy magányos munkám közben is gondolok reá. Hogy éjjel-nappal közelemben érzem. Hogy ha holnap meghalok, akkor is reá fogok gondolni az utolsó

fohászommal. De, hogy nem nézhetek rá erre!

Richárd lassan visszahúzta a kezét és összegyűrve az erszényt, az álmos gondolatlanság egy nemével szólt:

— Én is megmondottam neki. Oly világosan, mint szóval csak lehet. Visszaadtam neki és az ajtajában hagytam ezt az ajándékot, azóta már tízszer is. De mikor újra eljött és ott állt előttem, szemtől-szemben, mondd, mit tehettem volna?

— Beszéltél vele! — kiáltotta Margitka.

— Láttad, beszéltél vele! Oh, Lilian, édes kis leányom! Oh, Lilian, Lilian!

— Láttam, — folytatta Richárd, nem feleletképpen, hanem lassan fűzve tovább a saját gondolatait. — S ő felállt, és reszketett: »Milyen színben van Richárd? Még mindig emleget? Lefogyott? És az én régi helyem, az asztalánál: ki ül az én régi helyemen? És az a himzőráma, amelyen hímezni tanított — tűzre vetette-e, Richárd?« Ott volt. Hallottam a szavát.

Margitka visszafojtotta magában a zokogást és szeméből patakzott a könny, mikor közelebb hajolt hozzá, hogy jobban hallja,

amit mond. Hogy ne veszítse el egy szavát sem.

Két karját a térdére támasztva, és előrehajolva a széken, mintha azt, amit mond, a padlóról olvasná le valami nehezen kibetűzhető írásból, így folytatta Richárd:

— »Mélyre süllyedtem Richárd, és elgondolhatja, mennyire szenvedtem, hogy visszaküldötték ezt nekem, mikor reá tudtam szólni magam, hogy magam hozzam el ide magához. De maga szerette valamikor, s én is emlékszem reá, hogy nagyon szerette. Mások álltak oda kettőjük közé, félelmek és féltékenységek, kétségek és hívságok elidegenítették tőle magát; de maga szerette, én is emlékszem reá!« Azt hiszem, úgy is volt, — mondotta Richárd, félbeszakítva a szavát egy pillanatra. — Úgy is volt! De most nem tartozik az ide. »Oh, Richárd, ha valamikor igazán szeretted, ha még él magában egy csöpp emlékezés arról; ami elmúlt és elveszett, vigye el hozzá még egyszer. Még egyszer! Mondja el neki, hogyan kértem és könyörgtem. Mondja el neki, hogyan hajtottam a fejemet a vállára, ahol talán az ő feje

pihent, és hogy milyen alázatosan beszéltem magával, Richárd. Mondja el neki, hogy az arcomba nézett, és látta, hogy az a szépség, amelyet ő dicsérni szokott rajta, mind elmúlt, mind oda van: és hogy oly szegény, sápadt, beteg arcot látott helyette, hogy ő sírva fakadna, ha meglátná. Mondjon meg neki mindent, és vigye ezt vissza neki, többé nem fogja visszautasítani. Nem lesz hozzá szíve!

Richárd ott ült révetegen és addig ismételte az utóbbi szavakat, míg újra felocsúdott és felállt.

— Nem fogadod el, Margit?

Margitka a fejét rázta, és kérte, hogy hagyja magára.

— Jó éjszakát, Margit.

— Jó éjszakát!

Richárd megfordult, s reánézett, megrendülve a szomorúságától, és talán az iránta való részvételtől, mely ott reszketett a hangjában. Az egész egy pillanatig tartott; és egy szempillantásig mintha ismét a régi ember lett volna belőle. A következő pillanatban úgy elment, mint ahogy jött. És a kialudt tűznek egyetlen szikrája sem

világolt fel előtte, hogy elevenebbé tegye benne az érzést, hogy mennyire lealacsonyodott.

Margitka lelkének és testének minden kínja és szenvedése közben kénytelen volt elvégezni munkáját. Leült az asztalához és továbbdolgozott. Késő estig, éjjelig. Mindegyre dolgozott.

Gyöngye tűz égett a szobájában, mert az éjszaka nagyon hideg volt; és néha-néha föl kellett állnia, hogy friss hasábot rakjon rá. A harangok félegyet ütöttek, mikor éppen azzal volt elfoglalva, s mikor elhangzott a szavuk, halk kopogtatás hallatszott az ajtaján. Mielőtt még csak arra is gondolhatott volna, hogy ki lehet az, aki oly szokatlan órában jön hozzá, az ajtó kinyílt.

Oh, ifjúság és szépség, kik oly boldogok lehetnétek, oda nézzetek! Oh, ifjúság és szépség, kik áldva lehetnétek, és áldást terjeszthetnétek ott, ahova léptek, és elvégezhetnétek jóságos teremtetőknek rendeléseit, nézzetek rá!

Margitka látta a belépő alakot és sikoltva mondotta ki nevét: — Lilian!

Az pedig gyors mozdulattal esett térdre előtte. És megölelte a ruháját.

— Kelj fel, édes! Kelj fel! Lilian! Drágám!

Soha többé, Margitka; soha többé! Itt! Itt! Közeledben, téged ölelve és érezve arcomon az édes lehelletedet!

— Édes Lilian! Drága Lilian! Szívem gyermeke — nincs az az anyai szeretet, mely forróbb lehetne, mint az enyém — hajtsd mellemre a fejedet!

— Soha többé, Margitka. Soha többé! Mikor először néztem a szemedbe, te álltál előttem térden. Engedd, hogy térden állva haljak meg előtted. Engedd, hogy itt haljak meg!

— Visszajöttél. Drágaságom! Újra együtt fogunk élni, együtt fogunk remélni, együtt fogunk meghalni!

— Oh, csókold meg az ajkamat, Margitka; ölelj meg; szoríts a melledre; nézz nyájasan reám; de ne emelj föl. Engedd, hogy így maradjak. Engedd, hogy térden állva láthassan utoljára az édes arcodat.

Oh, ifjúság és szépség, mely boldog is lehetnél, nézz ide! Oh ifjúság és szépség,

ki elvégezhetnéd jószágos teremtdőnek rendeléseit, nézz reá!

— Bocsáss meg, Margitka. Drága, egyetlen: Bocsáss meg! Tudom, hogy megteszed, látom, hogy megteszed, de mondd is meg, Margitka!

Margitka meg is mondotta neki, s az arcára szorította arcát. S egy megtört szívet ölelt magához — tudta — a karjával.

— Áldjon meg az Isten, drága szerelmem. Csókolj meg még egyszer! Ő is megengedte neki, hogy a lábához üljön és megtörölgethesse a lábát a hajával. Oh, Margitka, mily irgalom és mily szánezés!

Mikor meghalt, a gyermek Szelleme, ártatlanul és fényeskedve, visszatért, megértette kezével az öregembert és intett neki, hogy menjenek tovább.

Negyedik negyed.

Valami újabb emlékezés a Harangokban lévő kísérteties alakokra; valami gyöngemegérzése, hogy szól a Harangjáték; va-

lami szédülő tudat, hogy látta újra, meg újra feltűnni az árnyak raját, míg a reájuk való emlékezés el nem tűnt sokaságuk zürzavarában; valami fölszines felismerése annak, hogy több év mult el; és Trotty, a gyermek Szellemétől kísérve ismét emberek társaságát pillantotta meg.

Kövér társaságot, rózsásképzű társaságot, kedélyes társaságot. Csak ketten voltak, de elég pirosak voltak tíznek is. Vigan lobogó tűznél ültek, kicsiny, alacsony asztal volt kettőjük között; és ha a forró tea, meg a pirított zsemlye illata nem maradt volna meg tovább e szobában, mint a legtöbb másban, meglátta volna az asztalon, hogy nem nagyon régen álltak rajta ezek a földi jók. De minthogy valamennyi csésze és csészealja ragyogóan tiszta volt és szokott helyén állt a pohárszék sarkában, s minthogy a pirításhoz való rézvilla ott függött szokott zugolyában, és úgy nyújtotta ki négy esetlen ujját, mintha keztyűre akarna mértéket vétetni, nem maradt más nyoma az imént elköltött vacsorának, mint az, melyet a tűzhelynél melegedő cica mosdott le dorombolva a bajuszáról, és

amely gazdáinak nyájas, hogy ne mondjam, hájas arcán csillámlott.

Ez a meghitt pár (nyilván házaspár) becsületesen megosztozkodott a köztük levő kandallón és nézte az égő zsarátnokot, mely alá-aláhullott a rostélyon; most bólintottak félszendergésükben; majd, mikor a többinél nagyobb tüzes zsarátnok hullott alá sisteregve, ismét felébredtek, mintha attól tartanának, hogy a tűz kiszökik a kandelóból.

De azért még sem fenyegette őket az a veszély, hogy hamarosan kialszik; mert nemcsak a kis szobában és az ajtó üvegablakain, valamint a rajtuk félig összehúzott függönyökön fénylett, hanem a mellettük levő kicsiny boltban is. Egy kicsiny boltban, mely túlon túl zsufolya volt árúkészleteivel; valósággal falánk egy kis bolt, melynek oly tágulékony és tele gyomra volt, mint a cápának. Sajt, vaj, tűzifa, szappan, ecetbe rakott zöldbab, gyújtó, szalonna, könnyű sör, pörgettyű, cukorka, madárétek, sonka, nyírfaseprő, tűzkő, só, borecet, cipőkenőcs, füstölthering, írószer, disznózsír, gombamártás,

fűzőzsinór, tollaslapda, tojás és palavessző: olyan volt itt minden, mint a hal, mely ennek az éhes kis boltnak a hálójába esett, és mindez az árú benne volt a hálójában. Nehéz volna megmondani, mi minden csip-csup holmi nem volt még benne; de volt benne még azonkívül zsineg gombolyagban, fokhagyma füzérben, fontonkint csomagolt gyertya, kelháló, fürtbe kötött meszelő, mely úgy függött a mestergerendán, mint valami ritka gyümölcs; különböző furcsa bádogedények pedig, melyekből aromás illatok áradtak, igazolták a bejáró ajtó fölött levő tábla felírását, mely tájékoztatta a közönséget, hogy ez a kis bolt hatóságilag engedélyezett tea-, kávé-, dohány-, bor- és burnótkereskedés.

Körüljártatva szemét azokon az árúcik-keken, amelyek láthatók voltak a tűz fényében és a két füstölgő lámpa kevésbbé derült világosságánál — ezek a lámpák oly homályosan égtek künn a boltban, mintha a vérbőség erősen megfeküdne a tüdejüket — és egy pillantást vetve azután a kandallónál ülők egyikének arcára, Trotty minden különösebb nehézség nélkül

felismerte a testes öreg hölgyben Chickenstalkerné asszonyt, aki mindig hajlott a hízásra már abban az időben is, amikor megnyitotta boltját a Fő-utcában és kicsike számlát nyitott Trottnak az üzleti könyveiben.

A másiknak arcvonására kevésbé emlékezett. A kövér, nagy tokáját, amely akkora ráncokat vetett, hogy az ember az ujját is beléjök fektethette, a csodálkozó szemeit, melyek annyira hadilábon látszotak állni egymással, hogy mind mélyebbre és mélyebbre húzódtak kövér arcának zsírpárnájába, az orrát, mely a működési zavaroknak abban a nemében szenvedett, melyet közönséges nyelven szuszogásnak szoktak mondani, a rövid, vastag nyakát és a ziháló mellét, más, hozzájuk hasonló szépségekkel egyetemben — bár egyébként alkalmasak voltak arra, hogy megragadjanak az ember emlékezetében — Trotty eleinte senkinek sem tulajdoníthatta azok közt, kiket valaha ismert: pedig valamenynyire emlékezett azokra is. Végre, bekalandozva emlékezetével az élet egyenes és szélsőyesen girbe-görbe útjait, Chickenstal-

kerné asszony párjában mégis ráismert sir Joseph Bowley egykori portására; arra a gutaütésre hajló együgyű emberre, ki évekkel ezelőtt jutott kapcsolatba Trotty lelkében Chickenstalkerné asszony személyével, mert ő volt az, ki bebocsátotta abba a nagy házba, hol vallomást tett ez asszonysággal szemben fenálló tartozásairól, amivel aztán oly súlyos megrovásokat zúdított szegény fejére.

Trottyt vajmi kevésbé érdekelték az efféle változások, azok után a változások után, amelyekkel találkozott; de a gondolatok néha nagyon furcsán kapcsolódnak, és Trotty akaratlanul a szoba ajtaja mögé nézett, ahova a hitelbe vásárlók tartozásait szokták krétával felírni. Az ő neve nem szerepelt a jegyzékben. Volt ott néhány név, de neki ismeretlen, és végtelenül kevesebb, mint régente; amiből Trotty azt következtette, hogy a portás nagy híve a készpénz-üzleteknek, és hogy bizonyára alaposan szemlét tartott Chickenstalkerné asszony adósain, amikor belépett társnak az üzletbe.

Trotty annyira kétségbe volt esve s

annyira siratta gyermekének ifjúságát és biztató reményeit, hogy még az is fájtneki, hogy nem kapott helyet Chickenstalker né asszony adósai közt.

— Milyen este van odakünn, Anna?

— kérdezte sir Joseph Bowley egykori portása, kinyújtóztatva lábát a tűznél, és megdörgölgetve addig a határig, ameddig a rövid karjaival elérhette, olyan arcki-fejezéssel, mely hozzátette: »Itt vagyok a rossz időben, és nem kíváncszom ki innen a jó időben.«

— Nagyon fúj a szél és dara esik, — felelte a felesége; — hó lesz. Sötét van. És nagy hideg.

— Örülök, hogy pirított zsemlyét ettünk, — mondotta az egykori portás, oly embernek hangján, aki a lelkiismeretét nyugalomba helyezte. — Olyan ez a mai este, mintha egyenesen a pirított zsemlyére teremtettek volna. Meg a buktára. És nem kevésbé a teasüteményre.

Az egykori portás úgy említette az enni-valóknak ezt a sorát, mintha a jó cselekedeteit sorolta volna fel. Akkor aztán megint megdörgölgette kövér lábait és

térdben a tűz felé forgatta egyiket a másik után, hogy jobban érje a meleg a még meg nem pirult részeket, aztán kacagott egyet, mintha megcsiklandozták volna.

— Jó kedved van, édes Tugby, — jegezte meg a felesége.

A cég ez volt: Tugby, azelőtt Chicken-stalker.

— Nem, — mondotta Tugby. — Nem. Nem valami különösen. Kissé felvidult a kedvem. Oly nagyszerűen esett az a pirított zsemlye!

Arra aztán nevetett, míg elkékölt az arca; és annyi bajjal kapta vissza újra az előbbi színét, hogy kövér lábai a legfurcsább kirándulásokat tették a levegőbe. Nem is emberelték meg magukat, míg Tugbyné asszony derekasan meg nem döntötte a hátát az öklével, és úgy meg nem rázta, mint egy nagy vizesüveget.

— Uram, drága teremtőm, segíts már ezen az emberen! — kiáltotta Tugbyné asszony nagy ijedelmében. — Mit csinál ez már!

Tugby úr megtörölte a szemét és gyöngö-

hangon mondotta újra, hogy egy kissé fel talált vidulni a lelke.

— Akkor ne viduljon fel úgy megint, drága jó szívem, — mondotta Tugbyné asszony — ha nem akarsz holtra ijeszteni a küzködéseddel meg a kapálódzásoddal!

Tugby úr azt felelte, hogy többé nem teszi, de hát küzködés volt az egész élete; amelyben, ha lehetett következtetést vonni tartósan rövidülő lélekzetéből és arcának egyre sötétebbé váló pirosságából, mindig ő húzta a rövidebbet.

— A szél erősen fúj, és dara esik, és alighanem hó lesz; és sötét van és nagyon hideg van: ügyebár, édesem? — mondotta Tugby úr, s a tűzhelyre nézett, és megint pillanatnyi lelki felvidulásnak tulajdonképpenvaló okára gondolt.

— Bizony, rossz idő! — felelte a felesége, és megcsóválta a fejét.

— Űgy, űgy, — mondotta Tugby úr — az esztendő ebben a tekintetben olyan, mint a keresztény lelkek. Némelyik nehezen hal meg, némelyik könnyen hal meg. Ennek nincs már sok napja

hátra, azért küzködik úgy érte. Így jobban is szeretem. Vevő jött a boltba, édesem!

Hallva az ajtó csikorgását, Tugbyné asszony már felállt.

— Nos! — mondotta az asszonyság és kiment a kis boltba. — Mivel szolgálhatok? Oh! Bocsánatot kérek, uram. Igazán nem tudtam, hogy ön az.

Ez a bocsánatkérés egy feketeruhás gentlemannek szólt, aki, kezelőjét hátratulva, kalapját hanyagul féloldalra csapva, s kezeit a zsebébe mélyesztve ült, lábát szétterpesztve, a söröshordón és válaszul biccentett a fejével.

— Rossz eset az odafenn, Tugbyné asszony, — mondotta a gentleman. — Nem éli túl a baját az az ember.

— Az, aki a hátulsó padlásszobában lakik? — kiáltotta Tugby úr, és maga is kiment a boltba, hogy részt vehessen a tanácskozásban.

— Annak, aki a hátulsó padlásszobában lakik, Tugby úr, — mondotta a gentleman — gyorsan megy lefelé az útja; elég hamar lekerül az már a földszintre.

Hol Tugbyra, hol meg a feleségére

nézve, kikopogtatta az ujja bütykével a hordót, hogy megtudja, meddig ér benne a sör, s mikor megtudta, indulót vert ki az üresebbik felén.

— A hátulsó padlásszoba lakója, Tugby uram, — mondotta a gentleman, mikor Tugby egy ideig néma megdöbbenéssel állt előtte; — menőben van.

— Akkor, — mondotta Tugby a feleségéhez fordulva — lóduljon innen, mielőtt menne.

— Nem hiszem, hogy elmozdíthatná innen, — mondotta a gentleman a fejét rázva. — Nem vállalnám érte a felelősséget, és nem mondhatom, hogy megtörténhetnék. Jobb lesz ott hagynia, ahol van. Úgy sem élhet soká.

— Ez az egyetlen dolog, — mondotta Tugby és zajosan dobta az áruasztalra a vajmérleget, melyen az egyik öklét mérte — amiért valaha szót váltottunk egymással a feleségem meg én; és lássuk, mi lesz a vége! Ezek után meg fog halni. Meghal, a mi telkünkön. Meghal a mi házunkban!

— Hol is halna meg máshol, Tugby — kiáltotta a felesége.

— A szegények házában, — felelte Tugby. — Mire volna való a szegények háza?

— Arra nem, — felelte Tugbyné asszony nagy határozottsággal. — Arra nem. Én sem azért mentem hozzád feleségül. Ne gondold, Tugby. Nem akarom. Nem engedem meg. Inkább elválnék tőled és soha sem látnám többé az arcodat. Mikor az özvegyi nevem állt odakünn az ajtó fölött, aminthogy sok-sok évig állt ott: ezt a házat széltében-hosszában mint a Chicken-stalkerné házat ismerték, és soha sem ismerték másról, mint a tisztességéről meg a jó hírnevéről; mikor az özvegyi nevem állt odakünn az ajtó fölött, Tugby, csinos, erős, férfias, független ifjú legénynek ismertem azt az embert; ismertem a feleségét is, akinél nem volt kedvesebb, szeretetreméltóbb leány sehol; ismertem az asszonynak az apját (a szegény öreg leesett a toronyból, ahova álmában ment fel, és holtra zúzta magát), a legegyszerűbb, a legszorgalmasabb és a legszelidebb lelkű ember volt, aki valaha az Isten levegőjét szívta; és ha most kikergetném a házam-

ból, kikergetnének engem is az angyalok a mennyországból. Meg is tennék! És meg is érdemelném.

Az öreg arca, mely oly elhízott és gödröskés arc volt, mielőtt így elváltozott, egyszerre mintha felragyogott volna, mikor e szavakat mondotta; s amikor megtörölte a szemét, s a fejét meg a zsebkendőjét rázta Tugby felé az elhatározottságának oly kifejezésével, amellyel nyilván nem lett volna könnyű szembeszállni, azt mondotta Trotty: Áldja meg az Isten!

Aztán dobogó szívvel várta, hogy mi következik most. Mert azt az egyet tudta, hogy Margitkáról van szó közöttük.

Ha Tugbynak kissé felvidult a lelke a szobában, most annál bőségesebben egyenlítette ki a számlát, mert a boltban meg nem kis mértékben volt leverve. Ott állt és a feleségére nézett, de felelni nem is próbált; mindamellett — szórakozottságának rohamában-e, vagy óvatossági rendszabályt követve — titokban átsétáltatott a bolt fiókjából minden pénzt a saját zsebébe.

A söröshordón ülő gentleman, ki a sze-

gények hatósági orvosa lehetett, nyilván megszokta már a férj és feleség közt felmerülő ilyen apró nézeteltéréseket, mert nem avatkozott be semmiféle megjegyzéssel. Halkan fütyörészve ült a hordón, és apró sörcseppeket bocsátott a csapról a földre, míg teljesen helyre nem állt a csend; akkor aztán fölemelte a fejét és így szólt Tugbyné, azelőtt Chickenstalker né asszonyhoz:

— Van valami megnyerő abban az asszonyban, még most is. Hogyan jött arra a gondolatra, hogy feleségül menjen ahhoz az emberhez?

— Hát az bizony, — mondotta Tugbyné asszony, leülve egy székre a közelében — nem legkevésbé szörnyű része az ő történetének, uram. Tudja, Richárd, meg ő, sok-sok évvel ezelőtt, szerette egymást. Mikor még fiatal és szép emberpár lehetett volna belőlük, rendben is volt köztük minden, s úgy volt, hogy egy újév napján esküsznek meg egymással. De Richárd valamiképpen a fejébe vette, mert előkelő urak hitették el vele, hogy okosabbat is tehet, és hogy rövid idő múlva megbánná,

és hogy az a leány nem való hozzá, és hogy az olyan világra való fiatalembernek kár megházasodni. És azok az urak a leányt is megijesztették, és elszomorították, s elhitették vele, hogy az ura majd faképnél hagyja, és hogy a gyermekei akasztófára jutnak, és hogy istentelen dolog férjnek és feleségnek lenni, és még sok más egyebet. Egy szó, mint száz, haboztak és tétováztak, az egymásban való bizalmuk megrendült, és végre nem lett semmi a házasságból. De a férfi volt a hibás. A leány, uram, édes-örömet ment volna hozzá. Sokszor láttam azután is, hogy remeg a szíve, mikor az a legény gögösen és egykedvűen ment el mellette; és soha sem búsult leány őszintébben férfi miatt, mint ő, mikor Richárd először tévedt rossz útra.

— Oh! rossz útra tévedt? — kérdezte a gentleman kihúzva az akonát a hordóból, hogy a nyíláson át benézhesen a hordó mélyébe.

— Hát bizony uram, nem tudom, hogy tisztában volt-e vele, hogy mit akar. Azt hiszem, nagyon a lelkére vette, hogy szakí-

tottak egymással, és ha nem röstelte volna azok előtt az urak előtt, és ha talán nem lett volna bizonytalan benne, hogyan venné tőle a leány, szívesen megmozgatott volna mindent, hogy visszaszerezhesse Margitka ígéretét és kezét. Én úgy hiszem. De soha sem szólt semmit; rosszul tette! Ivásnak adta magát, került a munkát, rossz társaságba keveredett s azt hitte, jobb az neki, mint a családi boldogság, melyet élvezhetett volna. Elvesztette jó külsejét, jó hírét, egészségét, erejét, barátait, munkáját; egy szóval: elvesztett mindent!

— Nem vesztett el mindent, Tugbyné asszonyom, — felelte a gentleman — mert megkapta a feleségét; és szeretném tudni, hogyan kapta meg.

— Mindjárt rátérek arra is, uram. Így ment a dolog évről-évre; a férfi mind mélyebbre és mélyebbre süllyedt; neki, a szegény teremtésnek elég baja volt azzal, hogy megélhessen. Richárd végre odáig jutott, hogy senki sem akart munkát adni neki, vagy tudomást venni róla; és becsapták előtte az ajtót, bárhova kéredzkedett. Egyik helyről a másikra, egyik ajtótól a másik-

hoz ment, s mikor már századszor jelentkezett egy úrnál, aki igen sokszor tett próbát vele (mert jó munkás volt az utolsó pillanatig) az az úr, aki ismerte a történetét, azt mondotta neki: »Azt hiszem, magát nem lehet megjavítani; csak egy teremtetett lény van a világon, aki megmenthetné; ne várjon bizalmat tőlem, míg az próbát nem tesz vele«. Ilyesmit mondott haragjában és ingerültségében.

— Oh! — mondotta a gentleman. — No, és?

— Nos, uram, elment hozzá és térdre esett előtte; megmondotta neki, hogy' és mint van a dolog, és hogyan is volt mindig; és könyörgött neki, hogy mentse meg.

— És ő... Ne búsuljon azért úgy, Tugbyné asszony.

— Margitka aznap este eljött hozzánk és kérdezte, hogy nem kapna-e lakást nálam. »Az, ami valamikor ő nekem volt, — mondotta — el van temetve, egy sírba amellé, ami én voltam neki. De gondolkoztam a dologról, és megteszem a kísérletet. Abban a reményben, hogy megmenthetem; annak a tisztaszívű leánynak a szerelméért (még

emlékezhetik reá) aki egy újév napján akart megesküdni; és az ő Richárdjának szerelméért». És elmondotta azt is, hogy Richárd Liliántól jött hozzá, és hogy Lillian bizott Richárdhoz, és hogy ő azt soha sem fogja neki elfelejteni. Úgy aztán megesküdtek; s amikor haza jöttek ide, s amikor láttam őket, azt kívántam magamban, hogy bár ne teljesednének be oly gyakran az afféle jövendölések, mint amelyek elszakították őket egymástól, mikor fiatalok voltak, mint ahogy beteljesültek ebben az egy esetben, vagy legalább én magam nem jövendőlnék olyanokat egy bánya aranyért sem.

A gentleman felkelt a hordóról, és nagyot nyújtózkodott, megjegyezve:

— Bizonyára rosszul bánt vele, mihelyt összeházasodtak.

— Nem hiszem, hogy valaha is megsértette volna, — felelte Tugbyné aszszony a fejét rázva, és megtörölte a szemét. — Rövid ideig jobban viselte magát; de a szokásai sokkal jobban meggyökere-
sedtek benne, semhogy le tudott volna mondani róluk; elég hamar visszaesett egy

kissé; és még erősebb volt az a visszaesés, mikor a betegség oly nagyon erőt vett rajta. Azt hiszem, mindig is húzott hozzá. Bizonyos vagyok benne. Láttam, mikor görcsösen zokogva és reszketve igyekezett megcsókolni a kezét, és hallottam, mikor »Margitkának« szólította, és azt mondotta neki, hogy most van a tizenkilencedik születésnapja. Akkor azután hetekig és hónapokig feküdt az ágyban. A felesége pedig, akinek ott volt ő, meg a kis gyermeke, nem végezhetette el miattok a szokott munkáját; és minthogy nem szállíhatta pontosan, elvesztette, ha még úgy elkészülhetett volna vele. Nem is igen gondolhatom el, hogyan éltek!

— En tudom, — dünnyögte Tugby úr, egy pillantást vetve a fiókra, aztán köröskörül a boltban, végezetül pedig a feleségére és borzasztóan ravaszul himbálva a fejét. — Mint két viaskodó kakas!

Szavát a ház emeletéről lehallatszó sikoly és jajveszékelés szakította félbe. A gentleman az ajtó felé sietett.

— Barátaim, — mondotta visszanézve — fölösleges arról vitázniok, hogy kite-

gyék-e, vagy sem. Azt hiszem, megkimélte önöket ettől a fáradságtól.

Azzal felsietett a lépcsőn, és nyomában Tugbyné asszony, míg Tugby úr pihegve és dörögve ment lassan utána, mert a szoktnál is rövidebbé vált a lélekzete, a pénzes fiók tartalmától, amelyben kellemetlenül sok volt a rézpénz. Trotty úgy szállt fel mögöttük — mellette a gyermek — mint az üres levegő.

»Menj utána! Menj utána! Menj utána!« Hallotta, hogy a harangok kísérteties hangjai folyton ezeket a szavakat ismétlik, míg ő fölfelé tartott. »Tanuld meg attól a lénytől, aki a legdrágább a szívednek!«

Vége. Vége. És ezzé lett ő, atyjának öröme és büszkesége! Ez a lefogyott, nyomorult asszony, aki ott zokog, ha ugyan elég arra ez a szó, az ágy mellett, és a melléhez szorít egy kis gyermeket, és lecsüggeszti reá a fejét. Ki a megmondhatója, mily gyöngye, mily beteges és mily szegényes jószág az a gyermek? Ki a megmondhatója, mily drága az édes anyjának!

— Hála Istennek! — kiáltotta Trotty

föltartva az összekulcsolt kezét. — Oh, hála legyen a jó Istennek! Szereti a gyermekét!

A gentleman, aki egyébként nem volt keményszívű, vagy érzéketlen az ily jelenségekkel szemben, azon túl, hogy napról-napra tanúja volt az efféléknek, és tudta, hogy minden jelentőség nélkül való számjegyek azok a Filer-féle számvetésekben, reátette kezét arra a szívre, mely már nem dobogott, és hallgatta, nem lélezkzik-e még, aztán azt mondotta: — »Túl van minden baján. Jobb is úgy!« — Tugbyné asszony próbálta szeretettel vigasztalni Margitkát; Tugby úr filozofálni próbált.

— Ugyan, ugyan! — mondotta, kezét a zsebébe dugva — nem kell mindjárt bedőlni, hallja. A világért se! Álljon a sarkára. Mi lett volna belőlem, ha én is mindjárt bedőltem volna mindennek portáskoromban. Pedig volt olyan éjszaka, hogy hatszor is bezörgettek a kapunkon, mintha koei akarna odajárni, csak azért, hogy lóvá tegyenek! De én visszahúzódtam a lelkem erősségébe, és nem nyitottam ki!

Trotty megint hallotta a hangokat, melyek azt mondták: »Menj utána!« A

kisérőjéhez fordult, és látta, hogy az föl-emelkedik mellőle, és elszáll a levegőben. »Menj utána!« mondotta. Aztán eltűnt.

Trotty körüllebegte a leányát, leült a lábához, felnézett az arcára, hogy meglássa rajta régi valójának bár egyetlen nyomát; figyelt, nem hallaná-e meg egykor kedves szavának egyetlenegy hangját. Körülszállta a gyermeket, aki oly gyöngé, oly koravén gyermek volt, oly borzasztó volt komolyságában, oly siratni való a gyöngé, szomorú, nyomoruságos jajgatásában. Majdnem imádta azt a gyermeket. Úgy csüggött rajta, mint Margitka végső menedékén; mint az egyetlen még ép költeléken, amely leányát még az élethez fűzi. Minden apai reményét és bizakodását abba a gyöngé kisedbe vetette. Örködött minden pillantásán, amint ott feküdt leányának ölében, és ezerszer is elmondotta: — Szereti! Hála Istennek, szereti.

Látta, hogy a háziasszony éjjel ápolgatja; hogy visszatér hozzá, amikor házsártos férje elaludt és minden csendes volt a házban: hogy bátorítja, könnyeket ont vele együtt és ételt rak eléje. Látta

felvirradni a napot, és újra leszállni az éjszakát; a napot, az éjszakát; látta mulni az időt; látta a halottas házat, mely megszabadult a halottjától; a szobát, mely most már csak az özvegynek meg a gyermeknek maradt; hallotta a gyermeket nyöszörögni, sírni; látta, hogy halálra gyötri és kínozza az anyját, s amikor az elaludt kimerültségében, visszavonszolja öntudatára, és kőpadra feszíti a kicsiny kezével; de az hűséges, gyöngé, türelmes volt a gyermekhez. Türelmes! Szerető anyja volt szívének és lelkének legmélyebb rejtékéig, és a léte úgy összenőtt a létével, mintha még nem szülte volna meg.

Margitka ez egész idő alatt szükségét szenvedett, a legkeservesebb, leggyötrelmesebb nélkülözésekben sorvadt. Gyermekével a karján elment ide, meg oda, és foglalkozást keresett; s míg az ott feküdt az ölében a kicsiny arcával és föl nézett reá, ő végezte dolgát a legnyomorultabb bérért, nappal és éjszaka csak annyi fillérért, mint ahány számjegy van a napóra címlapján. Ha szidta-e a gyermeket, ha elhanyagolta-e; ha, bár egy pillanatig is, gyűlölet-

tel nézett-e reá; pillanatnyi felindulásában ha megütötte-e? Nem tette. És Trotty-nak egyetlen vigasztalása volt, hogy mindig szereti a gyermeket.

Margitka senkinek sem szólt semmit a nyomoruságáról, és sokszor ment el hazulról csak azért, hogy ne kérdezzen arról semmit az egyetlen barátnője: mert minden segítség miatt, melyet tőle kapott, megint csak pörpatvar támadt a jó aszszony, meg a férje közt, és csak új keserűség volt a számára, hogy ő a mindennapi oka a pörnek és a viszálynak abban a házbán, amelynek oly sokat köszönhetett.

Még mindig szerette a gyermeket. Mindjobban szerette. De ez a szeretet aztán más alakot öltött benne. Egy éjszaka.

Halk énekkel altatgatta, s fel és alá járt a szobában, hogy megnyugtassa, mikor az ajtó halkán kinyílt, és egy férfi benézett.

— Utoljára, — mondotta a férfi.

— Utoljára!

— Fern William!

Figyelve nézett körül, mint akit üldöznek, és suttogva beszélt.

— Margitka, az én útam innen-onnan véget ért. Nem fejezhettem be anélkül, hogy egy szóval el ne búcsuzzam magától. Egy hálás szóval.

— Mit tett? — kérdezte Margitka kifogyó lélekzettel, és ijedt pillantást vetett reá.

A férfi reánézett, de nem felelt semmit.

Rövid hallgatás után olyan mozdulatot tett a kezével, mintha elhárítaná a kérdését; mintha elsöpörte volna; aztán így szólt:

— Rég ideje már annak, Margit, de az az este oly frissen maradt meg az emlékezetemben, mintha most is előttem volna. Nem igen gondoltuk akkor, — tette hozzá, körülnézve — hogy valaha még így találkozzunk egymással. A magáé ez a gyermek, Margit? Engedje meg, hogy a karomra vegyem. Engedje meg, hogy fogjam a gyermekét.

Letette kalapját a padlóra, és elvette a gyermeket. S amikor a karjára vette, reszketett a fejétől a lábáig.

— Leány-e?

— Leány.

Fern Will a gyermek kis arca fölé tartotta a kezét.

— Nézze, mily gyöngye lettem, Margit, mikor még arra sincs bátorságom, hogy reánézzek erre a gyermekre! Hagyja nálam egy pillanatig. Nem bántom. Régen volt, de... Hogyan hívják ezt a gyermeket?

— Margitnak, — felelte Margitka sebesen.

— Örülök, — mondotta a férfi, — Örülök rajta.

Úgy látszott, könnyebbé vált a lélegzete; és egy pillanatig tartó szünet mulva visszahúzta a kezét, és a gyermek arcára nézett. De aztán, egyszerre újra elfödte.

— Margit! — mondotta, és visszaadta neki a gyermeket. — Liliané ez a gyermek.

— Liliané!

— Szakasztottan ezt az arcot tartottam a karomon, mikor Lilian anyja meghalt és elhagyta gyermekét.

— Mikor Lilian anyja meghalt, és elhagyta gyermekét! — ismételte meg Margit izgatottan.

— Mily indulatosan beszél! Miért néz reám olyan keményen? Margit!

Margitka leroskadt egy székre, melléhez szorította a gyermeket, és sírt. Néha-néha felhagyott az ölelgetésével, és aggodva nézett az arcára, de aztán megint a melléhez szorította. És olyankor, mikor reánézett, valami szörnyű és vad indulat vegyült a szeretetébe. Olyankor aztán az öreg atyja megrázkódott.

— Menj utána! — rivalt végig a házbán. — Tanuld meg, attól a lénytől, aki legdrágább a szívednek!

— Margit, — mondotta Fern, és reáhajolt és megcsókolta a homlokát: — utoljára köszönöm meg magának. Jó éjszaka. Isten áldja meg. Tegye ide a kezét a kezembe, és mondja, hogy elfelejt engem ettől az órától fogva, és igyekszik azt hinni majd, hogy végem volt, amikor itt jártam magánál.

— Mit tett? — kérdezte Margit újra.

— Tűz lesz ma éjszaka — mondotta Fern William, távozóban. Sok tűz lesz ezen a télen, hogy megvilágítsa a sötét

éjszakákat, keleten, nyugaton, északon és délen. Mikor majd pirosnak látja messziről az eget, akkor lobog a lángjuk. Mikor majd látja, hogy piros messze az ég, ne gondoljon többé reám; vagy ha gondol is reám, jusson eszébe, milyen pokol égett bennem, és gondolja azt, hogy annak a lángját verik vissza a felhők. Jó éjszakát. Isten áldja meg!

Margitka utána kiáltott; de már elment. Ott ült aztán kábultan, míg a gyermek arra az érzésre nem ébresztette, hogy éhes, hogy hideg, hogy sötét van. Egész istenadta éjszaka fel s alá járt vele a szobában, csitítgatva, babusgatva. Néha-néha azt mondotta: »Mint Lilian, mikor az anyja meghalt és magára hagyta!« Miért járt oly sebesen, miért volt a szeme oly vad, a szeretete oly szilaj és szörnyű, valahányszor megismételte azokat a szavakat?

— Mégis szeretet az, — mondotta Trotty. — Szeretet az. Mindig is szeretni fogja. Szegény Margitkám!

Margitka másnap reggel szokatlan gondal öltöztette fel a gyermeket, oh, mily hiú fáradság, gondot vetni az oly hitvány

ruhára! — és még egyszer meg akart próbálkozni, hogy keresetért nézzen körül, hogy megélhessenek. Az ó-esztendő utolsó napja volt. Késő estig bolyongott a városban, s nem evett egy falatot sem. Kárba veszett minden fáradsága.

Elvegyült egy nyomoruságos tömegben, mely ott lézengett a hóban, várva míg valami tisztviselőféle, ki arra volt kirendelve, hogy gyakorolja a közjótékonytságot (szétossza a törvényes alamizsnát, de nem azt, amelyről egykor a Hegyen szólt a beszéd), lesz oly kegyes, hogy felszólítja őket, és azt mondja az egyiknek »menjen ide vagy oda«, a másiknak, »jöjjön el a jövő héten«; és hogy lapdának nézzen egy harmadik nyomorultat, és ide, meg oda, kézről-kézre, háztól-házig dobálja, míg fáradtan össze nem roskad, hogy meghaljon; vagy míg össze nem szedte magát, és rabolni nem ment, és ilymódon magasabbrendű büntettes nem vált belőle, kinek igényei nem tűrnek haladékot. Ott is hiában járt. Szerette gyermekét, és azt kívánta, hogy ott pihenjen a keblén. És már beérte azzal is.

Éjjel volt: sűrű sötét, metszően hideg éjszaka: mikor magához szorítva a gyermeket, hogy felmelegítse, ahhoz a házhoz érkezett, melyet otthonának mondott. Oly gyöngé volt, és úgy szédült, hogy senkit sem látott a kapuban, míg közvetlenül eléje nem ért, és be nem akart lépni. Akkor aztán felismerte a háziurát, aki úgy helyezkedett el, — az ő egyéniségével nem volt az nehéz — hogy egészen elállta a bejáratot.

— Oh! — mondotta halkán. — Visszaajött?

Margitka a gyermekre nézett, és a fejét rázta.

— Nem gondolja, hogy már elég sokáig lakott itt házbérfizetés nélkül? Nem gondolja, hogy elég sokáig volt, egy garas nélkül, állandó vevője ennek a boltnak? — mondotta Tugby úr.

Margitka megismételte ugyanazt a néma mozdulatot.

— Hogyan volna, ha megpróbálna máshol vásárolni, — mondotta Tugby úr.
— És hogyan volna, ha más lakásáról

gondoskodnék magának? Hogyan! Nem gondolja, hogy megtehetné?

Margitka azt mondotta, halkan rebegeve, hogy nagyon késő van. Holnap.

— Látom már, hogy mit akar, — mondotta Tugby; — és hogy mit hord a begyében. Jól tudja, hogy ebben a házban két ellenséges párt van maga miatt, és jól esik a lelkének, hogy egymás haját cibálják maga miatt. Nem akarom, hogy több veszekedés legyen a házban; nyugodtan beszélek, mert kerülni akarok minden lármat, de ha nem megy el innen, akkor majd hangosan beszélek, és olyanokat mondok, hogy megérti. De ide be nem teszi a lábát. Jót állok róla.

Margitka hátrasimította a haját a kezével, és gyors pillantást vetett az égre, meg a sötét, vészes messzeségbe.

— Az ó-évnek utolsó éjszakája ez a mai: és nem akarok rossz vért, pörpatvart és veszekedést vinni át az új esztendőbe, csak azért, hogy kedve teljék benne magának, vagy bárki másnak, — mondotta Tugby, ki a maga módja szerint a szegényeknek szintén »Barátja és Atyja« volt. — Csodá-

lom, hogy nem szégyenli magát, mikor ily ármányokat visz át az új esztendőbe. Ha nincs más dolga a világon, mint az, hogy mindig csak bajt okozzon és mindig vizsályt támasszon férj és feleség közt, akkor jobban teszi, ha kimegy a világból. Kotródjék innen!

— Menj utána! A kétségbeesésbe!

Az öreg ember újra hallotta a hangokat. Fölvetve szemét, látta, hogy az alakok fenn imbolyognak a levegőben, és arra mutatnak, amerre Margitka ment lefelé a sötét utcán.

— Szereti! — kiáltotta, és halálos aggodalommal esdekelt érte. — Harangok! Még mindig szereti!

— Menj utána! — Az árnyak úgy lebegtek az út felett, melyen Margitka járt, mint a felhő.

Trotty csatlakozott a kísérethez; közvetlenül Margitka mellett tartott; az arcába nézett. Még mindig ugyanazt a vad és szörnyű kifejezést látta elvegyülni a szeretetével és fényleni a szemében. Hallotta, mikor azt mondotta: »Mint Lilian! Meg-

halni, mint Lilian!« — és látta, hogy megkettőzteti lépteit.

Oh, ha volna, ami felébresztené. Csak egy látvány, egy hang, valami illat, hogy szelidebb emlékezéseket ébresztene izzó agyvelejében! Ha a multnak csak egyetlenegy édes képe tűnne föl előtte!

— Én voltam az apja! Én voltam az apja! — kiáltotta az öreg ember, felnyújtva két kezét az árnyak felé, melyek fönn szálltak a levegőben. — Könyörüljetek rajta és rajtam! Hova megy? Fordítsátok vissza! Az apja voltam!

De azok csak Margitkára mutattak, ahogy tovasietett; és azt mondták: »A kétségbeesésbe! Tanuld meg attól a lénytől, aki legdrágább a szívednek!«

Száz hang visszhangoztatta. A levegő csak egy lehellet volt, mely ezekben a szavakban csendült ki. Trotty szinte magába szívta minden egyes lélekzetvétélét. Ott voltak azok mindenhol, és nem volt menekülés tőlük. És Margitka még mindig tovább sietett; ugyanazzal az égő tűzzel a szemében, ugyanazokkal a szavakkal az ajkán: »Mint Lilian! Meghalni, mint Lilian!«

De egyszerre megállt.

— Jaj, fordítsátok vissza! — kiáltotta az öreg ember, és tépte a fehér haját. — Gyermekeim! Margitka! Fordítsátok vissza! Mindenható Atyám, fordítsad vissza!

Lenge kendőjébe burkolta be a gyermekeket, hogy fölmelegítse vele. Megsimogatta a kis lábát lázas kezével, melléhez igazította a fejét, rendbe hozta szegényes ruhácskáját. Oly szorosan ölelte elgyöngült karjaiba, mintha soha sem akarná onnan többé elbocsátani. És száraz ajkával megcsókolta végső fájdalmában, és szeretetének utolsó hosszú vergődésében.

Kis kezét a nyakára vonta, és betakarta saját ruhájával, aztán kétségbeesett szívéhez szorította, arcát az arcára hajtotta: aztán lefelé sietett a folyóhoz.

A hömpölygő folyóhoz, a gyors, a zavaros vízü folyó partjára, hol töprengve ült a Téli Éjszaka, miként utolsó, sötét gondolatai azoknak a sokaknak, akik ott kerestek előtte menedéket. Ahol elszórt világosságok fénylettek, borongó, pirosas és bús csillámlással, mint megannyi fáklya, melyet azért gyújtottak meg ott, hogy

megmutassák a halál útját. Ahol nem vetette árnyékát élő ember hajléka a mély, át nem hatolható, bús homályba.

A folyóhoz! Az örökkévalóságnak ehhez a kapujához siettek kétségbeesett léptei oly sebesen, mint ahogy a folyónak örvénylő vizei siettek a tengerhez. Trotty próbálta megérinteni, mikor a víz sötét tükréhez sietve le, elhaladt mellette; de az a magából kikelt alak, az a szilaj és szörnyű szeretet, az a kétségbeesés, melyet nem tartóztathat fel többé semmi emberi erő, úgy viharzott el mellette, mint a szélfuvás.

Trotty utána ment. Margitka egy pillanatra megállt a parton, mielőtt megtette volna a szörnyű ugrást. Trotty a térdére esett, és felkiáltott a harangokban látott szellemekhez, melyek most fölöttük lebegtek.

— Megtanultam! — kiáltotta az öreg ember. — Attól a lénytől, aki legdrágább a szívemnek! Oh, mentsétek meg, mentsétek meg!

Bele tudott markolni a ruhájába; tudta visszatartani! Mikor a szavak kiszaladtak

a száján, úgy érezte, hogy visszanyerte a tapintó érzékét, és tudta, hogy kezében tartja a leányát.

Az alakok merően néztek le reá.

— Megtanultam! — kiáltotta az öreg ember. — Oh, könnyörüljetek rajtam ebben az órában, ha iránta való szeretetemben, aki oly fiatal, oly jó volt, rágalommal illettem a kétségbeeső anyák lelkében élő természetet! Szánjátok meg a vakmerőségemet, a gonoszságomat és tudatlanságomat, és mentsétek meg!

Érezte, hogy kisíklík a kezéből. A szellemek még mindig hallgattak.

— Könnyörüljetek rajta! — kiáltotta — mert ez a szörnyű bűn csak eltévelyedett szeretetéből fakad; a legerősebb, a legmélyebb szeretetből, amelyet mi elbukott emberek ismerünk. Gondoljátok meg, mily nagy lehetett az ő nyomorúsága, mikor az ily mag ily gyümölcsöt terem! Az ég jónak teremtette. Nincs az a szerető anya a világon, aki erre ne jutna, mikor ily élet előzte meg cselekedetét. Oh, könnyörüljetek gyermekemen, aki még ebben a pilanatban is szánakozást érez a saját gyer-

meke iránt, és meghal, és megöli a saját halhatatlan lelkét, hogy megváltsa őt!

Margitka ott volt a karjai közt. Nem engedte el magától. Olyan erőt érzett magában, mint egy óriás.

— Itt látom köztetek a Harangok Szellemét! — kiáltotta az öreg ember, meglátva köztük a gyermeket, és pillantásaiktól szinte megihletve szólt. — Tudom, hogy az Idő Tengere megárad egy napon és száraz levélként sodorja el magával azokat, kik igazságtalanságot követnek el velünk szemben és elnyomnak bennünket. Látom, hogyan árad felénk. Tudom, hogy bízunk és remélnünk kell, és hogy nem szabad kétségbe vonnunk a jót sem magunkban, sem másokban. Megtanultam ezt attól a lénytől, aki legdrágább a szívemnek. Ismét a karjaimba zárom őt. Oh, könnyörületes és jó Szellemek, keblembe zárom a tanulságtokat. A keblembe, amelyhez hozzáölelem őt. Oh, könnyörületes és jó Szellemek, hálás vagyok nektek!

Még többet is mondott volna, de a Harangok, a régi, ismerős Harangok, az ő kedves, hű, megbízható barátai, a Ha-

rangok, megszólaltak és zengve-bongva köszöntötték az Új Évet, oly frissen, oly vidáman, oly kecsesen, oly gyönyörűségesen, hogy talpra szökött és széttépte a varázst, mely igézetében tartotta.

— És tégy, amit akarsz, papa, — mondotta Margitka — de ne egyél pacalt, míg meg nem kérdezted valami doktortól, hogy való-e neked; mert, irgalmas Istenem, miket nem műveltél!

Ott ült a tűz előtt, a kis asztalánál és dolgozott: felcicomázta szalaggal egyszerű ruháját az esküvője napjára. Oly nyugodt boldogsággal, oly virulóan, és tele ifjúsággal, oly telve szép reményekkel, hogy Trotty nagyot kiáltott, mintha angyal volna a házában; aztán repesve sietett hozzá, hogy a karjaiba zárja.

De a lábával belegabalyodott abba az ujságba, mely leesett a térdéről; és valaki sebbel-lobbal közéjük toppant.

— Nem! — kiáltotta ennek az említett valakinek a hangja, egy lelkes és vidám

hang. — Még maga sem. Még maga sem. Margitkának első csókja az új esztendőben engem illet. Engem. Vártam odakünn a ház előtt, ebben az órában, míg megszólalnak a harangok, hogy magamnak követelhessem. Boldog újévet, Margitkám, drága mindenem! Sok boldog új évet! amíg csak élsz, drága kis feleségem!

És Richárd majd hogy meg nem fojtotta a csókjaival.

Soha se láttatok olyat életetekben, amilyen Trotty volt ezután. Nem keresem, merre volt hazátok, vagy mit láttatok, de soha életetekben sem láttatok olyan boldog embert, mint ő! Leült a székére és a két térdére csapott és sírt; leült a székére és a két térdére csapott és kacagott; leült a székére és a két térdére csapott és sírt és kacagott egyszerre; felállt a székéről, és a szívéhez szorította Margitkát; felállt a székéről, és a szívéhez szorította Richárdot; felállt a székéről és a szívéhez szorította egyszerre mindkettőjüket; odarohant Margitkához és a két keze közé fogta és megcsókolta üde arcát, aztán hátrálva távolodott el tőle, hogy ne veszítse el szem elől,

és újra odaszaladt hozzá, mint a bűvös lámpában látható alak; és bármit tett, mindannyiszor leült a székére, és soha sem maradt ott egy pillanatig sem; mert — ez az igazság — magán kívül volt örömében.

— És holnap lesz, báránykám, az esküvőd napja! — kiáltotta Trotty. — Az esküvődnek igazi, boldog napja!

— Ma! — kiáltotta Richárd, és megrázta a kezét. — Ma. A harangok most harangozzák be az új esztendőt. Hallgassa őket!

És csakugyan zengettek! Áldja meg az Isten az erős szívüket, csakugyan zengettek! Azok a Nagy Harangok; azok a dalamos, mélyszavú, nemes Harangok; melyeket nem közönséges öntő nem közönséges éreből öntött; mikor is szóltak volna valaha úgy, mint most!

— De ma, báránykám, — mondotta Trotty — valami szóváltástok volt, Richárdnak, meg neked.

— Azért, mert oly rossz fiú ő, papa, — mondotta Margitka. — Nem úgy van-e, Richárd? Adta nyakas, indulatos embere!

Hát nem akarta-e megmondani a véleményét annak a nagy aldermannek, és oly istenigazában le akarta teremtetézni, mintha...

— ...Meg akarná csókolni Margitkát, — segítette ki Richárd. És úgy is cselekedett!

— Nem. Csöppet se többet, — mondotta Margitka. — De én nem engedtem, papa. Mi hasznunk lett volna belőle!

— Fiam, Richárd! — kiáltotta Trotty. — Nagyszerű gyerek lett belőled; és nagyszerű gyerek maradsz halálod napjáig! De te sírtál ma este, báránykám, a tűzhelynél, mikor hazajöttem! Miért sírtál a tűzhelynél?

— Azokra az évekre gondoltam, melyeket együtt töltöttünk egymással, papa. Csak azért. És mert arra gondoltam, hogy hiányozni fogok neked, és hogy majd elhagyottnak érzed magad.

Trotty megint visszahátrált ahhoz a rendkívüli székhez, mikor a gyermek, kit ez a lárma fölébresztett, félig öltözötten kiszaladt hozzájuk.

— Ejnye, itt van ni! — kiáltotta Trotty és felkapta az ölébe. — Itt van a kis Lilian! Ha, ha, ha! Itt vagyunk és itt járunk! Oh, itt vagyunk és itt járunk újra! És itt vagyunk és itt járunk! És itt van és itt jár Will bácsi is! — Felhagyott a baktatással, hogy melegen köszöntesse. — Oh, Will bácsi, milyen látományom volt ma este az után, hogy szállást adtam magának. Oh, Will bácsi, milyen hálás vagyok magának, hogy itt van, ni, kedves, jó barátom!

Mielőtt Fern Will bármit is felelhetett volna, muzsikus banda rontott be váratlanul a szobába, és nyomában a szomszédok egész dandára. Mind azt kiáltotta: »Boldog menyegzőt!« »Számos boldog új esztendő!« és más efféle töredezett jókívánságokat. A dobos (ki Trottynek személyes jóbarátja volt), előrelépett aztán és így szólt:

— Cimborám, Veck Trotty! Hallottuk, hogy a leányod holnap esküszik. Egy sincs köztünk, aki téged ismerve, ne kívánna minden jót neked, vagy aki őt ismerve, ne kívánna minden jót neki. Vagy aki

ismerve mindkettőtöket, ne kívánná nektek mindazt a boldogságot, amit az új esztendő hozhat. És eljöttünk ide, hogy ezt az új esztendőt táncal, muzsikaszóval, kezdjük meg illendőképpen.

Amely kijelentését aztán általános ujjongás kísérte. A dobos kissé borközi állapotban volt; de baj is volt az!

— Igazán, mily boldogság, — mondotta Trotty — hogy ennyire becsülnek! Mily kedvesek és mily jó szomszédaink valamennyien! Az én kedves leányoméért van ez így mind. Meg is érdemli!

Fél másodperc alatt felkészültek a táncrea (Margitkával, meg Richárdval az élükön); és a dobos éppen bele akart ütni teljes erejéből a dobjába, mikor különös hangok keveréke hallatszott be kívülről, és egy jólelkű és körülbelül ötven évesnek látszó kellemes asszonyság viharzott be, nyomában egy emberrel, aki egy irdatlan nagyságú kőkorsót cipelt magával, és nyomon követték azt a velőscsontok meg a húsvágókések, meg a harangok; de nem a Harangok, hanem egy állványon a harangok egész hordozható gyűjteménye.

Trotty így szólt: — Nini, Chickenstalkerné asszony! — És leült, megint a két térdére csapott.

— Férjhez menni, és nem szólni nekem semmit, Margitka! — kiáltotta a jó asszony. — Soha ilyet! Nem állhattam meg az ó-esztendőnek utolsó estéjén, hogy el ne jőjjek, és ne kívánjak boldogságot magának. Nem tudtam volna megtenni, Margitka. Nem, még ha ágyban fekvő beteg lettem volna sem. Azért hát itt vagyok; és minthogy Szilveszter estéje és a maga esküvőjének előestéje van, édesem, egy kis fűszeres bort forraltam, és hoztam el magammal.

Az, hogy Chickenstalkerné asszony mit tartott egy kis fűszeres bornak, becsületére vált jellemének. A korsó úgy gőzölgött és füstölt, mint egy tűzokádó; és az az ember, aki hozta, majd hogy össze nem rogyott alatta.

— Tugbyné asszony! — mondotta Trotty, ki egészen magán kívül járta körül az asszonyságot. — Azt akartam mondani, hogy Chickenstalkerné asszony — áldja meg az Isten a szívét, meg a lelkét! Bol-

dog új évet, és még számos új esztendőt! Tugbyné asszony, — mondotta Trotty ezután a köszöntés után — akarom mondani, Chickenstalkerné asszony — ez itt Fern William és Lilian.

Az érdeemes asszonyság, Trotty nagy csodálkozására, egyszerre nagyon elsápadt, aztán nagyon kipirult.

— Nem az a Fern Lilian-e, akinek meghalt az anyja Dorsetshireben! — mondotta.

A gyermek nagybátyja azt felelte, hogy »de bizony az«, és hirtelen szembekerülve, néhány gyors szót váltottak egymással; aminek az volt a következése, hogy Chickenstalkerné asszony megrázta mind a két kezét; aztán a maga jószántából még egyszer megcsókolta Trotty arcát, a gyermeket pedig terjedelmes keblére emelte.

— Hallja, Fern Will! — mondotta Trotty felhúзва jobbára az ökölvívókeztűjét. — Csak nem az a rokonuk, akit mindenáron meg akartak találni?

— Dehogy nem az! — felelte Will, és reátette egy-egy kezét a két vállára. —

Még pedig úgy látszik, ha lehet, éppen olyan jó rokon, mint amilyen jó barátot találtam magában.

— Oh! mondotta Trotty. — Szóljon már az a muzsika. Volnának oly szivesek!

A muzsikaszó, a harangok, a velőscsontok meg a húsvágókések egymásbavegyülő hangjai közben, s míg a Harangjáték vígan zengett-bongott odakünn, Trotty összefogódkodott Chickenstalkerné aszszonnyal és táncba vitte — Margitka és Richárd után — sem azelőtt, sem azóta nem ismert tánclépésekkel, amelyek egészen az ő különleges baktatására voltak alapítva.

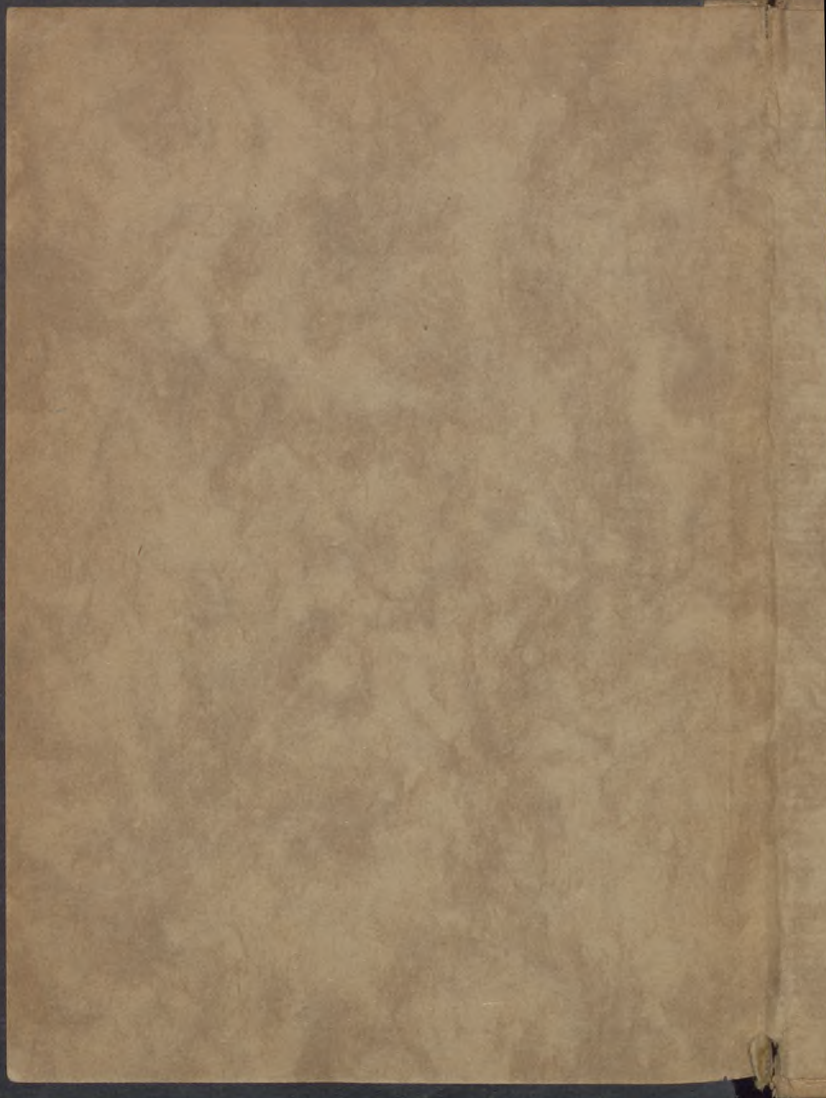
Álmodott-e Trotty? Vagy örömei és bánatai s a bennük szereplő személyek nem egyebek álomnál? Álom ő maga is? Álomlátó ennek a történetnek az elmondója, aki csak most ébredt fel? Ha úgy van, oh hallgatóm, aki jószívvel voltál hozzá minden látományában, véssed a lelkedbe azokat a zord valóságokat, melyekből ezek az árnyak eredtek; és a saját körödben — nincs az a kör, mely nagyon is szűk arra, hogy ezt a célt elérni lehessen

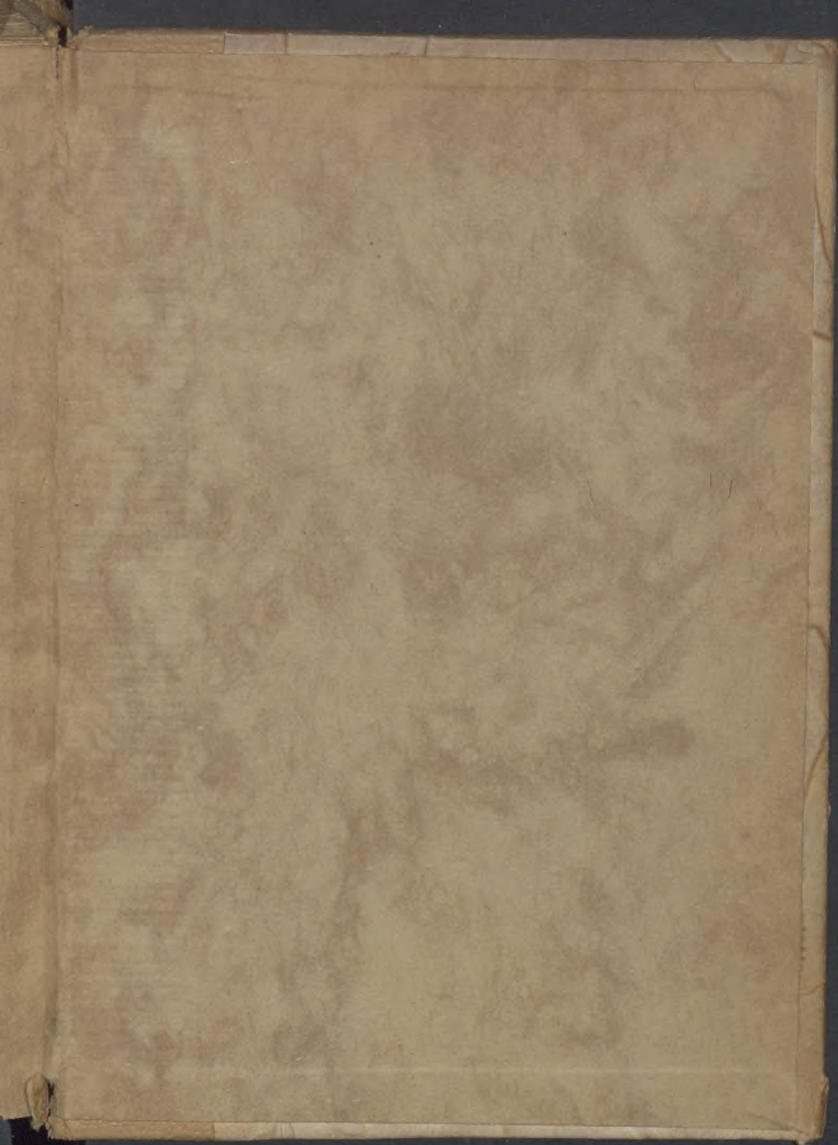
benne — igyekezzél javítani, enyhíteni rajtuk. És legyen boldog az Új Esztendő neked, legyen boldog mindazok számára, kiknek boldogsága tőled függ! És legyen minden esztendő boldogabb, mint a letűnt esztendő volt, a testvéreink — férfi, vagy nőtestvéreink — közül egyik se legyen kizárva megillető osztályrészéből, mert azért alkotta őket a mi Nagy Teremtőnk, hogy leljék örömeiket benne.

Vége.

WILHELMUS

A HARANG
JÁTEK

M:
...
279
...
...